

OPETUSMINISTERIÖ

OPETUSJÄRJESTELYJEN MONIPUOLISTUMINEN AMMATILLISESSA KOULUTUKSESSA

11 : 2002

OPETUSMINISTERIÖN TYÖRYHMIEN MUISTIOITA
Promemoria av undervisningsministeriets arbetsgrupper

KUVAILEHTI

Julkaisija Opetusministeriö		Julkaisun päivämäärä 3.5.2002	
Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Opetusjärjestelyjen monipuolistuminen ammatillisessa koulutuksessa Puheenjohtaja: Timo Lankinen Sihteerit: Kaija Suorsa-Aarnio ja Pirjo Väyrynen		Julkaisun laji Työryhmän muistio	
		Toimeksiantaja Opetusministeriö	
		Toimielimen asettamispäivämäärä 5.9.2000	Dnro 25/043/2000
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Opetusjärjestelyjen monipuolistuminen ammatillisessa koulutuksessa (Uppläggning av en mångsidigare undervisning inom yrkesutbildningen)			
Julkaisun osat Tiivistelmä, Johdanto, Ammatillinen koulutus, Ammatillisen koulutuksen toimintaympäristön haasteita, Koulutuksen talouden vaikutus opetukseen ja ohjaukseen, Opetusjärjestelyt ja niiden monipuolistuminen eri selvitysten ja arviointien mukaan, Opetus ja ohjaus toisen asteen koulutuksessa Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa, Työryhmän kannanotot ja toimenpide-ehdotukset, Liitteet			
Tiivistelmä Työryhmän tehtävänä oli selvittää ja arvioida opetusjärjestelyjen monipuolistumista ja tämän vaikutusta ammatillisen koulutuksen järjestämiseen ja ammatin oppimiseen sekä tehdä tarvittavat ehdotukset siitä, kuinka opiskelijoille voidaan turvata koulutuksen tavoitteiden saavuttamisen kannalta riittävä opetus ja ohjaus. Työryhmä selvitti erityisesti ammatillisen koulutuksen nykytilaa, ammatillisen koulutuksen toimintaympäristön muuttumisen aiheuttamia haasteita, koulutuksen talouden vaikutusta opetuksen ja ohjauksen kehittymiseen sekä opetusta ja ohjausta koskevan säätelyn muuttumista 1990-luvulla. Ammatillisen koulutuksen eräänä keskeisenä haasteena voidaan pitää sitä, että opiskelijat ovat aikaisempaa heterogeenisempia ja monikulttuurisempia ja heidän oppimisvalmiuksissaan ja opintomenestyksessään on aiempaa suurempia eroja.. Opiskelijoiden joukossa on aikaisempaa enemmän maahanmuuttajia, syrjäytymisvaarassa olevia, mutta toisaalta myös lukion kokonaan tai osittain suorittaneita tai jonkin muun aiemman koulutuksen suorittaneita. Tämä vaikuttaa osaltaan käytettäviin opetusjärjestelyihin. Työryhmä selvitti opetusjärjestelyjä ja niiden monipuolistumista muun muassa kansallisten arviointiraporttien ja eräiden Opetushallituksen selvitysten tulosten avulla. Lisäksi työryhmä teki opetusjärjestelyjen monipuolistumista koskevan kyselyn eräille koulutuksen järjestäjille ja opiskelijoille. Kyselyn mukaan lähiopetuksena toteutetaan keskimäärin kaksi kolmasosaa opetuksesta. Itsenäinen opiskelu on lisääntynyt, mutta sen määrä vaihtelee eri alojen ja koulutuksen järjestäjien välillä. Opiskelijat kokevat, että itsenäistä opiskelua ei tueta riittävästi. Koulutuksenjärjestäjien sekä opiskelijoiden mielestä koulutusta järjestetään etäopetuksena ja projekteina melko vähän. Opiskelijoiden mielestä opetusta tulisi toteuttaa enemmän projekteina ja työssäoppimisena. Opiskelijoiden mukaan opetusjärjestelyt ja opetusmenetelmät eivät ole riittävän monipuolisia ja oppimista tukevia. Opiskelijat kokevat, että opetuksen eriyttäminen on vähäistä - joka neljäs kaipa lisäohjausta, joka neljäs enemmän itsenäistä opiskelua ja projekteja. Opiskelijoille annettavan opetuksen ja ohjauksen määrä on valtakunnallisesti tarkasteltuna kääntynyt vuoden 1997 jälkeen kasvuun. Valtaosa koulutuksen järjestäjistä antaa keskimäärin tarkasteltuna tavoitteiden saavuttamisen kannalta riittävästi opetusta ja ohjausta. Ongelmat opetuksen ja ohjauksen määrässä liittyvät siihen, että opetuksen ja ohjauksen määrässä on ollut kasvavaa hajontaa. Viiden kes koulutuksen järjestäjistä ei katso voineensa koulutuksen järjestäjän talouden vuoksi järjestää opiskelijoille riittävästi opetusta ja ohjausta. Työryhmä pitää tärkeänä, että ammatillisena peruskoulutuksena suoritettaviin tutkintoihin liitetään näyttöön perustuva osoitus ammatillisten tavoitteiden saavuttamisesta. Tämän lisäksi säännöksiä ja ohjausta tulisi täsmentää muun ohella siten, että korostettaisiin koulutuksen järjestäjien velvollisuutta järjestää ammatillisten tavoitteiden saavuttamisen kannalta riittävä määrä opetusta ja ohjausta, opinto-ohjausta sekä tukiopetusta, tiedottaa opiskelijoille käytettävistä opetusjärjestelyistä, opintojen hyväksilukemista kehitettäisiin siten, että se mahdollistaisi myös opiskeluajan lyhentämisen, kaikille opiskelijoille laadittaisiin henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, opetuksen järjestämismuotoja koskevat käsitteet määriteltäisiin säännöksissä ja opetusjärjestelyjä monipuolistettaisiin mm. verkko-opetuksen ja simulaatioiden avulla.			
Avainsanat (asiasanat) Ammatillinen koulutus, opetus ja ohjaus, opetusjärjestelyjen monipuolistuminen, lähi- ja etäopetus, itsenäinen opiskelu, työssäoppiminen, verkko-opetus, aikaisempien opintojen hyväksilukeminen, henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmien muistioita 11:2002		ISSN 0359-761X	ISBN 952- 442-416-9
Kokonaissivumäärä 83	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Yliopistopaino		Kustantaja Opetusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Undervisningsministeriet		Utgivningsdatum 3.5.2002	
Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Uppläggning av en mångsidigare undervisning inom yrkesutbildningen		Typ av publikation Arbetsgruppspromemoria	
		Uppdragsgivare Undervisningsministeriet	
Ordförande: Timo Lankinen Sekreterare: Kaija Suorsa-Aarnio och Pirjo Väyrynen		Datum för tillsättandet av organet 5.9.2000	Dnr 25/043/2000
Publikation (även den finska titeln) Uppläggning av en mångsidigare undervisning inom yrkesutbildningen (Opetusjärjestelyjen monipuolistuminen ammatillisessa koulutuksessa)			
Publikationens delar Sammandrag, Inledning, Yrkesutbildning, Utmaningar för yrkesutbildningen, Effekt av ekonomin i utbildningen på undervisning och handledning, Uppläggning av en mångsidigare undervisning enligt utredningar och värderingar, Undervisning och handledning i utbildningen på andra stadiet i Sverige, Danmark och Norge, Arbetsgruppens ställningstaganden och förslag till åtgärder, Bilagor			
Sammandrag Arbetsgruppen hade till uppgift att utreda och utvärdera vilken effekt en mångsidigare undervisning får på undervisningsarrangemang och yrkeskunskaper och att komma med förslag som garanterar att studerandena får tillräcklig undervisning och handledning med tanke på målsättningen. Arbetsgruppen utredde särskilt dagens situation inom yrkesutbildningen, utmaningarna om yrkesutbildningens studiemiljö förändras, effekten av ekonomin i utbildningen på undervisning och handledning samt 1990-talets ändrade regleringar av undervisning och handledning. En av de huvudsakliga utmaningarna för yrkesutbildningen kan anses vara att elevgrupperna är mera heterogena än tidigare, och mer mångkulturella och att beredskapen för studier och studieframgång varierar mera än förr. Bland eleverna finns mera invandrade, fler marginaliserade, men också sådana som slutfört gymnasiestudier eller någon annan utbildning helt eller delvis. Detta är inte utan att inverka på undervisningsarrangemangen. Arbetsgruppen hade för utredningen av uppläggnings av en mångsidigare undervisning bland annat till sitt förfogande nationella utvärderingsrapporter och vissa utredningsresultat från Utbildningsstyrelsen. Dessutom utsände arbetsgruppen en enkät om uppläggning av en mångsidigare undervisning till några utbildningsanordnare och studerande. Enligt enkäten genomförs två tredjedelar av undervisningen i klass. De självständiga studierna har ökat, men i varierande utsträckning beroende på bransch och utbildningsanordnare. De studerande upplever att de självständiga studierna inte får ett tillräckligt stöd. Både enligt utbildningsanordnarna och studerandena ordnas det tämligen lite utbildning i form av distansundervisning och projekt. Studerandena anser att undervisningen mera bör genomföras som projekt och inläring i arbetet. Enligt studerandena är undervisningsarrangemang och -metoder otillräckliga vad mångsidighet och inlärningsstöd beträffar. Studerandena upplever att undervisningen avgränsas alltför lite - var fjärde elev saknar extra handledning, var fjärde saknar mera självständighet i studierna och projekt. Undervisnings- och handledningsvolymen har nationellt sett vänt uppåt efter 1997. Största delen av utbildningsanordnarna ger i snitt tillräcklig undervisning och handledning i förhållande till målsättningen. Problemen som har med volymen att göra hänger i hop med en allt större spridning i fråga om mängden undervisning och handledning. En femtedel av utbildningsanordnarna anser sig inte på grund av utbildningsanordnarens ekonomi ha resurser att ordna tillräcklig undervisning och handledning för studerandena. Arbetsgruppen anser att det är viktigt att till den grundläggande yrkesutbildningen foga yrkesproven som visar att en person nått yrkesmässiga mål. Dessutom bör bestämmelserna och anvisningarna preciseras bland annat så att det framgår att det är utbildningsanordnarens skyldighet att ordna dels tillräcklig undervisning och handledning för att studeranden skall nå yrkesmässiga mål, dels studiehandledning samt stödundervisning och att informera studerandena om tillbudsstående undervisningsarrangemang. Tillgodoräkningen av studier bör utvecklas så att studietiden kan förkortas, för varje studerande skrivs en individuell plan för hur undervisningen skall ordnas, begrepp för formerna av olika undervisningsarrangemang definieras i bestämmelser och en mångsidigare uppläggning av undervisningen åstadkoms bl.a. med hjälp av nätverksundervisning och simulatorer.			
Nyckelord Yrkesutbildning, undervisning och handledning, uppläggning av en mångsidigare undervisning, klass- och distansundervisning, självständiga studier, inläring i arbetet, nätverksundervisning, tillgodoräkande av tidigare studier, personlig studieplan			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Promemorior av undervisningsministeriets arbetsgrupper 11:2002		ISSN 0359-761X	ISBN 952- 442-416-9
Sidoantal	Språk Finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Universitetstrycket		Förlag Undervisningsministeriet	

OPETUSMINISTERIÖLLE

Opetusministeriö asetti 5.9.2000 -31.8.2001 väliseksi ajaksi työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää ja arvioida opetusjärjestelyjen monipuolistumista ja tämän vaikutusta ammatillisen koulutuksen järjestämiseen ja ammatin oppimiseen. Työryhmän tehtävänä oli lisäksi tehdä tarvittavat ehdotukset siitä, kuinka ammatillisessa koulutuksessa voidaan turvata opiskelijoille koulutuksen tavoitteiden saavuttamisen kannalta riittävä opetus ja ohjaus. Työryhmän toimikautta on jatkettu 30.4.2002 saakka.

Työryhmän puheenjohtajana toimi hallitusneuvos Timo Lankinen opetusministeriöstä. Työryhmän jäseninä olivat koulutuspäällikkö Manu Altonen, Teollisuuden ja Työantajain Keskusliitosta, liittojohtaja Riitta Arko Palvelutyönantajista, koulutus- ja työvoimapolitiittinen sihteeri Jari-Pekka Jyrkänne, hänen tilallaan 15.10.2001 alkaen työvoima- ja koulutuspoliittinen sihteeri Saana Siekkinen Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK:sta, koulutuspäällikkö Erkki Husu Toimihenkilökeskusjärjestö STTK:sta 31.12.2001 saakka, johtaja Martti Pallari ja hänen tilallaan 15.10.2001 alkaen koulutusasiamies Veli-Matti Lamppu Suomen Yrittäjistä, asiamies Airi Jaro Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:stä, työmarkkinalakimies Vuokko Piekkala Kunnallisesta työmarkkinalaitoksesta, erityisasiantuntija Johan Hahkala ja hänen tilallaan 27.9.2001 alkaen erityisasiantuntija Susanna Kivelä Suomen Kuntaliitosta, ylijohtaja Heli Kuusi Opetushallituksesta, rehtori Jukka Salminen Ammatillisten oppilaitosten rehtoriliitosta, vs. johtaja Anita Olkinuora Hämeen ammattikorkeakoulu/ammattillisesta opettaja-korkeakoulusta, vanhempi hallitussihteeri Kaija Suorsa-Aarnio opetusministeriöstä, yhtymäjohtaja Heikki Yli-Olli Koulutuskuntayhtymien Johtajat ry:stä ja puheenjohtaja Reetta Kuosmanen Suomen Ammattiin Opiskelevien Keskusliitto SAKKI ry:stä. Työryhmän sihteereinä toimivat vanhempi hallitussihteeri Kaija Suorsa-Aarnio opetusministeriöstä ja opetusneuvos Pirjo Väyrynen Opetushallituksesta.

Työryhmä kokoontui 19 kertaa.

Saatuaan muistionsa valmiiksi työryhmä jättää sen kunnioittavasti opetusministeriölle.

Helsingissä 10. päivänä huhtikuuta 2002

Timo Lankinen

Manu Altonen

Riitta Arko

Saana Siekkinen

Veli-Matti Lamppu

Airi Jaro

Vuokko Piekkala

Susanna Kivelä

Heli Kuusi

Jukka Salminen

Anita Olkinuora

Kaija Suorsa-Aarnio

Heikki Yli-Olli

Reetta Kuosmanen

Pirjo Väyrynen

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ	3
JOHDANTO	6
Työryhmän tehtävät, toimikausi ja kokoonpano	6
1 AMMATILLINEN KOULUTUS	7
1.1 Ammatillisen koulutuksen tehtävät ja tavoitteet	7
1.2 Ammatillista koulutusta koskevan lainsäädännön uudistamisen keskeisiä periaatteita ja tavoitteita	8
1.3 Uudet ammatilliset perustutkinnot	9
1.4 Näytöt ammatillisessa peruskoulutuksessa	10
1.5 Työssäoppiminen	10
1.6 Opetussuunnitelman perusteet ja opetussuunnitelmat	11
1.7 Opiskelijavirrat toisella asteella 1990-luvulla ja opiskelijat vuosina 2000 ja 2002	12
2 AMMATILLISEN KOULUTUKSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖN HAASTEITA	18
2.1 Ammatillisen koulutusjärjestelmän rakennemuutos	18
2.2 Ammatillisen peruskoulutuksen keskeisiä kehittämisen lähtökohtia	19
2.3 Ammatillisen koulutuksen ja ammattitaidon arvostus	19
2.4 Muuttuva työelämä	20
2.5 Kehittämis- ja reagoimisvastuuta koulutuksen järjestäjille	21
2.6 Työpaikalla tapahtuvan oppimisen laajentuminen	21
2.7 Työelämän osallistuminen koulutuksen suunnitteluun ja ohjaamiseen	22
2.8 Aikuisväestön koulutuksen rooli tieto- ja taitovarannon ylläpitäjänä korostuu	22
2.9 Syrjäytymisen ehkäisy	22
2.10 Oppimisympäristöjen muuttuminen	23
2.11 Ammatillisen opettajan työn muuttuminen ja opettajien perus- ja täydennyskoulutus sekä niiden kehittäminen	24
2.12 Opiskelijan toimintaympäristön muuttuminen	25
3 KOULUTUKSEN TALOUDEN VAIKUTUS OPETUKSEEN JA OHJAUKSEEN	26
3.1 Yksikköhintojen muuttuminen, opetuksen kustannusten ja lähiopetuksen määrän kehitys	26
3.2 Ammatillisten opettajien työaika- ja palkkausjärjestelmät	28

4 OPETUSJÄRJESTELYT JA NIIDEN MONIPUOLISTUMINEN AMMATILLISESSA KOULUTUKSESSA ERI SELVITYSTEN JA ARVIOINTIEN MUKAAN

30

4.1	Opetushallituksen selvitykset itsenäisen opiskelun toteutumisesta vuosina 1994 ja 1995	31
4.2	Opetusjärjestelyt kansallisten arviointiraporttien mukaan vuodesta 1996 alkaen	31
4.3	Opetusjärjestelyt Opetusalan Ammattijärjestön (OAJ) tiedustelun mukaan	32
4.4	Opetusjärjestelyjen monipuolistuminen OPEMON -kyselyn mukaan	33

5 OPETUS JA OHJAUS TOISEN ASTEEN KOULUTUKSESSA RUOTSISSA, TANSKASSA JA NORJASSA

35

5.1	Lukiokoulu Ruotsissa	36
5.2	Toisen asteen koulutus Tanskassa	39
5.3	Nuorisoasteen koulutus Norjassa	40

6 TYÖRYHMÄN KANNANOTOT JA TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

42

6.1	Näytöt oppimistulosten varmistajana ja opetukseen ja ohjaukseen vaikuttajana	42
6.2	Opetuksen ja ohjauksen määrää koskevan sääntelyn täsmentäminen sekä oikeus saada tarvittaessa tukiopetusta	42
6.3	Aikaisempien ja muualla suoritettujen opintojen hyväksilukeminen	44
6.4	Opetuksen ja ohjauksen suunnitteleminen ja opinnoista tiedottaminen	45
6.5	Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma kaikille opiskelijoille	47
6.6	Opintoviikon määritelmän täsmentäminen	48
6.7	Opetuksen ja ohjauksen seuranta ja kansallinen läpinäkyvyys	48
6.8	Monipuoliset opetusjärjestelyt ja opetusmenetelmät	49

LIITTEET

Liite 1	Raportti kyselystä "Opetusjärjestelyjen monipuolistuminen ammatillisessa koulutuksessa"
Liite 2	Kyselylomake koulutuksenjärjestäjille
Liite 3	Kyselylomake opiskelijoille
Liite 4	Ohjeet opiskelijoiden edustajien valitsemiseksi
Liite 5	Oppilasmäärien ja opetustuntien määrän kehitys vuosina 1996 – 2000 ja opetustuntien määrän kehitys koulutusaloittain vuosina 1997 - 2000

TIIVISTELMÄ

Työryhmän tehtävänä oli selvittää ja arvioida opetusjärjestelyjen monipuolistumista ja tämän vaikutusta ammatillisen koulutuksen järjestämiseen ja ammatin oppimiseen sekä tehdä tarvittavat ehdotukset siitä, kuinka opiskelijoille voidaan turvata koulutuksen tavoitteiden saavuttamisen kannalta riittävä opetus ja ohjaus.

Työryhmä selvitti erityisesti ammatillisen koulutuksen nykytilaa, ammatillisen koulutuksen toimintaympäristön muuttumisen aiheuttamia haasteita, koulutuksen talouden vaikutusta opetuksen ja ohjauksen kehittymiseen sekä opetusta ja ohjausta koskevan säätelyn muuttumista 1990-luvulla. Ammatillisen koulutuksen eräänä keskeisenä haasteena voidaan pitää sitä, että opiskelijat ovat aikaisempaa heterogeenisempia ja monikulttuurisempia, opiskelijoiden joukossa on aikaisempaa enemmän maahanmuuttajia, syrjäytymisvaarassa olevia, mutta toisaalta myös lukion kokonaan tai osittain suorittaneita tai jonkin muun aiemman koulutuksen suorittaneita. Opiskelijoiden koulutustaustassa, oppimisvalmiuksissa ja aikaisemmassa opintomenestyksessä on aiempaa suurempia eroja. Tämä kaikki vaikuttaa osaltaan toteutettaviin opetusjärjestelyihin.

Ammatillisen koulutuksen uusista opiskelijoista 29 % vuonna 2000 oli 16-vuotiaita. Ylioppilaiden osuus uusista opiskelijoista oli 18 % vuonna 2000. Ammatillisia perustutkintoja suoritetaan myös aikuisena, ammatillisen koulutuksen uusista opiskelijoista 33 % vuonna 2000 oli vähintään 25-vuotiaita. Tämän vuoksi ammatillisessa peruskoulutuksessa uusien opiskelijoiden mediaani-ikä on yli 19 vuotta, kun lukiokoulutuksen aloittavista 80 % on 16-vuotiaita.

Ammatillisessa tutkintoon johtavassa peruskoulutuksessa opiskelijamäärä kasvoi vuoteen 1993 asti, jonka jälkeen se on vähentynyt vuosittain, kun opistoasteen koulutus asteittain lakkaa ammattikorkeakoulu-uudistuksen myötä. Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijamäärä on kasvanut vuodesta 1999 lukien tutkintojen kolmevuotiseksi muuttumisen ja opistoasteen koulutuksen päättymisen vuoksi. Koulutuksen kokonaisopiskelijamäärä kasvaa aina vuoteen 2003 saakka. Vuonna 2000 ammatilliseen koulutukseen hakeneita oli vajaa 3 % ja uusia opiskelijoita vajaa 5 % enemmän kuin edellisellä vuonna.

Työryhmä selvitti opetusjärjestelyjä ja niiden monipuolistumista muun muassa kansallisten arviointiraporttien ja eräiden Opetushallituksen selvitysten avulla. Lisäksi työryhmä teki opetusjärjestelyjen monipuolistumista koskevan kyselyn eräille koulutuksen järjestäjille, jotka oli valittu alueellisen, koulutusalaakohtaisen ja koulutuksen järjestäjätyyppikohtaisen edustavuuden perusteella. Kyselyssä tiedusteltiin muun ohella lähi- ja etäopetuksen, itsenäisen opiskelun, projektien ja työssäoppimisen laajuutta 120 opintoviikon opinnoissa sekä pyydettiin arvioita eri opetusjärjestelyjen toteutumisesta. Myös opiskelijoille esitettiin oma kyselynsä.

Kyselyn ja selvitysten tulosten perusteella voidaan todeta, että opetusjärjestelyissä on eroja koulutusalojen ja koulutuksen järjestäjien välillä. Kyselyn mukaan lähiopetuksena toteutetaan keskimäärin kaksi kolmasosaa opetuksesta. Itsenäinen opiskelu on lisääntynyt, mutta sen määrä vaihtelee eri alojen ja koulutuksen järjestäjien välillä. Opiskelijat kokevat, että itsenäistä opiskelua ei tueta riittävästi. Koulutuksenjärjestäjien sekä opiskelijoiden mielestä koulutusta järjestetään etäopetuksena ja projekteina vähäisessä määrin. Opiskelijoiden mielestä opetusta tulisi toteuttaa enemmän projekteina ja työssäoppimisena.

Eri arvioinneissa on havaittu koulutusaloittaisia ja alueellisia eroja oppimistuloksissa. Opetusjärjestelyt eivät ole olleet arvioinnin kohteena kaikissa arvioinneissa. Opetusjärjestelyjä ja oppimistuloksia on arvioitu erikseen, mutta niiden välisiä yhteyksiä ei ole analysoitu.

Henkilökohtaisia opiskelusuunnitelmia (HOPS) laaditaan harvoin ja niiden sisältö ei vastaa opetussuunnitelman perusteissa tarkoitettua ohjausta. Opiskelijoiden mielestä opetusjärjestelyt ja opetusmenetelmät eivät ole riittävän monipuolisia ja oppimista tukevia. Opiskelijat kokevat, että opetuksen eriyttäminen on vähäistä; joka neljäs kaipaa lisäohjausta, joka neljäs enemmän itsenäistä opiskelua ja projekteja.

Tukiopetuksen on havaittu kaipaavan tarkennusta. Tukiopetusta ei koeta saatavan riittävästi, eikä tukiopetuksen saatavuutta koskevaa kansallista seurantaa ole.

Työryhmä katsoo, että näyttöjärjestelmä tulee osaltaan vaikuttamaan annettavan opetuksen ja ohjauksen määrään ja opetusjärjestelyjen toteuttamiseen.

Työryhmä esittää, että ammatillisesta koulutuksesta annettuja säännöksiä ja ohjausta muutettaisiin seuraavalla tavalla:

- Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 29 §:ää tulisi täsmentää siten, että se korostaisi koulutuksen järjestäjän velvollisuutta järjestää opiskelijoille ammatillisen perustutkinnon tavoitteiden saavuttamisen edellyttämä määrä opetusta ja ohjausta sekä opinto-ohjausta ja tarvittaessa tukiopetusta.
- Opintojen hyväksi lukemista tulisi edistää kehittämällä opetusjärjestelyjä koskevia käytäntöjä, jotka mahdollistavat opiskeluajan lyhentämisen. Työryhmä pitää tärkeänä, että valtakunnallisella tasolla ja koulutuksen järjestäjien toimesta tulisi seurata opintojen hyväksi lukemista ja tämän vaikutusta opiskelu-aikaan.
- Ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen 3 §:ää tulisi muuttaa siten, että koulutuksen järjestäjälle asetettu velvollisuus tiedottaa opiskelijoille koskisi myös opetuksen ja ohjauksen järjestämismuotoja.
- Koulutuksen järjestäjän vahvistaman opetussuunnitelman tulisi sisältää vuotuinen opetuksen ja ohjauksen järjestämistä koskeva suunnitelma.
- Koulutuksen järjestäjien huomiota tulisi kiinnittää tiedotusvelvollisuuden toteuttamiseen ja koulutus- ja kehittämishankkein edistää opintoja koskevan tiedotuksen muotoja ja niiden leviämistä.
- Opetuksen järjestämismuodot tulisi määritellä täsmällisesti ammatillisesta koulutuksesta annetussa asetuksessa, jotta opetuksen ja ohjauksen suunnittelu ja tiedottaminen tapahtuisivat riittävän yhtenäisin perustein. Opetuksen järjestämismuodot voitaisiin määritellä seuraavasti:
 - Lähiopetuksella tarkoitetaan opettajan tai ohjaajan läsnä olleen tapahtuvaa opetusta
 - Etäopetuksella tarkoitetaan opettajan tai ohjaajan johdolla tapahtuvaa tavoitteellista opetusta
 - Itsenäisellä opiskelulla tarkoitetaan opiskelijan tavoitteellista ja ohjattua itsenäistä opiskelua

- Työssäoppimisella tarkoitetaan pääosin oppilaitoksesta työpaikalle siirrettyä tavoitteellista ja ohjattua opetusta.

- Ammatillista koulutusta koskevaan lainsäädäntöön tulisi lisätä säännös, jonka mukaan koulutuksen järjestäjän tulisi laatia opiskelijalle, yhteistyössä opiskelijan kanssa, vuosisuunnitelmaan perustuva henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma siten kuin asetuksella tarkemmin säädetään.
- Ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen 2 §:ää täsmennettäisiin siten, että opintoviikolla tarkoitettaisiin opiskelijan tavoitteellista ja ohjattua keskimääräistä 40 tunnin työpanosta opintojen tavoitteiden saavuttamiseksi.
- Jokaisella ammatillista perustutkintoa suorittavalla tulisi lähivuosina olla mahdollisuus opiskella vähintään kaksi opintoviikkoa opinnoistaan tietoverkon välityksellä, yhdessä toisten opiskelijoiden ja opettajan kanssa vuorovaikutteisesti.
- Simulaatioiden käyttöä ammatillisessa koulutuksessa tulisi lisätä.
- Opetuksen ja ohjauksen seuranta tulisi kehittää osana arviointijärjestelmää sekä opetuksen ja ohjauksen malleja ja hyviä käytäntöjä levittää.

JOHDANTO

Työryhmän tehtävät, toimikausi ja kokoonpano

Opetusministeriö asetti 5.9.2000 - 31.8.2001 väliseksi ajaksi työryhmän, jonka tehtävänä on selvittää ja arvioida opetusjärjestelyjen monipuolistumista ja tämän vaikutusta ammatillisen koulutuksen järjestämiseen ja ammatin oppimiseen. Työryhmän tehtävänä on lisäksi tehdä tarvittavat ehdotukset siitä, kuinka ammatillisessa koulutuksessa voidaan turvata opiskelijoille koulutuksen tavoitteiden saavuttamisen kannalta riittävä opetus ja ohjaus. Työryhmän toimikautta jatkettiin 30.4.2002 saakka.

Työryhmän asettamiseen vaikutti muun muassa se, että useat ammatillisen koulutuksen sidosryhmät ilmaisivat opetusministeriölle ja Opetushallitukselle huolestumisensa siitä, että ammatilliset oppilaitokset olivat vähentäneet opiskelijoiden saamaa lähiopetusta ja ohjausta. Tämän katsottiin johtuneen paljolti julkisen talouden säästötoimenpiteinä vuosina 1993 - 1995 toteutetuista valtionosuuden perusteena olevien yksikköhintojen leikkauksista ja vuosina 1996 - 1998 asukaskohtaisesti toteutettujen valtionosuuksien leikkauksista. Työryhmän asettamista pidettiin tarpeellisena myös sen vuoksi, että opetuksen ja ohjauksen säätelyn muuttumisen vaikutuksia haluttiin arvioida.

Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin hallitusneuvos Timo Lankinen.

Työryhmän jäseninä ovat toimineen seuraavat henkilöt:

Koulutuspäällikkö Manu Altonen (Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto), liittojohtaja Riitta Arko (Palvelutyönantajat), työvoima- ja koulutuspoliittinen sihteeri Jari-Pekka Jyrkänne (Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK), 15.10.2001 alkaen työvoima- ja koulutuspoliittinen sihteeri Saana Siekkinen, koulutuspäällikkö Erkki Husu (Toimihenkilökeskusjärjestö STTK), johtaja Martti Pallari (Suomen Yrittäjät), 15.10.2001 alkaen koulutusasiamies Veli-Matti Lamppu, asiamies Airi Jaro (Opetusalan Ammattijärjestö OAJ), työmarkkinalakimies Vuokko Piekkala (Kunnallinen työmarkkinalaitos), erityisasiantuntija Johan Hahkala (Suomen Kuntaliitto), 27.9.2001 alkaen erityisasiantuntija Susanna Kivelä, ylijohtaja Heli Kuusi (Opetushallitus), rehtori Jukka Salminen (Ammatillisten oppilaitosten rehtoriliitto), vs. johtaja Anita Olkinuora (Hämeen ammattikorkeakoulu/amatillinen opettajakorkeakoulu), vanhempi hallitussihteeri Kaija Suorsa-Aarnio (opetusministeriö), yhtymäjohtaja Heikki Yli-Olli (Koulutuskuntayhtymien Johtajat), puheenjohtaja Reetta Kuosmanen (Suomen Ammattiin Opiskelevien Keskusliitto SAKKI)

Työryhmän sihteeiksi nimettiin vanhempi hallitussihteeri Kaija Suorsa-Aarnio opetusministeriöstä ja opetusneuvos Pirjo Väyrynen Opetushallituksesta.

Työryhmä kokoontui 19 kertaa.

1 AMMATILLINEN KOULUTUS

1.1 Ammatillisen koulutuksen tehtävät ja tavoitteet

Ammatillisen peruskoulutuksen tarkoituksena on yhtäältä tuottaa työmarkkinoille ammattitaitoisia työntekijöitä ja yrittäjiä sekä toisaalta toimia ammatillisen koulutuksen väylänä korkeakouluopintoihin.

Laki ammatillisesta koulutuksesta määrittää ammatillisen koulutuksen tarkoitukseksi seuraavat tavoitteet: 1) kohottaa väestön ammatillista osaamista, 2) kehittää työelämää, 3) vastata työelämän osaamistarpeita sekä 4) edistää työllisyyttä. Yksilön tasolla ammatillisen peruskoulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijoille ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeelliset tiedot ja taidot sekä valmiudet itsenäisen ammatin harjoittamiseen. Ammattitaitotavoitteiden rinnalla erityisesti nuorten koulutuksessa on keskeisenä tavoitteena persoonallisuuden monipuolinen kehitys ja kasvu yhteiskunnan aktiiviseksi ja vastuulliseksi jäseneksi. Ammatillisissa perustutkinnoissa koulutuksen tulee tuottaa laaja-alaiset ammatilliset perusvalmiudet alan eri tehtäviin ja erikoistuneempi osaaminen ja työelämän edellyttämä ammattitaito yhdellä tutkinnon osa-alueella.

Ammatillisen peruskoulutuksen lisäksi ammatillisen koulutuksen kokonaisuuteen kuuluu kiinteästi ammatillisen lisäkoulutuksena toteutettava koulutus, joka tutkintotavoitteisena tähtää ammattitutkintojen ja erikoisammattitutkintojen suorittamiseen.

Ammatillista koulutusta järjestetään pääosin oppilaitoksissa tai myös työpaikalla tapahtuvana oppisopimuskoulutuksena. Oppilaitosmuotoisessa koulutuksessa työssäoppiminen, jota uudistettuihin ammatillisiin perustutkintoihin sisältyy vähintään 20 opintoviikkoa, tarkoittaa työpaikalle käytännön työtehtävien yhteyteen siirrettyä opetusta ja ohjausta. Oppisopimuskoulutus perustuu aina määraikaiseen kirjalliseen työsopimukseen.

Erityisinä ammatillisen koulutuksen muotoina järjestetään kotitalousopetusta (ns. talouskoulut), vammaisille järjestettävää valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta sekä maahanmuuttajille järjestettävää valmistavaa koulutusta. Lisäksi erityisopetusta järjestetään niille opiskelijoille, jotka vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi tarvitsevat erityisiä opetus- tai oppilashuoltopalveluja. Oppilaitoksissa järjestetään myös aikuisten näyttötutkintoihin valmistavaa koulutusta.

Ammatilliseen koulutukseen kohdistuu yhteiskunnan ja työelämän muutoksista aiheutuvia haasteita useilta suunnilta. Muuttuva elinkeino- ja työelämä asettaa vaatimuksia koulutukselle ja sen tuottamille tiedoille ja taidoille, osaamiselle. Koulutusta aloittavan nuoren tai aikuisen henkilökohtaisista tarpeista ja hänen lähipiiristään nousee vaatimuksia. Koulutus kohtaa uusia haasteita erilaisten muutosprosessien seurauksena. Näitä ovat mm. teknologisen muutoksen vauhti ja muutoksen kohdistuminen lähes kaikille aloille, taloudellisen kilpailun voimistuminen, kansainvälistyminen ja työvoiman liikkuvuus, väestön ikääntyminen sekä koulutuksen asiakaskunnan monimuotoistuminen.

Ammatillisen koulutuksen tehtäväkuvassa korostuu opiskelijoiden valmentautuminen työelämään ja ammattiin (ammattitaito, koulutuksesta työelämään siirtyminen, työllistyminen). Toisaalta korostetaan sitä, että koulutus muodostaa pohjan tulevalle oppimiselle ja sopeutumiselle muuttuviin osaamisvaatimuksiin (koulutusväylä ja elinikäinen oppiminen). Koulutuksen tuottama osaaminen nähdään pohjana kansalliselle taloudelliselle kasvulle ja vaurauden pohjaksi (talouskasvu ja työelämän työvoimatarve). Koulutus nähdään alueiden kehittämisessä ja yritysten sijoittumisessa keskeisenä

menestystekijänä kunkin alueen vahvuuksien ja tulevaisuuden hahmotuksen mukaisesti (koulutuksen aluekehitysvaikutus). Syrjäytymisen ehkäisy on lisääntyvässä määrin hahmotettu ammatillisen koulutuksen tehtäväksi, etenkin perusopetuksen heikkojen etenijöiden osalta (syrjäytymisen ehkäisy).

1.2 Ammatillista koulutusta koskevan lainsäädännön uudistamisen keskeisiä periaatteita ja tavoitteita

Ammatillista koulutusta koskeva laki ja asetus uudistettiin 1.1.1999 lukien osana koulutusta koskevan lainsäädännön kokonaisuudistusta. Lainsäädännön kokonaisuudistuksella pyrittiin kokoamaan ja selkeyttämään hajanainen ja osittain vanhentunut koulutusta koskeva lainsäädäntö yhtenäisten periaatteiden mukaan. Tavoitteena oli madaltaa rajoja eri oppilaitosmuotojen ja koulutusjärjestelmän eri tasojen välillä sekä lisätä koulutuksen järjestäjien välistä yhteistyötä. Koulutusjärjestelmän kykyä sopeutua yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin haluttiin lisätä. Koulutuksen laatua ja vaikuttavuutta haluttiin parantaa mm. arviointia koskevien säännösten avulla. Lainsäädännön hallinto-keskeisyyttä vähennettiin toiminnan hyväksi.

Uudessa lainsäädännössä säätelyn kohteena eivät ole enää pääsääntöisesti koulutusta järjestävät oppilaitokset, vaan säätelyn painopiste on haluttu asettaa koulutuksen tavoitteiden ja keskeisten sisältöjen sekä opiskelijoiden oikeuksien ja velvoitteiden säätelyyn. Ammatillista koulutusta koskevaa lainsäädäntöä sovelletaan kaikkeen ammatilliseen peruskoulutukseen siitä riippumatta missä koulutusta järjestetään. Myös rahoitus määräytyy yhtenäisten periaatteiden mukaan. Tavoitteiltaan ja sisällöiltään samanlaiseen koulutukseen sovelletaan samaa lakia riippumatta siitä, minkä ikäisille koulutusta järjestetään.

Uudella lainsäädännöllä jatkettiin päätösvallan siirtämistä koulutuksen järjestäjille. Sääntely korostaa koulutuksen järjestäjien vastuuta ja mahdollisuuksia itse päättää lainsäädännön asettamissa rajoissa koulutuksen tavoitteiden toteuttamisessa käytettävistä keinoista. Lainsäädännössä selkeytettiin opiskelijan oikeuksia ja velvollisuuksia.

Ammatillinen koulutuksen järjestäminen edellyttää opetusministeriön myöntämää koulutuksen järjestämislupaa. Ammatillisen koulutuksen järjestäjinä voivat toimia kunnat, kuntayhtymät, rekisteröidyt yhteisöt ja säätiöt sekä valtion liikelaitokset. Koulutusta voidaan järjestää myös valtion oppilaitoksissa. Ammatillisen koulutuksen järjestäjiä on vuoden 2002 alussa yhteensä 206, joista kunta 46, 64 kuntayhtymää, ja 96 yksityisiä koulutuksen järjestäjiä.

Uuden lainsäädännön toimeenpanoon liittyen vuoden 1999 alusta lukien uudistettiin aiemman lainsäädännön mukaiset oppilaitosten ylläpitämisluvat koulutuksen järjestäjien mukaisiksi koulutuksen järjestämisluviksi. Näissä luvissa määrätään koulutustehtävä, joka sisältää tarpeelliset määräykset opiskelijamäärästä, koulutusaloista, koulutusasteista, kunnista, joissa koulutusta voidaan järjestää, erityisestä koulutustehtävästä, koulutuksen järjestämismuodoista ja muista koulutuksen järjestämiseen liittyvistä seikoista.

Ammatillisen koulutuksen hallintoon sovelletaan kuntien ja kuntayhtymien järjestämän koulutuksen osalta kuntalakia ja rekisteröityjen yhteisöjen ja säätiöiden sekä valtion järjestämän koulutuksen osalta lakia valtion ja yksityisen järjestämän koulutuksen hallinnosta.

1.3 Uudet ammatilliset perustutkinnot

Valtioneuvoston vuosille 1995 - 2000 hyväksymässä koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa asetettiin tavoitteeksi uudistaa toisen asteen ammatilliset tutkinnot. Opetusministeriö teki 23.6.1998 päätöksen (212/430/1998) tutkintojen kehittämisestä. Päätöksessä linjattiin tutkintojen uudistamisen periaatteet. Samalla päätettiin uudistamisen aikataulusta siten, että tutkinnot uudistetaan asteittain vuosina 1999 - 2001.

Elokuun 2001 alusta alkava koulutus on kaikilla koulutusaloilla uuden tutkintorakenteen mukainen. Ammatilliset perustutkinnot voidaan suorittaa ammatillisena peruskoulutuksena tai ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomina näyttötutkintoina.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen mukaisesti ammatillisten perustutkintojen laajuus määritellään opintoviikkoina. Opintoviikolla tarkoitetaan arvioitua opiskelijan keskimääräistä 40 tunnin työpanosta opintojen tavoitteiden saavuttamiseksi. Yksi opintovuosi sisältää 40 opintoviikkoa.

Tutkinnon nimellisaika on sama, vaikka opiskelijan tutkinnon suorittamiseen kuluva aika voi vaihdella yksilöllisesti etenemisväylän ja aiemmin suoritettujen opintojen ja työkokemuksen hyväksilukemisen mukaan.

Opiskelijan tulee suorittaa opintonsa enintään yhtä vuotta opintojen laajuudeksi määritellyä aikaa pidemmässä ajassa, jollei hänelle perustellusta syystä myönnetä suoritustaikaan pidennystä. Koulutuksen järjestäjän tulee kuitenkin järjestää opinnot siten, että opinnot voidaan päätoimisesti opiskelun suorittaa niiden laajuutta vastaavassa ajassa.

Valtioneuvosto päättää koulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista sekä yhteisistä opinnoista ja niiden laajuudesta (ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 13 §:n 1 momentti). Opetusministeriö päättää tutkinnoista ja niiden laajuudesta (lain 12 §). Opetushallitus puolestaan antaa opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet, joissa määrätään opintojen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä (lain 13 §:n 2 momentti).

Ammatillisten opintojen tavoitteet peruskoulutuksena suoritettavissa tutkinnoissa ja osoitettava ammattitaito näyttötutkintona suoritettavissa tutkinnoissa määritetään Opetushallituksen määräyksessä samoiksi. Tutkintojen pakolliset ja valinnaiset opinnot määritetään niininkin yhtäläisiksi.

Valtioneuvoston tutkintojen rakenteesta ja yhteisistä opinnoista tekemän päätöksen mukaisesti ammatillinen perustutkinto on laajuudeltaan 120 opintoviikkoa. Tutkintoon kuuluu 90 opintoviikkoa ammatillisia opintoja ja niitä tukevaa työssäoppimista. Työssäoppimisen laajuus on vähintään 20 opintoviikkoa. Tutkinto sisältää lisäksi ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia ja ammattitaitoa täydentäviä yhteisiä opintoja 20 opintoviikkoa ja vapaasti valittavia opintoja 10 opintoviikkoa. Opetussuunnitelman perusteissa ammatillisista opinnoista voidaan osoittaa enintään 10 opintoviikkoa valinnaisopintoihin, jotka voivat olla ammatillisia opintoja syventäviä tai laajentavia opintoja, yhteisiä opintoja tai lukio-opintoja. Opintoihin sisältyy vähintään 1,5 opintoviikkoa opinto-ohjausta. Tutkintoon sisältyy myös opinnäytetyö, joka voi olla työtehtäväkokonaisuus, kirjallinen työ, selvitys, projektityö tai muu vastaava.

Toisen asteen ammatillisessa peruskoulutuksessa on vuonna 2001 yhteensä 52 ammatillista perustutkintoa, 113 koulutusohjelmaa ja 105 tutkintonimikettä. Ammatillisena peruskoulutuksena suoritettu 120 opintoviikon ammatillinen perustutkinto tuottaa kelpoisuuden jatko-opintoihin ammatti-

korkeakouluissa ja yliopistoissa. Näyttötutkintona suoritettujen ammatillisten perustutkintojen osalta on syytä todeta, että yliopistoasetuksen mukaisesti yliopisto voi todeta myös näyttötutkintona suoritettua ammatillisen perustutkinnon tuottavan opintoja varten riittävät tiedot ja valmiudet.

1.4 Näytöt ammatillisessa peruskoulutuksessa

Opetusministeriön päätöksen (212/430/98, 23.6.1998) mukaan ammatillisena peruskoulutuksena suoritettaviin tutkintoihin liitetään näyttöön perustuva osoitus ammatillisten opintojen tavoitteiden saavuttamisesta.

Näyttöjen tavoitteena on parantaa ammatillisen koulutuksen laatua ja varmistaa ammatillisten opintokokonaisuuksien tavoitteiden ja työelämän edellyttämän ammattitaidon saavuttaminen. Näyttöjen avulla on tarkoitus kehittää opetussuunnitelmien perusteita, opiskelija-arviointia, opetusjärjestelyjä sekä opiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluja. Näyttöjen avulla voidaan seurata oppimistuloksia ja opetusjärjestelyjen toimivuutta. Näytöt toimivat omalta osaltaan opetuksen palautejärjestelmänä, jonka avulla voidaan seurata opetuksen ja sen tukipalveluiden toimivuutta opiskelijan, koulutuksen järjestäjän ja työelämän kannalta.

Näytöt suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan yhteistyössä työelämän kanssa. Näytöt otetaan käyttöön kaikilla aloilla kehittämis- ja kokeiluvaiheen jälkeen. Näyttöjen kehittämisen lähtökohtana on ollut, että ne eivät aiheuta opintojen keskeyttämistä. Samanaikaisesti näyttöjen kehittämisen kanssa kehitetään opiskelijoiden yksilöllistä oppimista tukevia opetusjärjestelyjä ja ohjaus- ja tukipalveluja. Erityistä huomiota kiinnitetään oppimisvaikeuksien varhaiseen tunnistamiseen ja epäonnistumisten ennaltaehkäisyyn. Opiskelijan tarvitsemat tukitoimet on käynnistettävä jo ennen näyttöön osallistumista, jotta opiskelijalla on mahdollisuudet näytön suorittamiseen. Tukitoimia voivat olla esim. lisä- ja tukiopetus, henkilökohtainen ohjaus ja joustavat opetusjärjestelyt.

Ensimmäiset näyttöpilotit ovat käynnistyneet vuoden 2000 alussa, ja niitä jatketaan ja laajennetaan kaikille aloille Euroopan Sosiaalirahaston 3-ohjelman tuella koko meneillään olevan rakennerahastokauden ajan. Kokeiluissa selvitetään erilaisten näyttöjen organisointimallien toimivuutta, työnjakoa ja kustannuksia, kehitetään opetus- ja arviointijärjestelyjä sekä tuotetaan näyttöaineistoja. Kokeilujen yhtenä painopistealueena on opiskelijoiden ohjaus- ja tukipalvelujen kehittäminen. Maaliskuussa 2002 näyttökokeilu- ja näyttöaineistoprojekteja oli käynnissä lähes kaikissa ammatillisissa perustutkinnoissa. Valtakunnallisten näyttöaineistojen avulla pyritään varmistamaan näyttöjen yhtenäinen toteuttaminen kaikilla aloilla ja kaikkien koulutuksen järjestäjien toimesta.

1.5 Työssäoppiminen

Työssäoppimisen mukaantulo osaksi toisen asteen ammatillista koulutusta on suuri haaste. Työpaikalla ja oppilaitoksessa tapahtuva oppiminen täydentävät toisiaan. Työssäoppiminen kehittää opiskelijan ammatillisia valmiuksia ja antaa todellista kuvaa ammatista ja ammattialasta. Työpaikka on oppilaitokseen verrattuna erilainen oppimisympäristö, jossa ammattiin kasvu ja oman alan työympäristöön sosiaalistuminen mahdollistuvat. Työssäoppimisen aikana opiskelija voi soveltaa oppilaitoksessa oppimiaan tietoja ja taitoja sekä oppia suunniteltuja osia ammatin vaatimista osista työtä tehdessään.

Työssäoppimisen laajuus on vähintään 20 opintoviikkoa. Työssäoppimisen tulee olla tavoitteellista, ohjattua ja arvioitua. Jotta opiskelija saavuttaisi työssäoppimiselle asetetut tavoitteet vaaditaan työelämän osapuolten, oppilaitosten, opettajien ja opiskelijoiden yhteistyötä ja toimivia yhteistyöver-

kostoja. Erilaisia malleja ja toimivia ratkaisuja työssäoppimisen toteuttamiseksi ja työssäoppimisen laadun arvioimiseksi on meneillään.

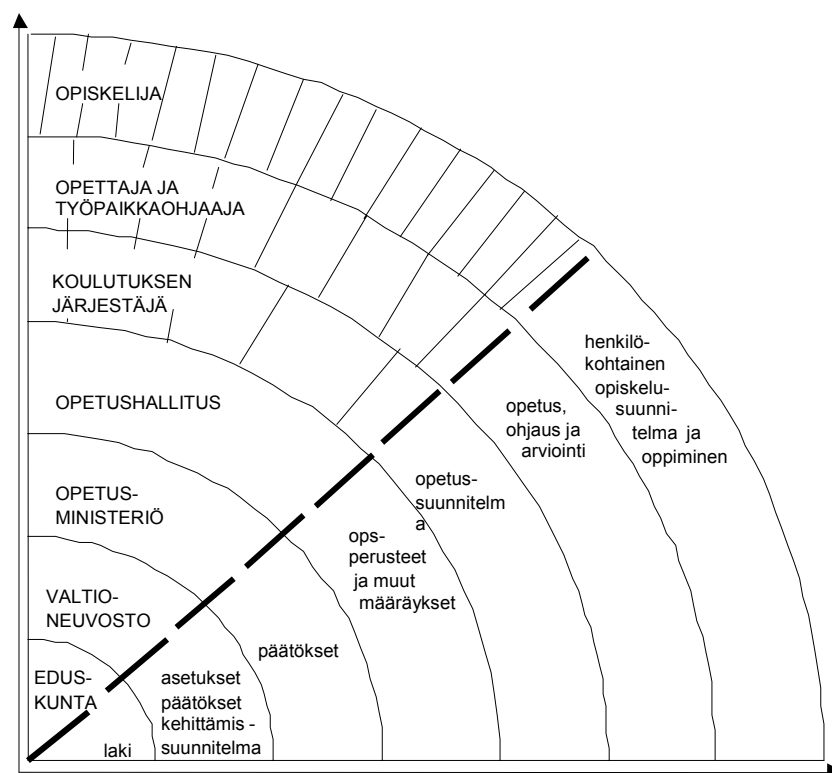
1.6 Opetussuunnitelman perusteet ja opetussuunnitelmat

Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmajärjestelmä muodostuu Opetushallituksen antamista tutkintokohtaisista opetussuunnitelman perusteista, koulutuksen järjestäjän hyväksymästä paikallisesta opetussuunnitelmasta sekä opiskelijoiden henkilökohtaisista opiskelusuunnitelmista.

Erityisopetuksessa edellytetään jokaiselle opiskelijalle erityisopetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman laatimista. Siihen sisältyy henkilökohtainen opetussuunnitelma.

Kuviossa 1 on esitetty eri tahot ja niiden vastuu kussakin opetussuunnitelman valmisteluvaiheessa. Opetushallituksen antamat opetussuunnitelman perusteet pohjaavat eduskunnan säätämiin lakeihin ja asetuksiin, Valtioneuvoston päätöksiin ja kehittämissuunnitelmiin sekä opetusministeriön päätöksiin. Vastaavasti perusteet toimivat normina koulutuksen järjestäjille laadittaessa paikallisia opetussuunnitelmia, joiden perusteella edelleen suunnitellaan opetuksen toteuttaminen ja ohjataan opiskelijoiden oppimista.

OPETUSSUUNNITELMAJÄRJESTELMÄ

Kuvio 1. Opetussuunnitelmajärjestelmä

Vuosina 1999–2001 uudistettiin tutkintorakennemuutoksen jälkeen kaikkien tutkintojen opetussuunnitelman perusteet. Aiemmin voimassa olleisiin tutkintoihin nähden opetussuunnitelman/tutkintojen perusteissa määrätään nykyisin huomattavasti yksityiskohtaisemmin tutkintoon kuuluvat opinnot ja niissä vaadittava osaaminen. Perusteet on kirjoitettu määräyksen muotoon sekä aiempaa konkreettisemmin. Tutkintoon kuuluvien opintojen tavoitteet ja keskeiset sisällöt on määriteltä kiitettävän tasoisena osaamisena. Tavoitteissa ilmaistaan osaamisen taso, jonka saavutettuaan

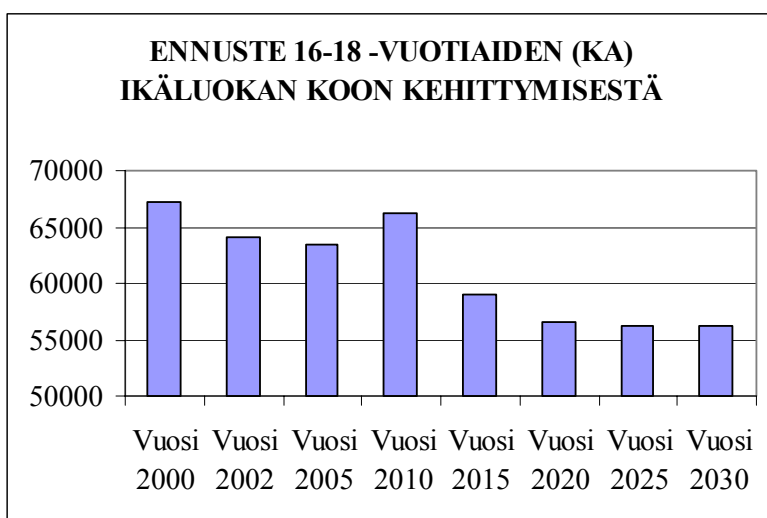
opiskelija voi saada parhaan mahdollisen arvosanan (kiitettävä). Vastaavasti perusteissa on määriteltty arviointikriteerit alimman hyväksytyn eli tyydyttävän tasoisen osaamisen. Opiskelijan on saavutettava vähintään arvioinnissa kuvattu taso tullakseen hyväksytyksi.

Työssäoppiminen sisällytetään opetussuunnitelman tutkintokohtaisessa osassa kuvattuihin opinto-kokonaisuuksiin. Koulutuksen järjestäjän tulee päättää ne periaatteet, joiden mukaan työssäoppiminen järjestetään. Opetussuunnitelman yhteiseen osaan ehdotetaan tehtäväksi työssäoppimisen suunnitelma. Työssäoppimisen suunnittelussa ja organisoinnissa otetaan kantaa muun ohella siihen, mitä työssäoppiminen on, mitä työssä voi oppia ja millaisessa työpaikassa voi oppia. Koulutuksen järjestäjän ja oppilaitoksen vastuulla on järjestää työssäoppimisen paikat yhdessä opiskelijoiden kanssa sekä varmistaa työpaikan edellytykset työssäoppimisen järjestämiseen. Oppilaitoksen tulee valmentaa työpaikkojen edustajia ja tarjota riittävän joustavia järjestelyjä työpaikkaohjaajien kouluttamiseen. Samoin oppilaitoksen tehtävänä on huolehtia siitä, että työpaikka on selvillä opetussuunnitelmasta sekä työssäoppimisen periaatteista ja tavoitteista.

1.7 Opiskelijavirrat toisella asteella 1990-luvulla ja opiskelijat vuosina 2000 ja 2002

Perusopetuksessa on 1990-luvulla ollut lähes 600 000 oppilasta. Vuonna 2000 perusopetuksen oppilaita oli 593 451. Oppilasmäärän muutokset ovat johtuneet vähäisistä ikäluokkien koon muutoksista. Pitemmällä aikavälillä perusopetukseen tulevien ikäluokkien koko pienenee. Lukiolaisten määrä kasvoi tasaisesti 1990-luvulla, mutta kasvu on pysähtynyt. Vuonna 2000 lukiokoulutukseen sekä hakaneiden että päässeiden määrät ovat vähentyneet edellisestä vuodesta 5 %.

Ikäluokkien koon pientyminen pitemmällä aikavälillä ei koske ammatillisen peruskoulutuksen kannalta relevanttia 16 - 18 -vuotiaiden ikäluokkaa seuraavaan kymmeneen vuoteen. Ikäluokat säilyvät lähes nykyisen suuruisena aina 2010-luvun puoliväliin. Vuonna 2002 mainittu ikäluokka on kooltaan 64 100, vuonna 2005 ikäluokan koko on 63 400 ja 66 200 vuonna 2010. Ikäluokan vähäinen pientyminen vuodesta 2000 (67 200) vuoteen 2002 on otettu huomioon laadittaessa ammatillisen peruskoulutuksen mitoitus- ja valtion talousarvioon. Kuviossa 2 kuvataan ennuste 16 - 18 -vuotiaiden ikäluokan koon (keskiarvo) kehityksestä Suomessa vuodesta 2000 vuoteen 2030 saakka.

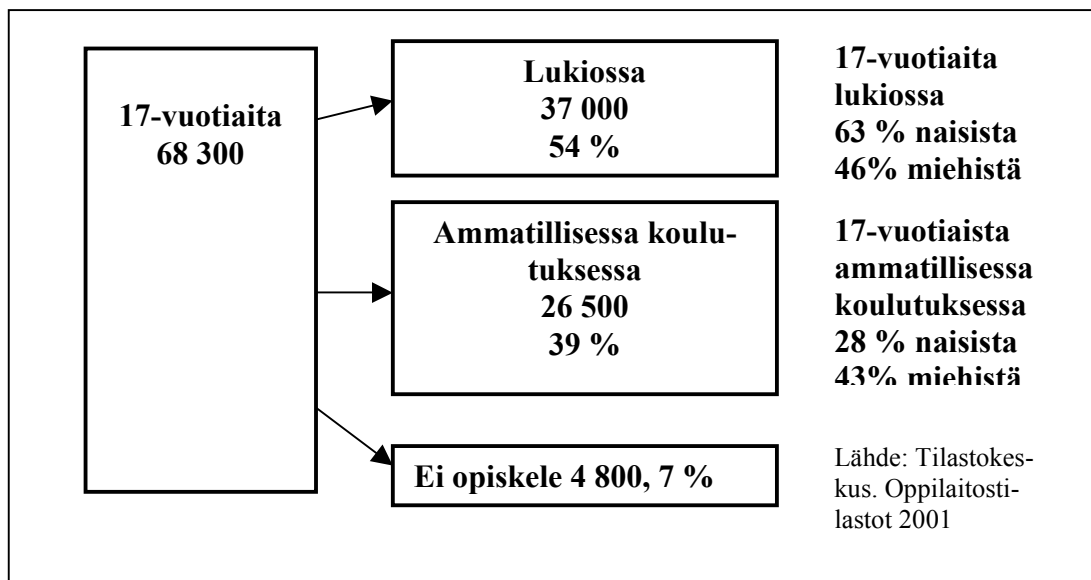

Kuvio 2. Ennuste 16 -18 -vuotiaiden ikäluokan koon kehityksestä vuodesta 2000 vuoteen 2030.

Ammatillisessa tutkintoon johtavassa peruskoulutuksessa opiskelijamäärä kasvoi vuoteen 1993 asti, jonka jälkeen se on vähentynyt vuosittain, kun opistoasteen koulutus asteittain lakkaa ammattikorkeakoulu-uudistuksen myötä. Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijamäärä on kasvanut vuodesta 1999 lukien tutkintojen kolmivuotistumisen ja opistoasteen koulutuksen päättymisen vuoksi. Koulutuksen kokonaisopiskelijamäärä kasvaa aina vuoteen 2003 saakka. Vuonna 2000 ammatilliseen koulutukseen hakeneita oli vajaa 3 % ja uusia opiskelijoita vajaa 5 % enemmän kuin edellisellä vuonna.

Vuonna 2000 perusopetuksen päättäneistä 58 % haki lukiokoulutukseen ja 40 % ammatilliseen peruskoulutukseen ja heistä 54 % aloitti lukiossa ja 36 % ammatillisessa peruskoulutuksessa. Edellisvuoteen verrattuna lukiokoulutuksen aloittaneiden osuus pieneni ja ammatillisen koulutuksen aloittaneiden osuus kasvoi.

Perusopetuksen lisäopetuksessa (10. luokalle) siirtyi kolme prosenttia päättöluokkalaisista ja 7 % ei jatkanut opintojaan välittömästi perusopetuksen päättymisen jälkeen. Vuonna 2000 perusopetuksen päättäneistä tytöistä 63 % aloitti lukiossa ja 26 % ammatillisessa peruskoulutuksessa ja vastaavasti pojista lukiokoulutuksen aloitti 45 % ja ammatillisen koulutuksen 46 % (ks. kuvio 3).

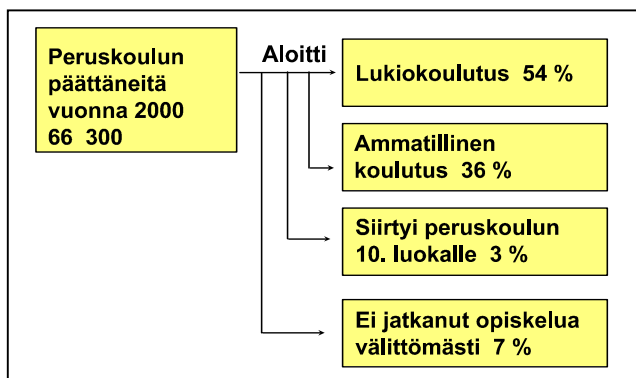

Kuvio 3. 17-vuotiaiden koulutukseen osallistuminen vuonna 2000.

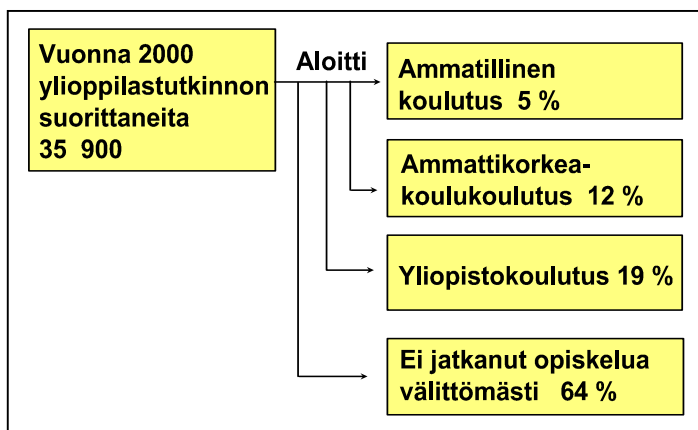
Tytöt osallistuvat koulutukseen enemmän kuin pojat. Tilastokeskuksen tietojen mukaan 17 - 18-vuotiaista tytöistä opiskeli 92 prosenttia ja pojista 89 prosenttia syksyllä 2000. Toisen asteen koulutukseen osallistuvista 17 - 18 -vuotiaista lukiossa opiskelee tytöistä 63 % ja pojista 46 %. Vastaavasti ammatillisessa koulutuksessa opiskelee tytöistä 28 % ja pojista 43 %.

Ammatillista koulutusta ei kuitenkaan voida tarkastella vain perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen siirtyvien osuutta arvioiden. Ammatillisen koulutuksen uusista opiskelijoista 29 % oli 16-vuotiaita vuonna 2000. Koulutukseen hakeudutaan myös keskeytyneiden lukio- tai muiden opintojen jälkeen samoin kuin suoritetun ylioppilastutkinnon jälkeen. Ylioppilaiden osuus uusista opiskelijoista oli 18 % vuonna 2000. Ammatillisia perustutkintoja suoritetaan myös aikuisena, ammatillisen koulutuksen uusista opiskelijoista 33 % oli vuonna 2000 vähintään 25-vuotiaita. Näiden tekijöiden vuoksi ammatillisessa peruskoulutuksen uusien opiskelijoiden mediaani-ikä on yli 19 vuotta, kun lukiokoulutuksen aloittavista 80 % on 16-vuotiaita.

Kuviossa 4 kuvataan vuonna 2000 peruskoulun ja kuviossa 5 lukiokoulutuksen päättäneiden välitön sijoittuminen koulutukseen.

Kuvio 4. Peruskoulun päättäneiden sijoittuminen vuonna 2000. (Lähde: Tilastokeskus)

Kuvio 5. Lukiokoulutuksen päättäneiden välitön sijoittuminen koulutukseen 2000 (Lähde: Tilastokeskus)

Opiskelijat ammatillisessa peruskoulutuksessa vuonna 2002

Ammatillisessa peruskoulutuksessa kokonaisopiskelijamäärä on vuonna 2002 yhteensä 140 000 opiskelijaa, joista

- 8 500 osallistuu näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen
- 11 000 opiskelijaa opiskelee erityisopetuksessa tai valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa
- 12 000 suorittaa tutkintoa oppisopimuskoulutuksena.
- Vuonna 2002 ammatillisessa peruskoulutuksessa on yhteensä 60 500 aloittajaa, joista 6 000 oppisopimuskoulutuksessa. Näistä yhteishaun piiriin eivät kuulu mm. aikuisille suunnattu koulutus (näyttötutkintoon valmistavana tai opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti järjestettynä), valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus, erityisopetus, oppisopimuskoulutus.

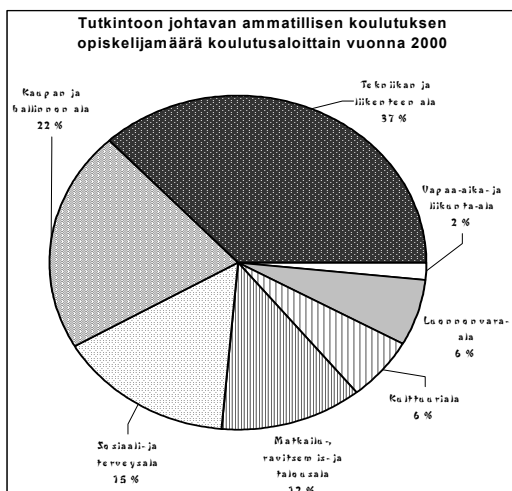
Valtakunnallisessa yhteishaussa toiselle asteelle syksyllä 2002 alkavaan koulutukseen on haettavana 88 300 aloituspaikkaa, joista ruotsinkielisessä koulutuksessa 5 300. Ammatillisessa koulutuksessa paikoista on runsas puolet (47 800). Suurimpia ovat kaupan ja hallinnon ala (7 000 aloituspaikkaa), hotelli-, ravintola- ja suurtalousala (6 500 paikkaa) sekä sähköala (4 600 paikkaa). Ammatillisen koulutuksen aloituspaikoista noin kuudesosa (7 600) on varattu ylioppilastutkinnon tai lukion oppimäärän suorittaneille. Lukioissa aloituspaikkoja on lähes 40 000, joista 2 500 ruotsinkielisessä koulutuksessa.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijat vuonna 2000 aloittain

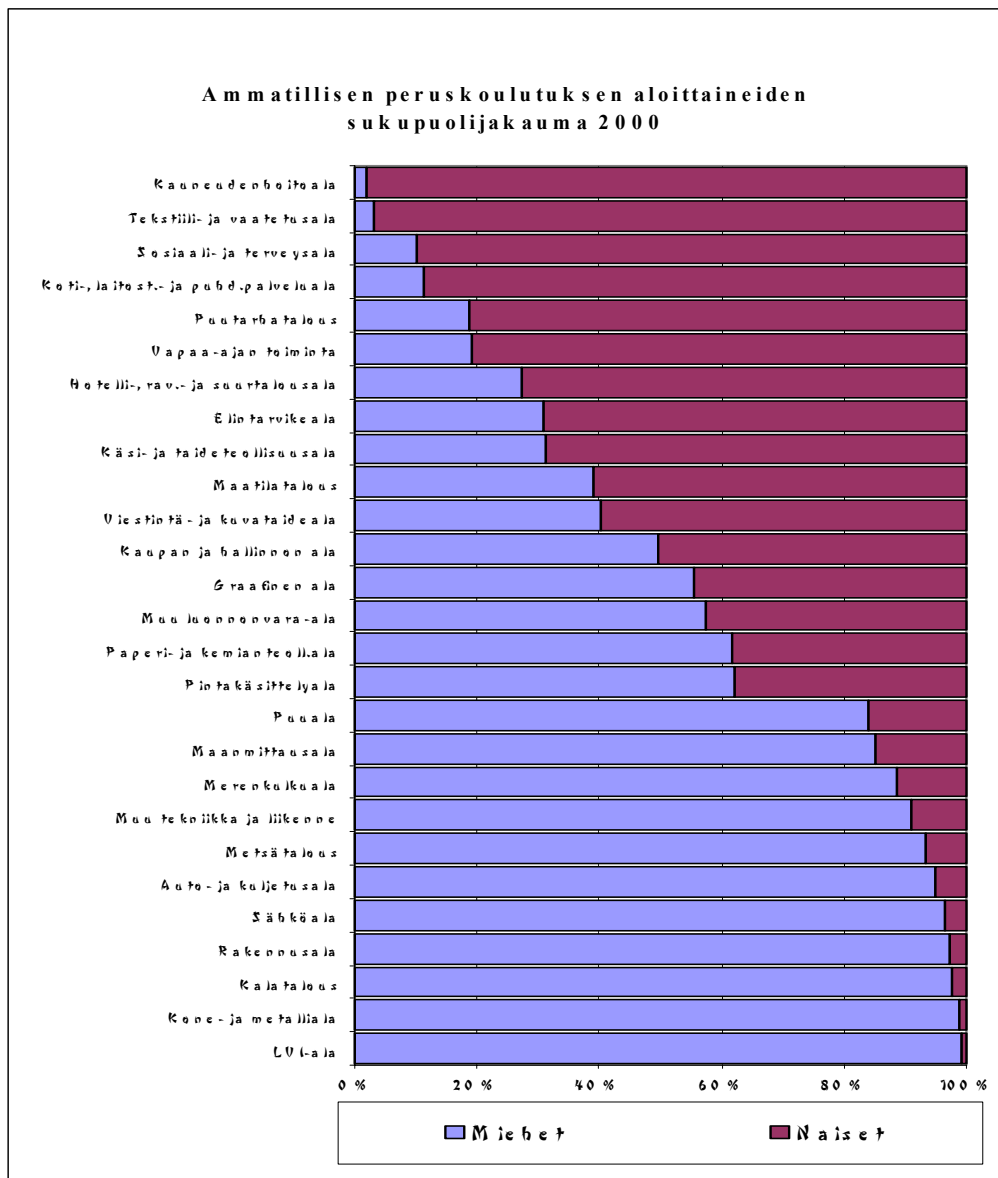
Tilastokeskuksen oppilaitostilastojen mukaan vuonna 2000 uusia opiskelijoita aloitti 76 600, joista peruskoulutuksessa 59 600 ja ammatti- ja erikoisammattitutkintoihin valmistavassa koulutuksessa 17 000 opiskelijaa. Toisella asteella oli 2 prosenttia enemmän opiskelijoita kuin edellisenä vuonna. Uusia opiskelijoita oli eniten tekniikan ja liikenteen (37 %), kaupan ja hallinnon (18 %) ja sosiaali- ja terveysalan (16 %) koulutusaloilla.

Tutkintoja suoritettiin vuonna 2000 kaikkiaan 55 500, joista ammatillisen peruskoulutuksen tutkintoja oli 42 700 ja ammatti- ja erikoisammattitutkintoja 12 700. Naisia tutkinnon suorittaneista oli 53 prosenttia.

Tutkintoon johtavan ammatillisen koulutuksen opiskelijamäärät koulutusaloittain on esitetty kuviossa 6.

Kuvio 6. Tutkintoon johtavan ammatillisen koulutuksen opiskelijamäärät koulutusaloittain. (Lähde: OPH/Opti-tietokanta 2002)

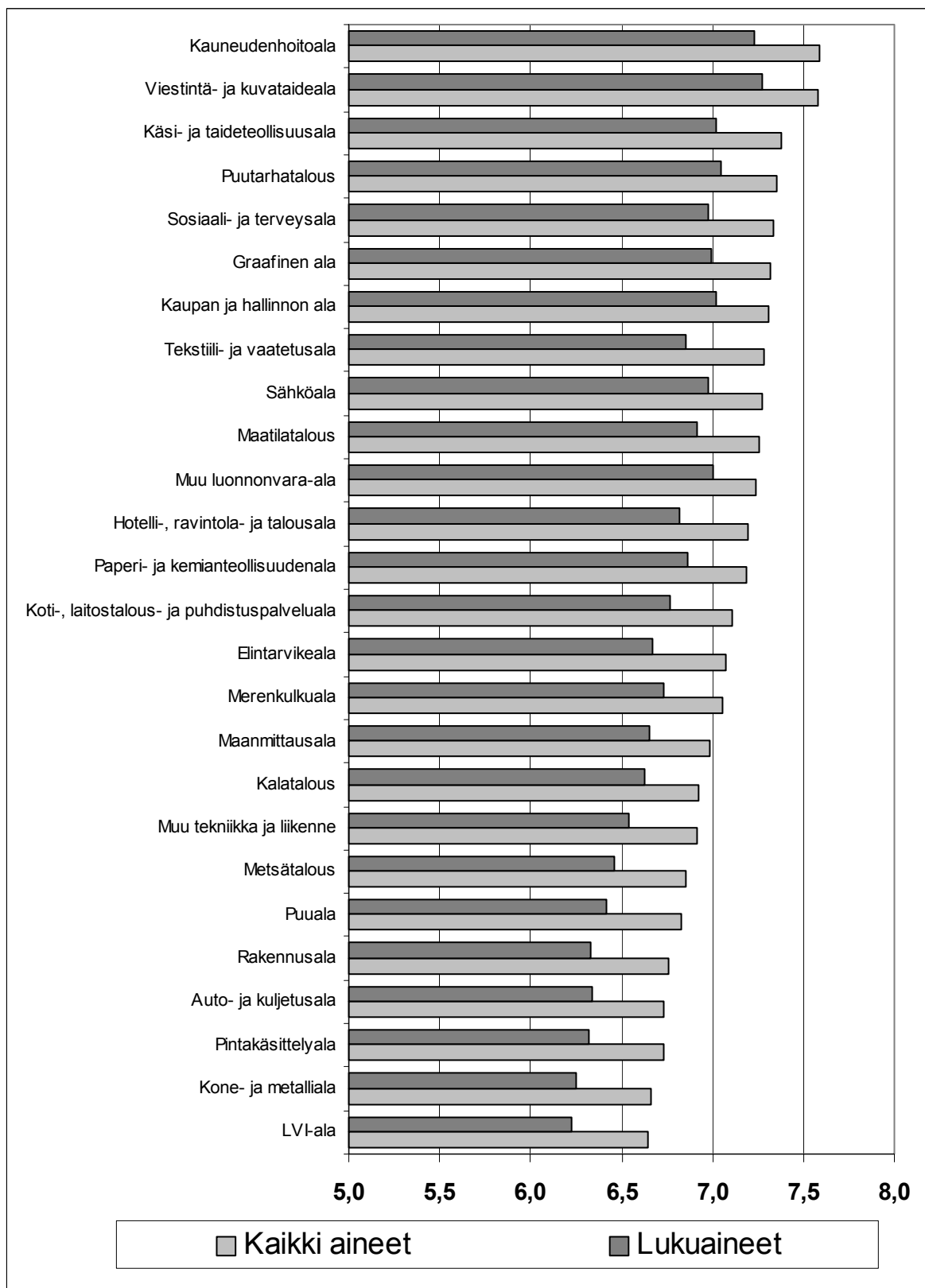

Kuvio 7. Syksyllä 2000 aloittaneiden opiskelijoiden jakautuminen sukupuolen mukaan ammatillisen koulutuksen eri opintoaloille.

Ammatillisessa koulutuksessa on edelleenkin ns. naisten ja miesten aloja. Opiskelijoiden jakautuminen sukupuolen mukaan eri opintoaloille ilmenee kuviosta 7.

Kauneushoitoalalla lähes kaikki opiskelijat ovat naisia, miehiä opiskelijoista on koko maassa vain 19. Vastaavasti LVI-alan opiskelijoista vain 7 on naisia tarkasteltaessa koko maan vuonna 2000 opintonsa aloittaneiden tilastoja.

Kuviossa 8 on esitetty ammatillisessa koulutuksessa toisella asteella aloittaneiden aikaisemmasta koulumenestyksestä kaikkien aineiden ja lukuaineiden keskiarvojen keskiarvot opintoaloittain. Opiskelijamäärien pienuuden vuoksi opintoaloista on jätetty pois kalatalous, muu luonnonvara-ala, maanmittausala ja teatteri- ja tanssiala.

Kuvio 8. Ammatillisessa koulutuksessa toisella asteella aloittaneiden aikaisempi koulumenestys. (Lähde: Toisen asteen yhteishakujärjestelmä, Opetushallitus 2002)

Ammatillisessa koulutuksessa vuonna 2000 aloittaneiden opiskelijoiden keskiarvot ovat peruskoulun päättötodistuksessa kaikilla opintoaloilla aloittaneilla kaikissa aineissa selvästi paremmat kuin lukuaineissa. Kaikissa aineissa keskiarvojen keskiarvot vaihtelevat 6,7:n (LVI-ala) ja 7,6:n (kautuhoitoala ja viestintä- ja kuvataideala) välillä. Lukuaineissa huonoimmat ja parhaimmat keskiarvojen keskiarvot löytyvät samoilta aloilta ja ne vaihtelevat 6,2:n ja 7,3:n välillä.

Työryhmä toteaa, että nuorten ikäluokkien väestökehityksen valossa ammatillisen peruskoulutuksen tarjonta tulisi säilyttää nykyisen laajuisena aina 2010-luvun alkuvuosiin saakka. Jos tavoitteeksi asetetaan se, että ikäluokasta nykyistä suurempi osa suorittaa toisen asteen koulutuksen, tarjontaa jouduttaisiin kasvattamaan.

Tämän lisäksi työryhmä kiinnittää huomiota siihen, että ammatillisessa koulutuksessa opiskelijat ovat lähtökohdiltaan aikaisempaa heterogeenisempiä ja monikulttuurisempia. Opiskelijoiden koulutustaustassa, oppimisvalmiuksissa ja aikaisemmassa opintomenestyksessä on aiempaa suurempia eroja. Opiskelijoiden joukossa on myös lisääntyvä määrä maahanmuuttajia, syrjäytymisvaarassa olevia, mutta toisaalta myös lukion kokonaan tai osittain suorittaneita tai jonkin muun koulutuksen suorittaneita.

2 AMMATILLISEN KOULUTUKSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖN HAASTEITA

Ammatillisen koulutuksen haasteita on osaltaan kuvattu ammatillisen koulutuksen tehtävää ja tavoitteita kuvaavassa luvussa 1.1. Aikaisemmasta kouluasteen ja opistoasteen ammatillisesta koulutuksesta muodostettiin 1990-luvulla ammatillisen perusasteen ja ammatillisen korkea-asteen koulutus. Ammattikorkeakoulujen muodostaminen oli merkittävin rakenteellinen koulutusreformi Suomessa 1990-luvulla. Se on ollut rakennemuutos, jolla osa ammatillisesta koulutuksesta on nostettu korkeakoulutasolle. Muutos opistoasteesta ammatillisesti painottuvaksi korkeakouluksi on vaatinut paljon työtä - koulutuksen tasoa ja laatua on voitu kohottaa.

Koulutuspoliittisena tavoitteena on tarjota koko ikäluokalle mahdollisuus osallistua vähintään toisen asteen koulutukseen. Tästä seuraa erityisvaatimuksia koulutuksen tarjonnalle, toteuttamiselle, opetusjärjestelyille ja opettajankoulutukselle.

2.1 Ammatillisen koulutusjärjestelmän rakennemuutos

Ammatillinen koulutusjärjestelmä on uudistettu perusteellisesti 1990-luvulla. Sen perustan muodostavat ammatillisissa oppilaitoksissa suoritettavat ammatilliset perustutkinnot ja ammattikorkeakouluissa suoritettavat ammattikorkeakoulututkinnot. Korkeakoulutuksessa yliopistot ja ammattikorkeakoulut ovat rinnakkaisia, mutta profiililtaan ja tehtäviltään erilaisia.

Ammattikorkeakoulujen perustamisella on ollut koulutukseen ja koulutusjärjestelmään monia vaikutuksia. Ammatillisen koulutuksen kentän jakamisella ammattikorkeakouluihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin voi nähdä toiminnan selkeytymistä ja toimintojen jakamista syntyvää keskittymistä kunkin vahvuusalueisiin. Toisaalta hallinnollisella jakamisella on ollut ammatillisen koulutuksen asemaan ja toimintaan myös kielteisiä vaikutuksia, jotka ilmenivät mm. organisaatioiden ja opettajien jakamisena uudistuksen toteutuksen yhteydessä.

Yhteistyön syventäminen ammatillisen peruskoulutuksen ja ammattikorkeakoulujen välillä on keskeinen koulutusjärjestelmän kehittämiskysymys, jotta ammatillinen koulutus kokonaisuutena voi parhaimmalla mahdollisella tavalla palvella työelämää ja sen kehittyviä tarpeita. Yhteistyö parantaa myös ammatillisen koulutuksen vetovoimaa. Lisäksi yhteistyö ammatillisen peruskoulutuksen ja ammattikorkeakoulujen välillä esimerkiksi opettajien, opetustilojen, välineiden ja tilojen yhteiskäytöllä voi antaa lisäresursseja ammatillisen koulutuksen kehittämiseksi ja työelämä-yhteistyölle.

2.2 Ammatillisen peruskoulutuksen keskeisiä kehittämisen lähtökohtia

Ammatillisen koulutuksen kehittämisen tavoitteena on koulutuksen ja työelämän lähentäminen. Aikaisempaa aikakautta voinee luonnehtia koulutuksen määrällisen laajentumisen ja ikäluokan koulutusmahdollisuuksien turvaamisen aikakaudeksi - koulutuksen kehittämisen näkökulma painottui koulutusjärjestelmän sisälle. Uusi näkemys koulutuksen ja työelämän suhteesta on painotetusti siirtänyt koulutuksen kehittämisen näkökulman lähemmäs työelämää. Koulutuspolitiikassa haasteeksi on noussut koulutuksen työelämävastaavuuden lisääminen.

Hyvä yhteistyö elinkeino- ja muun työelämän sekä koulutussektorin välillä on keskeinen tekijä. Koulutuksen ja työelämän tavoitteena on löytää ne yhteistyön muodot, jotka turvaavat sen, että koulutus vastaa työelämän ja alueiden kehittämisen tarpeisiin. Yhteistyötä koulutuksen järjestäjien ja työelämän välillä tarvitaan kaikissa koulutusprosessin vaiheissa – koulutustarpeiden ennakoinnista ja koulutuksen suunnittelusta aina opetuksen toteuttamiseen sekä toteutettujen toimenpiteiden arviointiin. Yhteistyön tulisi olla pitkäjänteistä ja jatkuvaa.

Työpaikasta tulee yhä tärkeämpi oppimispaikka. Työpaikalla ja työssä oppiminen on monista syistä tullut merkittäväksi. Teknisen kehityksen, uusien tuotantomuotojen ja organisatoristen muutosten seurauksena työntekijöille asetetaan uusia osaamisen vaatimuksia. Uudet menetelmät asettavat entistä enemmän painoa kokonaisnäköykselle, monesti useamman taidon osaamiselle ja joustavuudelle. Uudet osaamisen vaatimukset asettavat haasteita oppilaitoksille ja koulutuksen järjestäjille, mutta myös työpaikoille.

2.3 Ammatillisen koulutuksen ja ammattitaidon arvostus

Vaikka ammatillinen peruskoulutus muodostaa perustan taloudelliselle kehitykselle, kilpailukyvyllä ja hyvinvoinnille yhdessä yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetuksen kanssa, ammatillista koulutusta ja osaamista ei arvosteta riittävästi. Kuitenkin kehittyvä työelämä tarvitsee koulutettuja ja laatu-tietoisia ammatin osajia, ei vain suunnittelijoita, asiantuntijoita ja johtajia.

Arvostuksen nostamiseksi tarvitaan pitkäjänteistä työtä ammatillisen koulutuksen laadun ja vaikuttavuuden turvaamiseksi. Tässä tarkoitusta palvelevat tutkintorakenteen uudistuminen, koulutusajan pidentyminen ja uusien perustutkintojen tuottama jatko-opintokelpoisuus, työssäoppimisen uudistuksen laadullisesti korkeatasoinen toimeenpano, ammattitaidon näytöt koulutuksen laadun varmentamiseksi ja tuloksellisuusrahoitus. Toisaalta ammatilliseen koulutukseen hakeutuvat, yritykset ja muu yhteiskunta ja kansalaiset tarvitsevat myös lisääntyvää tiedotusta ammatillisesta koulutuksesta ja sen mahdollisuuksista. Merkittävän ammattitaitoa ja ammatillisen koulutuksen arvostusta palvelevan kanavan tarjoaa lähivuotena se, että Suomi valmistautuu järjestämään Maailman ammattitaito-olympialaiset Helsingissä vuonna 2005.

Arvostuksen taustalla on monia tekijöitä, joista moniin ei voi vaikuttaa koulutusta kehittämällä tai siitä tiedottamalla. Ammatillisen koulutuksen opettajien ammattitaito on hyvä ja he ovat työssään kokeneita. Tulevaisuudessa onkin tärkeää, että opettajien ammattitaito pidetään korkealla ja siihen

panostetaan täydennyskoulutuksen ja työpaikoissa suoritettavien työelämäjaksojen avulla. Keskeistä ammatillisen koulutuksen kannalta on, millaiset valmiudet se pystyy antamaan työmarkkinoille siirtymiseen ja todelliseen ammattitaitoon. Toisaalta merkittäviä ovat mahdollisuudet jatko-opintoihin. Olennaista on, että ammatillisilla tutkinnoilla on työmarkkina-arvoa. Koulutuksen tuottaman osaamisen tulee olla laadultaan ja vaikuttavuudeltaan sellaista, että se tuottaa työelämässä lisäarvoa.

2.4 Muuttuva työelämä

Koulutuksen ja työelämän suhdetta koskevissa ratkaisuihin kansallisena tavoitteena on vastata sekä yksilön että työelämän haasteisiin.

Työelämän muutoksia ja työntekijöille asetettavia vaatimuksia on selvitetty useissa opetushallinnon ja työnantaja- ja -tekijätahojen julkaisemissa raporteissa sekä työn tulevaisuutta käsittelevässä kirjallisuudessa. Ammattirakenteissa ja työn tekemisessä tapahtuu jatkuvia muutoksia. Työssä korostetaan hyvän substanssiosaamisen lisäksi mm. työntekijöiden yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä uusien asioiden oppimisvalmiuksia.

Osaamisvaatimukset ovat osittain ristiriitaisia: toisaalta edellytetään laaja-alaista ammatin hallintaa - toisaalta taas erikoisosaamista. Työntekijältä odotetaan laajoja perusvalmiuksia kyseisestä ammatista, jotta hän pystyy tekemään joustavasti monenlaisia työtehtäviä, mutta samalla hänen pitää olla kyseisen ammatin jonkin osa-alueen erikoisosaaja, specialisti. Ammattitaitoiselta työntekijältä edellytetään oppimisvalmiuksia, mikä mahdollistaa tarvittavan erikoistumisen ja työtehtävien vaihtamisen joustavasti. Työntekijöiltä vaaditaan vuorovaikutustaitoja ja yhteistyökykyä, medialukutaitoa sekä itsenäisen tiedonhankinnan taitoa ja vastuuta luonnosta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä. Osaamisen laaja-alaisuusvaatimuksissa on eroja erityyppisten yritysten välillä ja erityyppisessä tuotannossa ja työelämän alueilla. Toisaalta odotetaan työntekijöiltä pitkällekin menevää erikoistumista kunkin erikoisalalle ja toisaalta halutaan laaja-alaisempaa yleisosaamista.

Selvitysten mukaan ammatillisen peruskoulutuksen saaneista työntekijöistä tulee olemaan pulaa vuosikymmenen jälkipuoliskolla useimmilla aloilla. Uusia ammatteja syntyy ja vanhoja häviää, samoin vanhoja ammatteja yhdistyy uusiksi kokonaisuuksiksi - perinteiset ammattialarajaukset eivät välttämättä toimi. Toisaalta on myös ammattialoja ja ammatteja, joilla perusosaaminen säilyy hyvin samanlaisena. Kehityksessä mukana pysyminen korostuu. Tieto- ja viestintätekniikan käyttö lisääntyy ja vaikuttaa kaikkeen toimintaan työelämässä.

Yrittäjien ja yritysten määrä voinee lähivuosina vähentyä jopa voimakkaasti, kun merkittävä osa nykyisistä yrittäjistä lopettaa toimintansa yrittäjänä 10 seuraavan vuoden aikana lähinnä eläkkeelle siirtymisen vuoksi. Tämä johtaa toisaalta ammatillisen koulutuksen entistäkin suurempaan paineeseen yrittäjyyden uusintamisesta, mutta kehitys on myös uhka työllisyydelle monen työllistävän yrityksen lopettaessa.

Koulutuksen kehittämisen tavoitteeksi on nostettu koulutuksen ja työelämän lähentäminen. Työntekijöiden tulevaisuuden osaamisalueita ovat ammattispesifi tietotaito ja sen ohella lisääntyvässä määrin uuden oppimiskyky, kyky soveltaa tietoa, erilaiset kommunikaatiovalmiudet ja ihmissuhdetaidot, käden taidot, kielitaito sekä muutoksen ja erilaisuuden sietokyky.

2.5 Kehittämis- ja reagoimisvastuuta koulutuksen järjestäjille

Ammatillista peruskoulutusta koskevaa päätöksentekoa on siirretty koulutuksen järjestäjille. Ammatillisen peruskoulutuksen säätelyjärjestelmä uudistettiin vuoden 1999 alusta. Oppilaitosten ylläpitämisluvut muutettiin koulutuksen järjestäjien mukaisiksi koulutuksen järjestämisluviksi. Luissa määrätään koulutustehtävä, joka sisältää tarpeelliset määräykset koulutusasteista, koulutusaloista, tutkinnoista, opetuskielestä, kunnista, joissa koulutusta voidaan järjestää, opiskelijamääristä, erityisistä koulutustehtävistä ja koulutuksen järjestämismuodoista sekä muista koulutuksen järjestämiseen liittyvistä asioista.

Järjestämislupamenettelyn uudistamisen tavoitteena oli lisätä koulutusjärjestelmän reagointiherkyyttä koulutustarpeessa tapahtuviin muutoksiin ja lisätä joustavuutta ja tehokkuutta koulutuksen järjestelyissä. Uudistuneen säätelyjärjestelmän myötä päävastuu koulutustarjonnan kohdentamisesta on siirtynyt koulutuksen järjestäjille. Tämä merkitsee koulutuksen järjestäjien vastuun korostumista ja aktiivista roolia työelämän osaamistarpeiden entistä nopeammassa huomioon ottamisessa. Ammatillista koulutusta tulee kehittää aktiivisessa yhteistyössä työelämän eri osapuolten kanssa.

Oppilaitosten vastuu myös työhönsijoittumisesta on korostunut. Ammatilliset oppilaitokset ovat perustaneet työhönsijoittumista edistäviä ura- ja neuvontapalveluita. Ammatillista koulutusta koskeva uusi lainsäädäntö korostaa koulutuksen järjestäjien velvollisuutta arvioida antamaansa koulutusta ja sen vaikuttavuutta.

Koulutuksen järjestäjien toiminnassa korostuu paitsi yhteistyö työelämän kanssa myös toisten ammatillisen koulutuksen järjestäjien myös lukiokoulutuksen järjestäjien kanssa tehtävä yhteistyö. Ammatillisen perustutkinnon suorittavista opiskelijoista lisääntyvä määrä haluaa suorittaa myös ylioppilastutkinnon. Tämä osaltaan parantaa ammatillisen koulutuksen vetovoimaa ja arvostusta.

Edellä mainitun yhteistyön lisäksi perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen parantaminen ja ammatillisen peruskoulutuksen hahmottaminen laajentuvana väylänä korkeakouluopintoihin tulevat lisäämään yhteistyötarvetta.

Koulutuksen järjestäjä voi hankkia osan palveluista edellä tarkoitettulta koulutuksen järjestäjältä tai muulta yhteisöltä taikka säätiöltä. Koulutuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaisesti.

Yhteistyöhön velvoittavien säännösten taustalla on pyrkimys parantaa koulutuksen laatua ja monipuolisuutta sekä lisätä opiskelijoiden valinnanmahdollisuuksia ja yksilöllisten opinto-ohjelmien muodostumista. Käytännössä yhteistoiminta lähtee aina paikallisista tarpeista ja toteutuu paikallisina ratkaisuin.

2.6 Työpaikalla tapahtuvan oppimisen laajentuminen

Työssäoppimisen uudistus ammatillisessa koulutuksessa sisältää mahdollisuuksia työelämän ja koulutuksen uudenlaiseen yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen. Uudistus tavoitteena on tuottaa entistä parempaa ammatillista koulutusta ja entistä motivoituneempia opiskelijoita. Taustalla on ajatus siitä, että paras ammatillinen oppiminen tapahtuu yhdistämällä oppilaitosmuotoinen koulutus ja työpaikalla tapahtuva oppiminen. Työssäoppimisessa on kysymys kulttuurin muutoksesta: ammatin oppiminen edellyttää eri osapuolten yhteistoimintaa. Työssäoppimisen toimeenpanossa kaikki toiminnan osapuolet ovat ilmaisseet olevansa valmiit kumppanuuteen.

Oppisopimuskoulutuksen laajentuminen – oppisopimuskoulutus on ollut työelämäläheisin koulutusmuoto. Oppisopimuskoulutusta on monin toimin laajennettu, toteuttamisen esteitä raivattu ja sen asema on selkeästi vahvistunut. Oppisopimuskoulutuksen volyymi lähes nelinkertaistui 1990 -luvun loppuvuosina ja oppisopimuskoulutuksena toteutettavan ammatillisen peruskoulutuksen osuus on lähes 10 %.

2.7 Työelämän osallistuminen koulutuksen suunnitteluun ja ohjaamiseen

Työelämän osapuolten osallistumista koulutuksen valtakunnalliseen kehittämiseen ja koulutustarpeiden ennakointiin on vahvistettu mm. koulutustoimikuntajärjestelmän avulla. Koulutustoimikunnat ovat kolmikantaisia työelämän osapuolista koottuja toimielimiä, jotka toimivat opetusministeriön yhteydessä. Niiden tehtävänä on osallistua koulutuksen kehittämiseen mm. ennakoimalla elinkeino- ja muun työelämän ammattien ja ammattitaidon vaatimusten kehitystä sekä tekemällä työelämän kysyntään perustuvia arvioita koulutusmäärien kehityksestä. Koulutustoimikunnat tarjoavat mahdollisuuden etenkin kansalliseen ja alakohtaiseen koulutuksen ja työelämän suhteiden ennakointiin ja kehittämiseen.

2.8 Aikuisväestön koulutuksen rooli tieto- ja taitovarannon ylläpitäjänä korostuu

Elinikäisen oppimisen periaate ei koske vain aikuisväestön koulutusta - aiemmissa koulutusvaiheissa luodaan asenteita ja valmiuksia jatkuvaan oppimiseen. Ammatillinen peruskoulutus muodostaa pohjan tulevalle oppimiselle ja sopeutumiselle muuttuviin osaamisvaatimuksiin.

Työllisyysasteen nostaminen on lähivuosina keskeisellä sijalla. Ihmisten työurien tulisi kaiken kaikkiaan pidentyä. Tämä ei ole mahdollista ilman ammattitaidon ja osaamisen kartuttamista työuran varrella.

2.9 Syrjäytymisen ehkäisy

Koulutuksellinen tasa-arvo edellyttää, että jokaisella Suomessa asuvalla on oppimis- tai toimintaedellytyksistä riippumatta mahdollisuus osallistua toisen asteen koulutukseen. Koulutuksellisen tasa-arvon periaatteen mukaisesti koko ikäluokalle pyritään turvaamaan mahdollisuus toisen asteen koulutukseen. Ammatillisen peruskoulutuksen vaatimukset ovat kasvaneet työelämän vaatimusten mukana. Opiskelijoilta edellytetään ammatillisen erityisosaamisen lisäksi vankkaa tietoperustaa, tietoteknistä osaamista sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Heidän on kyettävä toimimaan muuttuvissa työelämän tilanteissa sekä uusintamaan osaamistaan. Opetuksen on vastattava näihin haasteisiin mm. tukemalla niitä opiskelijoita, joille näiden tavoitteiden saavuttaminen ei ole mahdollista ilman eri ohjaus- ja tukitoimia.

Erityistä tukea tarvitsevia ryhmiä ovat varsinaisen erityisopetuksen kohderyhmän lisäksi usein esim. maahanmuuttajanuoret, joiden puutteellinen pohjakoulutus ja kielitaito edellyttävät lisättyä tuki-toimia. Ammatilliseen peruskoulutukseen hakeutuu myös syrjäytymisuhan alaisia nuoria, joiden opetuksen toteuttaminen edellyttää muita selkeästi enemmän esim. pienryhmäopetusta tai työvaltaisia opetusmenetelmiä.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaan vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai oppilashuoltopalveluja tarvitsevien opiskelijoiden opetus annetaan erityisopetuksena. Lainsäädännössä tai opetussuunni-

telman perusteissa ei ole säädöksiä tai normeja siitä, miten opiskelijan erityistarpeiden määrittäminen toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa tapahtuu.

Opiskelijan tullessa ammatillisen oppilaitoksen opiskelijaksi hänet voidaan jo ennalta tietää erityisopiskelijaksi tai henkilöksi, jolla on oppimisvaikeuksia tai muita tukea vaativia erityistarpeita. Oppimisvaikeudet eivät aina edellytä erityisopiskelijaksi määrittelyä ja varsinaista erityisopetusta, vaan niitä voidaan kompensoida tukitoimin ja erilaisin opetusjärjestelyin tavallisen opetuksen yhteydessä, esim. pienryhmäopetuksella, työvaltaisilla opetusmetodeilla tai muilla opiskelijan tarvitsemilla ohjaus- ja tukipalveluilla.

2.10 Oppimisympäristöjen muuttuminen

Opettajat ja oppijat ovat aina etsineet hyvää tapaa oppia. Myös oppimisen tavoitteet ovat vaihdelleet. Nykyisissä oppimisenäkemyksissä korostetaan oppijan omaa aktiivisuutta, tekemistä ja tavoitteellisuutta. Käytännössä on kuitenkin havaittu, että oppijakeskeisiä työskentelytapoja ei ole opetuksessa helppoa toteuttaa.

Käsitykset työstä ja ammattitaidosta ovat muuttuneet. Ammattitaidolla ymmärretään nykyisin laaja-alaisia työ- ja toimintakokonaisuuksia ja ammattitaito on enemmän moniammatillista. Laaja-alaisen osaamisen rinnalla edellytetään vahvaa erikoisosaamista. Ammatin oppiminen on kiinteästi sidoksissa työn sisältöön ja toimintaympäristöön. Opiskelu aidossa työympäristössä edistää tehokkaasti oppimista. Taitojen oppiminen edellyttää, että opiskelijalla on mahdollisuus käytännössä työskennellä alansa työtehtävissä ja harjaantua aiempaa laaja-alaisempaan toimintaan niin työpaikoilla kuin oppilaitoksissa.

Vastatakseen tulevaisuuden haasteisiin oppimisympäristöjen on kehityttävä avoimiksi, joustaviksi, monipuolisiksi ja helposti käsillä oleviksi, mutta myös haasteellisiksi, motivoiviksi ja turvallisiksi. Tietoverkkojen ja Internetin yksi merkittävä lisäarvo ammatilliseen koulutukseen on se, että niiden avulla voidaan luoda toimivia yhteyksiä, verkostoja ja linkkejä työelämän, asiantuntijakulttuurien ja oppilaitosten välille.

Koulussa tapahtuvaa oppimista voidaan laajentaa tieto- ja viestintätekniikan avulla virtuaalisten oppimisyhteisöjen suuntaan, jolloin voidaan tavoittaa myös autenttiseen työelämään ja työssäoppimiseen kytkeytyviä oppimiskulttuurin muotoja. Verkko oppimisympäristönä on tärkeä osa laajempaa, oppilaitoksen ulkopuolelle ulottuvaa oppimiskulttuuria.

Tietotekniikan avulla mahdollistetaan opiskelutapojen monipuolisuus ja sisältöjen eriyttäminen, jolloin voidaan ottaa huomioon aiempaa paremmin oppijoiden erilaiset tarpeet ja mahdollisuudet. Tukena tarvitaan opintojen monipuolista ohjausta.

Uudenlaisten valmiuksien oppimiseen tieto- ja viestintätekniikka antaa suuria mahdollisuuksia, mutta se vaatii kokonaan uudenlaisia opetus- ja oppimismenetelmiä. Tietoverkko voi tukea syvällistä ammattitaidon oppimista. Verkko on vaativa oppimisympäristö - perinteiset opettamisen ja oppimisen toimintamallit eivät riitä tulokselliseen oppimiseen verkossa.

Käynnistetyissä virtuaalikouluhankkeissa kehitetään useille aloille verkko-opetusta, jossa hyödynnetään tieto- ja viestintätekniikkaa. Hankkeiden yhteyteen on liitetty myös tutkimusta.

Veto -tutkimus liittyy ammatillisen peruskoulutuksen virtuaalihankeeseen, jossa kehitetään eri ammattialoille soveltuvia tieto- ja viestintätekniikkaa hyödyntäviä toimintamalleja lähi- ja etäopetukseen sekä työssäoppimisen ohjaukseen. Hankkeessa on kehitetty DIANA -malliksi (Dialogical

Authentic Netlearning Activity) kutsuttu ammatilliseen koulutukseen ja työssäoppimiseen soveltuva verkko-opetuksen ja oppimisen toimintamalli.

Tieto- ja viestintätekniikan keinoin on mahdollista tukea ja ohjata oppimisprosessia sekä simuloida myös sellaisia työelämän toimintaympäristöjä, joihin ei muutoin päästä. Näin aidontuntuksessa ympäristössä voi myös harjoitella turvallisesti esimerkiksi jonkin laitteen käyttöä. Siellä on mahdollista esimerkiksi simulaatioiden avulla vaihteittain tarkastella ja harjoitella työprosesseja ja erilaisia taitoja.

Työryhmän mielestä tavoitteena tulisi olla, että jokaisella ammatillisella perustutkintoa suorittavalla olisi lähivuosina mahdollisuus opiskella vähintään kaksi opintoviikkoa opinnoistaan tietoverkon välityksellä, yhdessä toisten opiskelijoiden ja opettajan kanssa vuorovaikutteisesti. Tällä hetkellä se on mahdollista vain muutamilla aloilla.

Simulaatio-opetusta on ammatillisessa koulutuksessa ollut jo ennen tietoverkkojen tuloa. Perinteisimmin on harjoiteltu kalliiden työssä käytettävien koneiden kuten metsätyökoneiden käyttöä simulaattoreiden avulla. Opiskelija voi näin harjoitella koneen hallintalaitteita ja toimintaa aidon tuntuksessa ohjaamossa ja opettajan ohjauksella kuitenkin niin, että kalliita vahinkoja ei pääse syntymään.

2.12 Ammatillisen opettajan työn muuttuminen ja opettajien perus- ja täydennyskoulutus sekä niiden kehittäminen

Opettajien työ on voimakkaasti muuttumassa. Ammatillisen opettajan työn muuttumiseen vaikuttavat yhteiskunnan, elinkeinoelämän ja työmarkkinoiden muutosten lisäksi ammatillisen koulutuksen monet uudistukset. Työssäoppimisen toteutumisen myötä opettajien työelämäntuntemuksen merkitys korostuu. Opettajien ammattitaitoa on tarkoitettu päivittämään työpaikoissa suoritettavilla opettajien työelämäjaksoilla. Monissa oppilaitoksissa on järjestetty myös koulutusta työpaikkaohjaajille.

Opettajan työssä kasvavana haasteena on myös se, että osa ikäluokasta ja opiskelijoista on erilaisten vaikeuksien vuoksi vaarassa syrjäytyä sekä työelämästä että yhteiskunnan normaalista toiminnasta. Tämä edellyttää opettajalta erityisiä valmiuksia erilaisten oppimisvaikeuksien tunnistamiseksi ja oppimisvaikeuksista kärsivien opiskelijoiden tukemiseksi.

Ammatillisessa peruskoulutuksessa ohjauksen tarvetta lisää myös se, että opiskelijaryhmät ovat monin tavoin entistä heterogeenisempiä ja monikulttuurisempia. Opettajat toimivat hyvin erilaisista elämäntilanteista ja lähtökohdista olevien opiskelijoiden kanssa. Opettaja toimii tukiopettajana, erityisopettajana, opinto-ohjaajana ja nuoremmilla opiskelijoilla ajoittain myös aikuisen mallina.

Tulevaisuuden opettajien keskeisiä osaamisalueita ovat valmius muutoksen kohtaamiseen, kyky hyödyntää ympäristön tarjoamia oppimismahdollisuuksia sekä vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot. Opettajuus edellyttää sitoutumista ja valmiutta kehittää omaa osaamistaan.

Ammatillisella opettajankoulutuksella tarkoitetaan ammattikorkeakoulututkinnon tai ylemmän korkeakoulututkinnon jälkeistä koulutusta, joka antaa pedagogisen kelpoisuuden ammattikorkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten opettajille. Koulutus antaa pätevyyden myös muihin koulumuotoihin.

Ammatillista opettajankoulutusta säätelee laki 452/96 ja asetus 455/96. Lain perusteella ammatillista opettajankoulutusta antavat viisi ammattikorkeakoulujen yhteydessä toimivaa ammatillista opettajakorkeakoulua Helsingissä, Hämeenlinnassa, Jyväskylässä, Oulussa ja Tampereella. Ruotsinkie-

linen koulutus järjestetään Åbo Akademien kasvatustieteiden tiedekunnassa. Asetuksessa määrätään opintojen rakenne niin, että siihen kuuluu kasvatustieteellisiä perusopintoja, ammattipedagogisia opintoja, opetusharjoittelu ja muita opintoja. Opintojen laajuus on 35 opintoviikkoa. Opettajankoulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijoille tiedot ja taidot ohjata erilaisten opiskelijoiden oppimista sekä valmiudet kehittää opetusalaansa ottaen huomioon työelämän ja ammattien kehittymisen.

Opettajan tulee hallita hyvin opetussisällöt ja tietää, miten oppiainetta, alaa tai ammattitaitoa parhaiten opitaan. Ammatilliseen opettajankoulutukseen hakeutuvilla tulisi olla vahva opetettavan alan hallinta ja käytännön työtehtävissä hankittu kokemus, jotta menestyminen opettajan tehtävissä olisi mahdollista. Ammatillisten opintojen opettajaksi hakeutuvalta edellytetään soveltuvan korkeakoulututkinnon lisäksi vähintään kolmen vuoden työkokemusta kyseisen alan käytännön työtehtävissä.

Ammatillisen opettajankoulutuksen kehittämistä ohjaa yleisperiaate: Opettajan työn perusta on oppimisen ammattilaisuus. Opettaessaan, ohjattaessaan ja valmentaessaan opiskelijoita tulee ammatillisella opettajalla olla monipuolinen käsitys oppimisesta. Ammatillisen opettajan päätehtävänä on soveltaa ammattipedagogisia periaatteita kullekin koulutusosalalle soveltuvalla tavalla.

Ammatillisen opettajankoulutuksen lisäksi on syytä korostaa opettajien osallistumista täydennyskoulutukseen ja oman alan työtehtävissä toimimiseen. Päivitetty ja kehittyvä ammattitaito on opettajan työn ja työelämän muutosten vuoksi tärkeää. Oppilaitoksen kannalta on tärkeää, että opettajien ammattitaidon ylläpito on suunnitelmallista ja muodostaa kokonaisuuden sekä työyhteisön että yksilön kannalta. Selvitykset opetushenkilöstön täydennyskoulutuksesta osoittavat, että opettajien mahdollisuudet osallistua täydennyskoulutukseen ovat hyvin erilaisia eri opettajaryhmissä, eri kunnissa, kuntayhtymissä ja eri puolilla maata. Osana paikallista opetussuunnitelmaa edellytetään koulutuksen järjestäjillä olevan henkilöstön kehittämissuunnitelma.

Työryhmä korostaa opettajaksi rekrytoitavien osalta sitä, että opettajalla tulee olla vahva alansa ammatillinen osaaminen pohjana. Kelpoisuusvaatimukset edellyttävät vähintään kolmen vuoden työkokemusta alan tehtävistä. Vahvaa käytännön ammattitaidon hallitsemista ja ammattialan syvälistä tuntemusta on syytä korostaa, koska koulutuksessa ohjataan opiskelijoita usein paljon harjaantumista vaativaan ammatilliseen osaamiseen. Jos opettajan perusammattiosaaminen on horjuvalla pohjalla, puutetta on vaikeata korjata lisä- tai täydennyskoulutuksella tai työelämäjaksoilla.

2.12 Opiskelijan toimintaympäristön muuttuminen

Toimintaympäristön muutos ammatillisessa koulutuksessa konkretisoituu opiskelijoissa ja heihin kohdistuneissa uudenlaisissa vaatimuksissa. Ammatillisen osaamisen lisäksi ammattiin valmistuvien edellytetään olevan joustavia ja itseohjautuvia sekä itseään ja osaamistaan jatkuvasti arvioivia, oppimisensa tavoitteista tietoisia yksilöitä. Opetussuunnitelman perusteiden lähtökohtana oleva oppimisen näkemys vaikuttaa myös opiskelijan työn luonteeseen ja opiskelujärjestelyihin, mikä näkyy mm. opiskelijan ajankäytön uudenlaisena suunnitteluna. Opiskelijoille siirtyy lisääntyvä vastuu omasta oppimisestaan ja tavoitteiden asettelustaan.

Monipuoliset opetusjärjestelyt olisi suunniteltava oppijalähtöisesti ja yksittäisen opiskelijan oppimisen kokonaisuutta ajatellen. Opetus, oppiminen, ammatillinen koulutus on edelleen pääosiltaan institutionaalista, joten vuorovaikutteisen oppimisen tulee olla oppimisen muodoista tunnistettavissa. Lähiopetus on näistä muodoista tärkein.

Erilaiset opetusjärjestelyt, opettajien toisistaan poikkeavat oppimiskäsitykset ja opiskelijoiden erilaiset valmiudet itsenäiseen opiskeluun saattavat vaikeuttaa tavoitteellista ammatin oppimista. Opiskelijoiden valmiudet monimuotoisuuden hallitsemiseen tulisi taata riittävällä opintojen ja oppimisen suunnittelun ohjaamisella heti opiskelun alkuvaiheessa. Heikot edellytykset vastuun kantamiseen ja riittävän ohjauksen puute aiheuttavat herkästi koulutuksen keskeyttämistä.

Opiskelijan tulisi olla mahdollisimman itsenäinen tiedonhakija ja -etsijä. Tärkeää on, että opiskelijan käytettävissä on ohjausta myös itsenäistä työskentelyä vaativissa oppimistilanteissa. Lisäksi on välttämätöntä, että jo perusopetuksen aikana huolehditaan opiskelijoiden oppimisvalmiuksista, jotta he voivat ottaa heille annettavan vastuunsa omasta opiskelustaan ja oppimisestaan.

3 KOULUTUKSEN TALOUDEN VAIKUTUS OPETUKSEEN JA OHJAUKSEEN

3.1 Yksikköhintojen muuttuminen, opetuksen kustannusten ja lähiopetuksen määrän kehitys

Vuosina 1993 – 1995 tehtiin osana julkisten menojen säästötoimenpiteitä leikkauksia opetus- ja kulttuuritoimen valtionosuuden perusteena oleviin yksikköhintoihin. Nämä prosenttimääräiset leikkaukset kohdistuivat koulutuksen järjestäjille maksettaviin valtionosuuksiin ja pienensivät vastaavasti tuolloin kotikuntien maksuvelvoitteita.

Vuosina 1996 – 1998 uudet julkisten menojen säästöt kohdistettiin opetustoimessa pelkästään peruskuntiin ja kuntatalouteen. Kuntien rahoitusosuus toiminnan kustannuksista muutettiin kunnan asukasluvun mukaan määräytyväksi vuodesta 1997 ja lakisääteiset oppilaskohtaiset kotikuntien maksuosuudet poistettiin. Yksikköhintoihin ei enää tehty uusia vähennyksiä – kuntien valtionosuuksiin tehdyt säästötoimet kohdennettiin asukaskohtaisesti määräytyviin osuuksiin. Aiemmin toteutetut yksikköhintojen leikkaukset jäivät kuitenkin voimaan, koska yksikköhinnat vuosille 1997 ja 1999 oli määritelty toteutuneiden kustannusten perusteella kuitenkin siten, että niiden perusteella laskettavien valtionosuuksien kokonaismäärä pysyi ennallaan.

Toteutetut yksikköhintojen leikkaukset aiheuttivat toiminnallisia säästöjä koulutuksen järjestäjien taloudessa – tämä oli yksikköhintojen alentamisen tarkoituskin. 1990-luvun loppuvuosina toteutuneet kustannukset ovat kuitenkin jälleen taloudellisen tilanteen parannuttua yleisesti nousseet. Vuoden 1999 kustannustietojen mukaan laskennalliset yksikköhinnat olivat ammatillisessa koulutuksessa 14 % alemmat kuin toteutuneet kustannukset.

Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusjärjestelmän rakenteen ja periaatteen kannalta yksikköhintojen keskimääräinen jälkeenjääneisyys muodosti legitiimisyysongelman. Laskennallisen järjestelmän periaatteena on, että toiminnan ylläpitäjä saa hyödyn laskennallista yksikköhintaa alhaisemmista kustannuksistaan ja vastaavasti joutuu itse kattamaan ja vastaamaan laskennallista yksikköhintaa korkeammista kustannuksista.

Yksikköhintojen keskimääräisen jälkeenjääneisyyden aiheuttamaa ylimääräistä räsitystä ei otettu järjestelmää rakennettaessa otettu huomioon, vaan kyseessä oli järjestelmän kannalta poikkeusmenettely. Syntynyt tilanne aiheutti toiminnallisia säästöjä ja muuta kustannusten alenemista sekä paineita erillisiin kuntakorvauksiin ja jäsenkuntien maksuosuuksien kasvattamiseen kuntayhtymissä.

Tilanne oli ongelmallinen myös eri ylläpitäjryhmien neutraalin kohtelun kannalta, koska koulutuksen järjestäjistä vain kunnat saattoivat kompensoida yksikköhintojen jälkeensä jääneisyyttä esimerkiksi yleisellä valtionosuudella tai verotuloilla ja toisaalta maksutulojen keräämismahdollisuudet olivat hyvin rajoitettuja.

Vuosina 1993 – 1995 laskennallisiin yksikköhintoihin tehdyt leikkaukset on vuodesta 2002 lukien kauttaaltaan poistettu. Yksikköhintoja korotettiin vuoden 2001 alusta kustannustason muutoksen lisäksi 5 %:lla verrattuna vuoden 2000 tasoon. Vuoden 2002 talousarvioon liittyneellä opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain muutoksella yksikköhintoihin tehdyt loputkin leikkaukset purettiin. Vuoden 2002 alusta laskennalliset yksikköhinnat pohjautuvat ammatillisessa peruskoulutuksessa toteutuneisiin valtakunnallisiin kustannuksiin. Kuntien rahoitusosuuteen vuosina 1996 - 1998 tehdyt lisäykset jäivät sen sijaan edelleen voimaan.

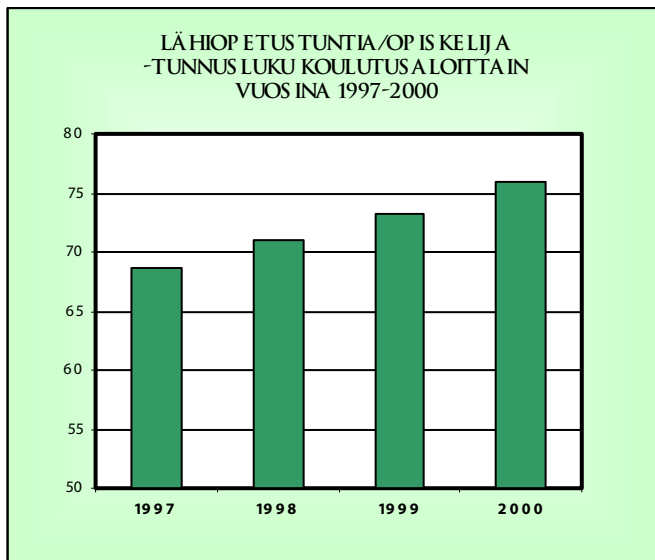
Julkisen talouden säästötoimet ovat osaltaan 1990-luvulla vaikuttaneet siihen, että koulutuksen järjestäjät ovat joutuneet korjaamaan taloustilannettaan turvautumalla opetuksen ja ohjauksen määrän vähentämiseen eräissä tapauksissa. Säästöjä on toteutettu etenkin vuosina 1993 – 1996 riippuen paljolti koulutuksen järjestäjien taloustilanteesta.

Kustannustiedot antavat yleistä tietoa opetukseen kohdistuneista resursseista. Keskeisin tieto on se, miten suuri osa kustannuksista on kohdistunut varsinaiseen opetukseen. Tämän lisäksi voidaan erottaa opettajien palkkauskustannukset ja opetukseen välittömästi liittyvät muut kustannukset (hankinnat, palvelut). Vuodesta 1999 alkaen seurantajärjestelmän tarkkuustasoa on oleellisesti lisätty, ja tietoa saadaan erikseen varsinaisesta opetuksesta (eriteltynä opettajien palkkauskustannuksiin ja muihin menoihin), työssäoppimisesta ja työnantajille maksetuista korvauksista. Opetuksen ja hallinnon menojen kohdentamista on tarkennettu ja erikseen seurataan mm. erilaisten opetuksen tukipalveluiden menoja (opetuksen hallinto, kirjasto- ja tietopalvelut, tietohallinto ja -tekniikka, markkinointi ja viestintä).

Kustannusrakenteen muutos pidemmällä aikavälillä osoittaa toiminnassa tapahtuneita muutoksia. Erityisesti on syytä havaita, että suurimmat muutokset liittyvät ammattikorkeakoululaitoksen synnyttämiseen 1990-luvulla - tämä on laskenut kokonaiskustannuksia ja annetun opetuksen määrää.

Opettajien palkkauskustannusten osuus kokonaismenoista on lisääntynyt 46 prosentista 51 prosenttiin vuosina 1995 - 2000. Opetuksen muiden välittömien menojen osuus on vaihdellut herkemmin sekä suhdanteiden ja opiskelijamäärien muutoksen mukaan. Alimmillaan näiden menojen osuus oli noin 12 % vuonna 1997. Vuonna 2000 osuus oli vajaa 17 %. Muiden menojen (hallinto, kiinteistö, ruokailu ja muu oppilashuolto) osuus kokonaismenoista on supistunut asteittain vuodesta 1998. Tukipalveluissa toimintaa on kustannuskehityksen perusteella tehostettu huomattavasti. Taustalla on myös vuonna 1999 tehty seurantajärjestelmän muutos, jolla aikaisemmin hallintomenoihin kirjattuja menoja kohdennetaan nyt opetuksen muihin menoihin (opetuksen tukitoimintoihin).

Ammatillisen koulutuksen kokonaismenot ovat supistuneet vuodesta 1996 vuoteen 2000 yli 22 % eli 1,7 miljardia markkaa. Opettajien palkkauskustannukset ovat supistuneet samana aikana noin 3 550 miljoonasta markasta 2 940 miljoonaan markkaan eli noin 17 %. Vuonna 2000 ammatillisessa peruskoulutuksessa tuotettiin noin 10 miljoonaa opetustuntia. Vuotuinen opetustuntimäärä on supistunut vuodesta 1996 noin 22 % ja opiskelijamäärä noin 29 %. Opetustuntien määrä on siis supistunut vähemmän kuin opiskelijamäärä. Palkkauskustannukset ovat puolestaan supistuneet hitaammasa tahdissa kuin opetustuntien määrä.

Kuvio 9. Lähiopetustuntia/opiskelija -tunnusluvun muutokset vuosina 1997 - 2000

Koko maan tasolla ammatillisen koulutuksen lähiopetustuntimäärä on supistunut 22 % ja vastaavasti opiskelijamäärä 29 % vuosina 1996 - 2000. Tämä kuvastaa pääosin ammatillisen koulutuksen rakennemuutosta, ammattikorkeakoulujen muodostamista ja niiden irrottamista ammatillisesta koulutuksesta.

Tarkasteltaessa lähiopetustuntikertymää suhteessa opiskelijamäärään havaitaan, että tunnusluku aleni vuoteen 1997 mennessä. Tunnusluku on kuitenkin kääntynyt kasvuun siten, että lähiopetus/opiskelija -tunnusluvun vuosittainen kasvu on ollut yli 3 %. Kuitenkin koulutusyksiköiden välinen hajonta on kasvanut.

Todelliseen lähiopetuksen määrään vaikuttaa myös opetuksen organisointi, joka vaihtelee esimerkiksi koulutusaloittain. Yleistäen voi todeta, että opetus toteutetaan useimmilla koulutusaloilla keskimäärin puolet pienemmissä opetusryhmissä kuin hallinnon ja kaupan alan koulutuksessa. Matkailu-, ravitsemis- ja talousalan arvioinnissa koulutusyksiköiden opetuksen organisointia tarkasteltiin luokittelemalla koulutusyksiköt koon perusteella viiteen luokkaan (vuoden 1998 tilanne). Kokoluokitus (opiskelijamäärä) selitti opetustuntia/opiskelija -tunnusluvun koko vaihtelusta noin 80 %. Tämän voisi tulkita siten, että opetustuntien määrän vaihtelusta 80 % selittyi oppilasmäärällä ja lopuosa muilla tekijöillä (opetustuntimäärän vaihtelu, opetusmenetelmät jne.).

3.2 Ammatillisten opettajien työaika- ja palkkausjärjestelmät

Yleistä työajasta

Nykyiset virka- ja työehtosopimukset on luotu aikanaan ammatillista koulutusta koskeneen lainsäädännön edellyttämään valtakunnallisesti normiohjattuun toimintaan. Virka- ja työehtosopimukset sisältävät opetushenkilöstön palvelussuhteen ehtojen oppilaitosmuutokohtaiset määräykset, joita on viime aikoina yhdistetty.

Opettajien työaika on perinteisesti määräytynyt lainsäädännössä säännellyn opiskelijan työajan ja opettajalle määrätyn opetus- ja muun työn kautta.

Opettajan työaika on siis poikennut muiden viranhaltijoiden työajan määrittelystä. Opettajalle ei ole määritetty virka- ja työehtosopimuksessa esim. päivittäistä työaikaa.

Uuden koululainsäädännön yhteydessä luovuttiin ammatillisessa opetuksessa opiskelijoiden työajan määrittelystä. Samassa yhteydessä virka- ja työehtosopimuksissa opettajien työaika määriteltiin siten, että sovittiin opettajien työajan oppituntien pituuksien sekä opetus- ja muun työn sijoituksen määräytyvän 31.12.1998 voimassa olleiden periaatteiden mukaisesti.

Opetusvelvollisuustyöaikajärjestelmä

Tässä järjestelmässä palkanmaksun perusteena on opetusvelvollisuus, joka vaihtelee pääosin ala- ja ainekohtaisesti. Työaika sijoitetaan pääosin oppilaitoksen lukuvuoden toiminta-ajalle ja vapaa-aika kohdistuu sen ulkopuoliseen aikaan. Varsinainen palkka maksetaan opetusvelvollisuustunneista. Opetusvelvollisuuden ylittävistä tunneista maksetaan ylituntikorvaukset. Tämä järjestelmä on edelleen yleisin opetuslalla noudatettava työaikajärjestelmä. Opetusvelvollisuustunnit koostuvat lähinnä opetuksesta. Näihin kuuluvana opettajan tulee mm. suunnitella, valmistella ja kehittää opetustaan sekä arvioida opiskelijan suoritukset (opettajan omavalintainen työaika). Työssäoppimisen ohjaukseen opettajalle määrätty työaika on luettu opetusvelvollisuuteen.

Opettajan muusta kuin opetustyöstä on sovittu suoritettavaksi sopimuksessa erikseen määrätyistä tehtävistä joko erilliskorvaus tai sen lukemisesta opetusvelvollisuuteen, jolloin ko. työ vastaavasti vähentää pidettävien oppituntien määrää. Kehittämistehtäviin, työssäoppimisen ohjaamiseen jne. käytettävää työaikaa ei ole mitoitettu virka- ja työehtosopimuksissa, vaan tehtäviin resursoitavasta työajan määrästä ja jakamisesta opettajien kesken päättää työnantaja.

Opetusvelvollisuustyöaikajärjestelmän hyvänä puolena voidaan pitää lukuvuosittaisen työmäärän ja tätä kautta myös palkkausmenojen joustoa. Opettajien näkökulmasta järjestelmän heikkoutena voidaan pitää sitä, että opettajan työnkuvan muututtua voi olla vaikea määritellä sitä, mitä töitä luetaan opetusvelvollisuuteen, mikä on ns. muuta työtä, josta maksetaan erillinen korvaus ja mikä työtä, joka tehdään opettajan omavalintaisella työajalla. Työmäärän jouston käyttö aiheuttaa sen, että opettajien ansiotasot myös vaihtelee.

Kokonaistyöaikajärjestelmä

Käytössä oleva kokonaistyöaikajärjestelmä opetuslalla tarkoittaa pääsääntöisesti työaikajärjestelmää, jonka pohjana on toimistotyöajan noudattaminen ottaen kuitenkin huomioon oppilaitoksen toiminnalliset vaatimukset. Tämä tarkoittaa esim. sitä, että toimistotyöajasta poiketen henkilön työaika voi esim. oppilaitoksen toiminnallisena aikana ylittää viikoittaisen ja päivittäisen työajan ja vastaavasti alittaa ko. ajan oppilaitoksen loma-aikoina. Järjestelmään ei kuulu työajan ylityskorvausperiaatetta. Palkkaus tässä järjestelmässä on kokonaispalkkaus.

Tämä järjestelmä on käytössä ammatillisissa oppilaitoksissa esim. rehtoreilla, aikuiskoulutusjohtajilla ym. pääasiassa hallinnollista työtä tekeville henkilöille ja lisäksi sosiaali- ja terveydenhuoltoalan sekä metsä- ja puualan opettajilla.

Tehtävistä ja niiden hoitamisesta on sovittu, että muuhun kuin varsinaiseen opetustyöhön on varattava vähintään 752 tuntia sosiaali- ja terveyslalla ja 700 tuntia metsä- ja puualalla. Opettajakohdai-

nen työaika vaihtelee riippuen vuosilomien pituuksista. Opetuksen määrä vaihtelee opettajakohtaisesti.

Aikuiskoulutuskeskuksissa käytössä oleva järjestelmä poikkeaa edellisestä sikäli, että se määrittelee vain opettajan viikoittaisen työajan (38 1/4 tuntia/ viikko), jossa tasoittumisjaksona on enintään yksi vuosi siten, että vuoden työviikkojen työaika on keskimäärin 38 ¼ tuntia. Opettajakohtaisesti työaika vaihtelee riippuen vuosilomien pituuksista. Tässä järjestelmässä ei työaikaa ole jaettu opetus- ja muuhun työhön. Palkkaus tässäkin järjestelmässä on kokonaispalkkaus.

Ammattikorkeakoulujen kokonaispalkkaus- ja työaikajärjestelmä poikkeaa edellisistä siten, että siinä opettajien työaika on määritelty 1600 tunniksi vuodessa. Päivittäistä tai viikoittaista työaikaa ei ole määritelty, ei myöskään eritelty opetus- ja muun työn määrää. Tässä järjestelmässä opettajalla on 12 vapaajaksoviikkoa oppilaitoksen toiminta-aikojen mukaan rytmitettyinä. Vuosityöajan ylittävästä työnantajan määräämstä työstä maksetaan lisäkorvaus.

Palkkausjärjestelmien vaikutukset

Ammatillisten opettajien työaika- ja palkkausjärjestelyjen ei voida katsoa sinällään vaikuttavan käytettäviin opetusjärjestelyihin, esimerkiksi järjestettävän lähiopetuksen määrään. Opetusjärjestelyjen monipuolistaminen ja riittävän opetuksen ja ohjauksen järjestäminen ovat mahdollisia molempien edellä esitettyjen palkkausjärjestelmien puitteissa.

Työryhmän näkemyksen mukaan olisi kuitenkin tärkeää, että opettajien palkkausjärjestelmä olisi yhtenäinen mm. koulutuksen hallinnon tehostamiseksi ja opettajien työjärjestelyjen ja yhteistyön helpottamiseksi.

4 OPETUSJÄRJESTELYT JA NIIDEN MONIPUOLISTUMINEN AMMATILLISESSA KOULUTUKSESSA ERI SELVITYSTEN JA ARVIOINTIEN MUKAAN

Ammatillisen koulutuksen ja opetuksen järjestämismuodot ovat monipuolistuneet. Perinteisen luokissa ja työpajoissa tapahtuvan lähiopetuksen rinnalle ovat tulleet erilaiset opetuksen järjestämismuodot kuten etäopetus, itsenäinen työskentely, verkko-opetus ja erilaiset simulaatiot sekä edellä mainittujen monenlaiset yhdistelmät, jolloin monesti puhutaan monimuoto-opetuksesta. Työpaikoilla tapahtuva ammatillinen koulutus (työssäoppiminen ja oppisopimuskoulutus) on lisääntynyt.

Ammatillista koulutusta koskevan lain 15 §:ssä määritellään koulutuksen järjestämismuodot, joita ovat lähi-, etä- ja monimuoto-opetus, oppisopimuskoulutus tai muutoin työpaikalla käytännön työtehtävien yhteydessä tapahtuva koulutus. Eri järjestämismuotoja ei ole lainsäädännössä tarkemmin määritelty.

Opetusjärjestelyillä on tarkoitettu tässä yhteydessä lähi- ja etäopetusta, itsenäistä opiskelua, työssäoppimista ja projektiopetusta. Mainitut keskeiset käsitteet on määritelty suoritetun kyselyn raportissa, joka on kokonaisuudessaan liitteenä 1 sekä työryhmän tekemien ehdotusten yhteydessä, ks. 43. Opetusjärjestelyistä päätetään koulutuksen järjestäjän/oppilaitoksen toimesta kun taas opetuksen käytännön toteuttamisesta ja opetusmenetelmällisistä ratkaisuista päättää viime kädessä opettaja.

4.1 Opetushallituksen selvitykset itsenäisen opiskelun toteutumisesta vuosina 1994 ja 1995

Ammatillisten oppilaitosten opetuskäytänteisiin vaikutettiin vuonna 1992 tehdyllä opetussuunnitelmapäätöksellä (42/011/92). Tällöin opiskelijoiden itsenäisyyttä ja vastuuta lisäävä päätös tehtiin koulutuksen säästötoimenpiteenä, vaikka muutoksen perusteet ovat mitä suurimmassa määrin myös pedagogiset. Opetushallitus seurasi päätöksen vaikutusta itsenäisen opiskelun toteutuksesta, resursien tarpeesta, oppilaitosten toimintakulttuurista ja siitä, millaiset valmiudet opiskelijoilla oli itsenäiseen opiskeluun. Opetushallitus julkaisi kaksi arviointiraporttia itsenäisen opiskelun toteutumisesta. Itsenäisellä opiskelulla tarkoitettiin opiskelijan tai opiskelijaryhmän omatoimista työskentelyä oppimistehtävän parissa ja opiskelutavoitteiden saavuttamiseksi.

Opetushallituksen vuosina 1994 ja 1995 suorittamien arviointien tavoitteena oli tuottaa tietoa itsenäisen opiskelun toteutumisesta ammatillisissa oppilaitoksissa. Arvioinnin kohteena olivat opiskelijoiden arvioinnit itsenäisen opiskelun määrästä ja sopivuudesta, opiskelijoiden oppimistaidot, itsenäisen opiskelun ohjaus- ja muut käytännöt sekä itsenäisen opiskelun ja oppimistulosten välinen yhteys. Oppimistulosten ja itsenäisen opiskelun yhteyttä kysyttiin asenneväittäminä opiskelijoilta, opettajilta ja rehtoreilta. Lisäksi arvioitiin oppilaitosyhteisöjä oppimis- ja kasvuympäristöinä.

Itsenäisellä opiskelulla tarkoitettiin näissä arvioinneissa opiskelijan tai opiskelijaryhmän omatoimista työskentelyä opiskelutavoitteiden saavuttamiseksi. Itsenäiseen opiskeluun kannustava opetus korostaa opiskelijan vastuuta opiskelun suunnittelussa, oppimisessa ja työskentelyn arvioinnissa. Sen tavoitteena on motivoida opiskelijaa ja ohjata itsenäiseen tiedonhankintaan ja taitojen harjaanuttamiseen. Opettajan työssä korostuu tavoitteelliseen työskentelyyn ohjaaminen sekä tavoitteiden asettaminen niin että opiskelusta muodostuu kokonaisuus. Opettajan vastuulla on ohjata opiskelijoita käyttämään monipuolisia tietolähteitä ja arvioimaan työskentelyään.

Tulosten mukaan opiskelijat kokivat itsenäisen opiskelun soveltuvan itselleen ja alalleen hyvin. Vaikka itsenäinen opiskelu arvioitiin yleisesti sopivan peruskoulupohjaiseen koulutukseen keskinertaisesti, yksikään vastaajaryhmä ei halunnut lisätä opettajajohtoista tai luokkamuotoista opetusta. Opettajat pitivät opiskelijoita vähemmän itsenäisinä kuin opiskelijat itse. Opettajat suhtautuivat myös opiskelijoita kriittisemmin opiskelijoiden asenteellisiin valmiuksiin. Opettajat ohjasivat opiskelijoita melko hyvin, naisopettajat miesopettajia enemmän. Opettajat pitivät ohjausta parempana kuin opiskelijat.

Johtopäätöksiä itsenäisen opiskelun toteutumisesta

- Itsenäinen opiskelu ei näyttänyt heikentävän oppimistuloksia, pikemminkin päinvastoin.
- Eri vastaajaryhmien arviot itsenäisen opiskelun vaikutuksista olivat samansuuntaisia.
- Itsenäisen opiskelun nähtiin edistävän eniten itsenäiseksi työntekijäksi kasvua.
- Vähiten itsenäinen opiskelu edisti asiakaspalvelutaitojen kehittymistä ja yhteistyön oppimista.

4.2 Opetusjärjestelyt kansallisten arviointiraporttien mukaan vuodesta 1996 alkaen

Ammatillisesta koulutuksesta on julkaistu kansallisia arviointituloksia vuodesta 1996 alkaen. Luonnonvara-alalla on tehty metsä- ja puutalouden tila-arviointi vuonna 1996. Lähihoitajakoulutuksesta julkaistiin tila-arviointi vuonna 1997.

Tekniikan ja liikenteen alalta julkaistiin kone- ja metalli- sekä sähköalan kokonaisarviointi vuonna 1999. Kesällä 2001 julkaistiin käsi- ja taidealan arviointi sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousalan arviointi.

Arviointiraporttien mukaan keskimääräiset lähiopetustuntimäärät vaihtelevat eri alojen ja koulutusyksikköjen välillä suuresti siten että 40 tunnin työviikosta lähiopetusta on vähimmillään 24 tuntia ja enimmillään 32 tuntia.

Arviointien antamien tulosten vertailukelpoisuutta vaikeuttaa se, että niissä on kysytty opetusjärjestelyistä kovin erilaisilla tavoilla ja eri vastaajaryhmiltä, jos on kysytty lainkaan. Lisäksi käsitelmäärittelyt eroavat arviointiraporteista riippuen toisistaan siten, että koulutuksen järjestämismuotojen jakoa lähi-, etä- ja itsenäiseen opiskeluun ja työssäoppimiseen ei ole kyselyissä pidetty mittareiden laadinnan lähtökohtana.

Johtopäätöksiä arviointiraporteista

- Lähiopetustuntien määrä vaihtelee ala- ja koulutusyksikkökohtaisesti tarkasteltuna.
- Eri arvioinneissa on havaittu koulutusalakohtaisista ja alueellisia eroja oppimistuloksissa.
- Opetusjärjestelyjä ja oppimistuloksia on arvioitu erikseen, mutta niiden välisiä yhteyksiä ei ole analysoitu.
- Opetusjärjestelyt eivät ole olleet arvioinnin kohteena kaikissa arvioinneissa.
- Eri arviointiraporttien tulokset eivät ole kaikin osin vertailukelpoisia johtuen erilaisista käsitelmäärittelyistä ja arvioinneissa tehdyistä rajauksista.
- Henkilökohtaisia opiskelusuunnitelmia (HOPS) laaditaan harvoin ja niiden sisältö ei vastaa opetussuunnitelman perusteissa tarkoitettua ohjausta.
- Tukiopetuksen on havaittu kaipaavan tarkennusta. Tukiopetusta ei koeta saatavan riittävästi, eikä tukiopetuksen saatavuutta koskevaa kansallista seurantaa ole.

4.3 Opetusjärjestelyt Opetusalan Ammattijärjestön (OAJ) tiedustelun mukaan

Opetusalan Ammattijärjestön (OAJ) tiedustelu ammatillisten oppilaitosten toisen asteen koulutuksen resursseista lukuvuonna 1998 - 1999

Opetusalan Ammattijärjestö teki keväällä 1999 kyselyn ammatillisen toisen asteen oppilaitosten luottamusmiesten kautta koskien opetukseen käytettäviä resursseja ja oppilaiden saamaa lähiopetuksen ja ohjauksen määrää. Kysely lähetettiin 400:lle ammatillisen oppilaitoksen luottamusmiehelle. Kyselyyn vastasi 205 luottamusmiestä.

Kyselyn perusteella lähiopetuksen määrä vaihteli aloittain ja alojen sisällä merkittävästi. Vastanneista 5 % ilmoitti tuolloin, että lähiopetuksesta on enintään 24 tuntia. Vähiten lähiopetusta ilmoitettiin annettavan kaupan ja hallinnon alalla, jossa 40 %:lla opiskelijoista oli opetusta alle 25 tuntia. Luonnonvara-alalla todettiin tuolloin annettavan eniten lähiopetusta (63 % sai lähiopetusta yli 33 tuntia). Kyselyn perusteella näytti myös siltä, että opetusta oli leikattu keskimääräisesti eniten yksityisissä oppilaitoksissa ja keskimääräisesti vähiten kuntayhtymissä.

Kysyttäessä opetusryhmien kokoja todettiin, että ne vaihtelevat huomattavasti. Keskimääräisesti suurimmat opetusryhmät olivat kaupan ja hallinnon sekä sosiaali- ja terveysalalla.

4.4 Opetusjärjestelyjen monipuolistuminen OPEMON -kyselyn mukaan

OPEMON -työryhmä päätti tehdä kyselyn opetusjärjestelyjen monipuolistumisesta siten, että vastaukset edustaisivat alueellista, koulutusalaakohtaista ja koulutuksen järjestäjätyyppikohtaista ammatillista peruskoulutusta. Opetusjärjestelyillä tarkoitettiin lähi- ja etäopetusta, itsenäistä opiskelua, projekteja ja työssäoppimista.

Kysely osoitettiin sekä koulutuksenjärjestäjille että opiskelijoille. Molemmille vastaajaryhmille oli omat kyselylomakkeensa. Kyselyllä kartoitettiin, miten opiskelijoiden työmäärä jakautuu eri tavoin järjestettyyn opetukseen ja ohjaukseen. Opiskelijakysely kohdistettiin 120 opintoviikon laajuiset opinnot keväällä 2001 päättäviin opiskelijoihin. Vastausten tuli kuvata opetussuunnitelman perusteiden mukaista ammatillista peruskoulutusta koulutuksenjärjestäjän toimialueella.

Selvityksen tulokset raportoidaan laajemmin tämän mietinnön liitteessä 1.

Keskeisiä tuloksia

Erilaisten opetusjärjestelyjen osuus tutkinnon kokonaislaajuudesta koulutuksen järjestäjien vastausten mukaan

Selvitysajankohtana, toukokuussa 2001, ammatillisia tutkintoja oli vielä 80:n, 100:n ja 120:n opintoviikon (ov) laajuisina. Kyselyyn tuli jonkin verran vastauksia myös koskien alle 120:n opintoviikon opintoja. Koulutuksenjärjestäjät arvioivat opintoviikkoina eri tavoin järjestetyn opetuksen laajuutta koko tutkinnon laajuudesta. Tulosten mukaan koulutuksenjärjestäjien eri opetusjärjestelyjen laajuuksissa havaitaan eroja, jotka vaihtelevat saman alan sisällä eri järjestäjien välillä kuten myös saman koulutuksenjärjestäjän eri yksiköiden välillä.

Erilaisia opetusjärjestelyjä verrattaessa voidaan todeta, että lähiopetus on kaikkein suosituin tapa järjestää opetusta. Työssäoppimisen osuus vaihtelee n. 10 - 20 %:n välillä tutkinnon kokonaislaajuudesta. Itsenäisen opiskelun ja työssäoppimisen laajuudet ovat lähes yhtä suuria, joskin alojen välillä esiintyy eroja. Kaikilla aloilla opetuksen järjestäminen etäopetuksena ja projekteina on harvinaista, yhteensä alle 5 prosenttia opintojen kokonaislaajuudesta.

Yli puolet kyselyyn osallistuneista koulutuksenjärjestäjistä ilmoitti, että he eivät järjestä opetusta lainkaan etä- tai projektiopintoina. Järjestäjät toivat vastauksissaan esille myös sen, että työssäoppiminen tulee vaikuttamaan erilaisten opetusjärjestelyjen määrään.

Opiskelijoiden arvioita eri opetusjärjestelyjen laajuudesta

Opiskelijavastausten mukaan vaihtelut eri opetusjärjestelyissä ovat eri koulutusyksiköiden välillä suuria. Opiskelijoiden antamien vastausten perusteella voidaan todeta, että eniten (107 ov) ja vähiten (50 ov) lähiopetusta antavien yksiköiden ero on 57 opintoviikkoa. Eroa selittänee osittain se, että opiskelijoilla voi olla erilainen määrä hyväksiluettuja opintoja.

Opiskelijoiden mukaan keskimäärin vajaa kaksi kolmasosaa koko tutkinnon laajuudesta (120 ov) suoritetaan lähiopintoina. Keskiarvoa laskevana tekijänä on otettava huomioon, että osa vastanneista opiskelijoista oli suorittanut 80 ov:n tai 100 ov:n tutkinnon.

Opiskelijoiden mielestä projekteja ja työssäoppimista on liian vähän. Itsenäisen opiskelun määrä on lisääntynyt, mutta opiskelijoiden mukaan siihen tarvitaan lisää ohjausta. Lähiopetuksen määrä koetaan keskimäärin riittäväksi, mutta opiskeluvalmiuksiltaan heikommille opiskelijoille tarvittaisiin lisää ohjausta ja tukiopetusta. Toisaalta oppimisvalmiuksiltaan ja -taidoiltaan parhaimmat opiskelijat katsovat, että heillä on liikaa lähiopetusta ja he voisivat opiskella nykyistä huomattavasti itsenäisemmin. Tulosten mukaan voidaan todeta, että opetusta tulisi voida eriyttää nykyistä enemmän.

Opiskelijoiden arvioita opetuksen ja ohjauksen riittävydestä

Opiskelijat kokivat saavansa eniten ohjausta ensimmäisen opiskeluvuoden aikana, jolloin myös lähiopetusta oli eniten. Monet korostivat kuitenkin sitä, että ohjausta tarvitaan myös opintojen myöhemmissä vaiheissa. Päättötyön ohjauksessa oli monen mielestä puutteita, vaikka ohjauksen ongelmat keskittyivät erityisesti joihinkin koulutusyksiköihin.

Opiskelijat totesivat, että saadakseen henkilökohtaista ohjausta on opiskelijan oltava aktiivinen. Neuvoja saa, jos niitä pyytää. Tulosten mukaan opettajia on kuitenkin aiempaa vaikeampi tavoittaa. Opettajilla on liikaa muita tehtäviä tai opettajia koetaan olevan tarpeeseen nähden liian vähän.

Opiskelijat korostivat sitä, että erityisesti itsenäisen opiskelun ja projektien ohjaaminen ei ole riittävä. Työssäoppiminen koettiin mielenkiintoiseksi ja ammattitaidon kehittymisen kannalta hyväksi, mutta ohjauskäytännöt ja yhteistyöstä sopiminen eri osapuolten välillä kaipaavat tehostamista. Myös lähiopetuksen toivottiin olevan opiskelijakohtaisempaa. Tärkeintä opetuksessa ja ohjauksessa on ottaa huomioon opiskelijoiden erot oppimisvalmiuksissa sekä myös opiskelumotivaatiossa.

Tulosten mukaan näyttää siltä, että kaikki lisäohjausta tarvitsevat eivät sitä saa ja osa opiskelijoista katsoo kaikille samalla tavalla järjestetyn lisäopetuksen olevan epätarkoituksenmukaista. Lisäohjausta tarvitsevien opiskelijoiden tukiopetusta ei pitäisi järjestää siten, että se lisää opiskelijoiden työaikaa vaan se tulisi toteuttaa samanaikaisohjauksena. Lisäohjausta oppimistulosten parantamiseksi tarvitsee noin joka neljäs tai alasta riippuen joka kolmas opiskelija opintojensa jossakin vaiheessa.

Koulutuksen järjestäjien ja opiskelijoiden arvioiden vertailua

Sekä koulutuksen järjestäjiltä että opiskelijoilta kysyttiin samalla tavalla eri opetusjärjestelyjen toteutumisesta. Tulosten mukaan molempien vastaajaryhmien näkemykset eri opetusjärjestelyjen toteutumisesta ovat hyvin samansuuntaisia.

Vastauksia vertaamalla nähdään, että lähiopetusta on opiskelijoiden mielestä enemmän kuin koulutuksen järjestäjät ovat ilmoittaneet. Havaittu keskiarvojen ero on tilastollisesti merkitsevä. Sen sijaan itsenäistä opiskelua on koulutuksen järjestäjien mukaan enemmän kuin opiskelijoiden mielestä. Ero on tilastollisesti melkein merkitsevä. Muiden opetusjärjestelyjen osalta näkemysten erot ovat pieniä, eivätkä ole tilastollisesti merkitseviä.

Yhteenvetoa ja johtopäätöksiä OPEMON -kyselyn tuloksista

- Sekä koulutuksen järjestäjien että opiskelijoiden vastausten perusteella voidaan todeta, että lähiopetuksen määrässä on vaihteluita koulutusalojen ja koulutuksen järjestäjien välillä ja eräissä tapauksissa saman koulutuksen järjestäjän eri opetusyksiköiden välillä.
- Molempien vastaajaryhmien mukaan keskimäärin kaksi kolmasosaa opinnoista on lähiopetusta.

- Kaupan ja hallinnon alan opiskelijoista 40 % kokee, että lähiopetusta on erittäin tai melko paljon kun samalla tavalla lähiopetuksen määrää arvioi vain 6 % kulttuurialan opiskelijoista. Muiden alojen opiskelijoiden vastausprosentit asettuvat mainittujen prosenttilukujen väliin.
- Molempien vastaajaryhmien mukaan itsenäinen opiskelu on lisääntynyt, mutta sen määrä vaihtelee paljon eri alojen ja koulutuksenjärjestäjien välillä.
- Opiskelijat kokevat, että itsenäistä opiskelua ei tueta riittävästi.
- Koulutuksen järjestäjien sekä opiskelijoiden mielestä koulutusta järjestetään etäopetuksena ja projekteina vähäisessä määrin.
- Opiskelijoiden mielestä opetusjärjestelyt ja opetusmenetelmät eivät ole riittävän monipuolisia ja oppimista tukevia.
- Opiskelijat kokevat, että opetuksen eriyttäminen on vähäistä; joka neljäs kaipaa lisäohjausta, joka neljäs enemmän itsenäistä opiskelua ja projekteja.

5 OPETUS JA OHJAUS TOISEN ASTEEN KOULUTUKSESSA RUOTSISSA, TANSKASSA JA NORJASSA

Työryhmä on tarkastellut Ruotsin, Tanskan ja Norjan toisen asteen koulutusta ja erityisesti opetusta ja ohjausta koskevaa säätelyä.

Yleistä

Nuorisoasteen koulutuksen järjestämisessä on eri pohjoismaiden välillä selviä eroavuuksia. Norjassa ja Ruotsissa yleissivistävää ja ammatillista koulutusta koskevat säännökset ovat samassa lainsäädännössä, Suomessa ja Tanskassa kummallakin koulutusmuodolla on oma erillinen lainsäädäntönsä.

Eri pohjoismaiden välillä on eroavuutta muun ohella siinä, miten ammatillisessa koulutuksessa painotetaan teoreettisia opintoja ja käytännön harjoittelua. Norjassa opiskellaan kaksi ensimmäistä vuotta oppilaitoksessa ja 1-2 vuotta työpaikalla. Suomessa opintoihin on lisätty tutkintorakenteen uudistamisen yhteydessä enemmän käytännön harjoittelua eli työssäoppimista. Tanskassa ammatillisen peruskoulutuksen toteuttaminen muistuttaa Saksan dualijärjestelmää, Tanskassa koulutukseen sisältyy kuitenkin enemmän teoreettisia opintoja kuin Saksassa. Tanskassa ammatillisiin opintoihin sisältyy selkeästi enemmän käytännön harjoittelua kuin Ruotsissa, jossa harjoittelun osuus muodostaa noin 15 prosenttia opinnoista. Tanskassa käytännön harjoittelun osuus on 60 - 75 prosenttia opinnoista.

Yleissivistävien aineiden osuutta ammatillisessa koulutuksessa on lisätty 1990-luvun uudistusten yhteydessä. Ruotsissa yleissivistävien aineiden osuus opinnoista on laajempi kuin muissa pohjoismaissa (vastaa noin kahden lukukauden opintoja ja Suomessa, Tanskassa ja Norjassa lukukauden opintoja).

5.1 Lukiokoulu Ruotsissa

Kaikki ylemmän toisen asteen koulutusohjelmat järjestetään Ruotsissa lukiokoulussa (gymnasieskola)

Peruskoulun (grundskola) päättötodistus antaa opiskelijoille kelpoisuuden hakeutua lukiokouluun. Osallistuminen lukiokoulun koulutusohjelmaan edellyttää hyväksyttyä arvosanaa vähintään ruotsin ja englannin kielessä sekä matematiikassa.

Lukiokoulu muodostuu kansallisista koulutusohjelmista ja erikoisohjelmista, jotka molemmat on tarkoitettu suoritettavaksi pääsääntöisesti kolmessa vuodessa. Kolmantena vaihtoehtona on mahdollisuus valita yksilöllinen opinto-ohjelma (koululain 5 luvun 3 §).

Hallitus(regeringen) vahvistaa lukiokoulun valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet. Hallitus vahvistaa lisäksi kansallisten koulutusohjelmien tavoitteet, sen sijaan opiskelijaryhmille tarkoitettujen erikoisohjelmien tavoitteet vahvistaa kunta (lukioasetuksen 1 luvun 3 §).

Koulun ylläpitäjän nimeämä hallintoelin (styrelsen för utbildningen) on oikeutettu päättämään, että koulutus voidaan jakaa yli kolmelle lukuvuodelle tai alle kolmelle vuodelle (koululain 5 luvun 3 §).

Kansalliset koulutusohjelmat, erikoisohjelmat, oppisopimuskoulutus ja yksilölliset opinto-ohjelmat

Kansallisia koulutusohjelmia on 1.8.2000 lukien yhteensä 17 (koululain 1. liite), joista 15 on ammatillisesti suuntautuneita, vähemmän ammatillisesti painottuneita ovat yhteiskuntatieteellinen ja luonnontieteellinen koulutusohjelma.

Kansallisissa koulutusohjelmissä on erilaisia suuntautumisvaihtoehtoja (utbildningar med olika inriktningar). Nämä voivat olla kansallisesti tai paikallisesti vahvistettuja. Hallitus (regeringen) voi antaa tarkempia määräyksiä suuntautumisvaihtoehdoista.

Erikoisohjelmat voivat olla opiskelijakohtaisia tai ne voivat olla opiskelijaryhmälle yhteisiä. Koulun ylläpitäjän nimeämä hallintoelin (styrelsen för utbildningen) vahvistaa jokaisen erikoisohjelman suunnitelman, Jos ohjelma on tarkoitettu opiskelijaryhmälle hallintoelin vahvistaa myös sen tavoitteet (5 luvun 4 a §).

Kansalliset koulutusohjelmat sekä erikoisohjelmat tuottavat molemmat yhtäläisesti jatko-opintokelpoisuuden yliopistotasolle sekä kelpoisuuden toimia työelämässä.

Koululain 5 luvun 3 §:n 4 momentin (prop 1997/1998:169) mukaan oppisopimuskoulutusta on mahdollista järjestää kansallisissa koulutusohjelmissä ja erikoisohjelmissä.

Koska oppisopimuskoulutus ei ole toiminut käytännössä riittävän hyvin, hallitus on esittänyt oppisopimuskoulutuksen laajentamista ja kehittämistä (prop 1999/2000:68). Oppisopimuskoulutus oli monien yrittäjien mielestä liian sidottu oppilaitosmuotoiseen koulutukseen ja sitä ei ole järjestetty kaikilla ammattialoilla. Hallituksen mukaan oppisopimuskoulutuksen pitää olla säännönmukainen vaihtoehto lukiokoulussa. Oppisopimuskoulutuksen suorittaminen kestää lukiokoulussa pääsääntöisesti kolme vuotta.

Yksilöllinen koulutusohjelma on tarkoitettu etupäässä valmistamaan opiskelijaa opiskelemaan jatkossa kansallisessa koulutusohjelmassa tai erikoisohjelmassa. Yksilöllinen ohjelman voi olla erityisesti suunnattu opintojen harjoittamiseen kansallisessa koulutusohjelmassa tai erikoisohjelmassa (programinriktat individuelett program) tai sen avulla voidaan hoitaa opiskelijan erityisiä koulutustarpeita (5 luvun 4 b §, prop 1998 - 1999:110)

Hallituksen esitys 1997/98: 169, lukiokoulun kehittäminen - laatua ja yhdenvertaisuutta

Lukiokoulua on pyritty Ruotsissa kehittämään viime vuosina voimakkaasti, jotta se voisi paremmin vastata opiskelijoiden tarpeisiin ja elinkeino- ja työelämä haasteisiin.

Koululain muutoksen (HE 1997/1998:169, tullut voimaan 1.8.2000 lukien) yhteydessä kansallisten ohjelmien ja erikoisohjelmien rakennetta yhdenmukaistettiin siten, että kaikkien ohjelmien laajuudeksi vahvistettiin 2500 pistettä (5 luvun 4 c §, liite 2). Kaikille yhteisten opintojen, ruotsi, englantti, matematiikka, uskonto, yhteiskuntaoppi, luonnontieteet, liikunta ja terveystieto sekä taideaineet (kärnämnenä, määritelty lukioasetuksen 1 luvun 2 §:ssä) laajuus on 750 pistettä, ammatillisten aineiden (karaktärämnen, asetuksen 1 luvun 2 §, sisältävät kaikille yhteisiä kursseja, erikoistumiskursseja ja vapaasti valittavia kursseja) 1450 pistettä ja vapaasti valittavat opinnot 300 pistettä.

Aikaisemmin voimassa olleiden säännösten mukaan (koululain liite 2, SFS 1995:356 ändr. 1995:878) useamman koulutusohjelman kokonaispistemäärä oli 2370 pistettä, ainoastaan kolmessa ohjelmassa (esteettinen, luonnontieteellinen ja yhteiskuntatieteellinen) oli alhaisempi pistemäärä (2150)

Kurssipisteet ja opetusaika 1.8.2000 lukien sekä työpäivien määrä

Kurssipisteellä tarkoitettiin aikaisempien säännösten (koululain liite 2, SFS 1995:356) mukaan vähimmäisopetusaikaa, joka kunkin ohjelman eri aineissa oli annettava.

Eduskunta päätti syksyllä 1997, eräiden koulukysymyksiä käsitelleiden esitysten perusteella, että lukiokoulun vähimmäisopetuksen määrää koskevan käsitteen (minsta garanterad undervisningstid) sisältöä oli muutettava niin, että sillä tarkoitetaan koulutusohjelman kokonaislaajuutta.

Hallituksen esityksen 1997/1998:169 mukaan kurssipistekäsité tuli irrottaa opetuksen määrästä. Kurseista saatavat pisteet kuvaavat nyt enemmän opintojen laajuutta ja opiskelijoilta vaadittavaa työpanosta. Pisteet eivät enää kuvaa opetustuntien määrää koskevia tavoitteita.

Eri koulutusohjelmat on tarkoitettu pääsääntöisesti suoritettavaksi kolmessa lukuvuodessa. Tämän vuoksi kaikkien koulutusohjelmien laajuudeksi vahvistettiin uusien säännösten mukaan 2500 pistettä (5 luvun 4 c §, tarkemmat määräykset koululain 2. liitteessä). Kutakin oppiainetta opetetaan yhdellä tai useammalla kurssilla. Jokaisen kurssin osalta tulee ilmoittaa sen laajuus pisteinä. Kaikissa koulutusohjelmissa viikoittainen kokonaisopiskelu-aika vastaa keskimäärin 25 pistettä eli viittä pistettä päivässä. Lukiokoulu voidaan suorittaa tiiviisti opiskellen 100 opintoviikossa.

Lukuvuoden laajuus on 40 opintoviikkoa. Lukuvuosi jaetaan syys- ja kevätlukukauteen. Lukuvuodessa on oltava vähintään 178 koulupäivää ja vähintään 12 lomapäivää (Lukioasetuksen 3 luvun 1 §).

Opiskelijan oikeus opetukseen (koululain 5 luvun 4 d §)

Opetustuntien vähimmäismäärää ei lisätty siinä yhteydessä kun kaikkien koulutusohjelmien laajuudeksi vahvistettiin 2500 pistettä 1.8.2000 alkavasta koulutuksesta lukien. Koska opiskelijoiden edellytykset ovat erilaiset, opetusta on sovellettava siten, että otetaan huomioon yksilöiden erilaiset tarpeet ja edellytykset. Jokaisella opiskelijalla pitää olla mahdollisuus saavuttaa, tarvittaessa erilaisten tukitoimenpiteiden avulla, vähintään hyväksyt tiedot koulutusohjelman kurseista. Lopputodistuksen saaminen edellyttää, että opiskelija on suorittanut hyväksyttävästi vähintään 90 prosenttia koulutusohjelman sisällöstä (yhteiset aineet ja ammatilliset aineet sekä projektityö arvioidaan asteikolla ei-hyväksytty, hyväksytty, hyvä ja erinomainen). Kouluviranomaisten on tarjottava kaikille opiskelijoille sellainen määrä opetusta, että he saavuttavat lukiokoulun tavoitteet.

Koululakiin lisättiin uusi 4 d § (sovelletaan 1.8.2000 alkavasta koulutuksesta lukien), jonka mukaan opiskelijalla on oikeus saada estetiikan, luonnontieteiden ja yhteiskuntatieteiden koulutusohjelmassa opetusta vähintään 2150 tuntia ja muissa koulutusohjelmissa vähintään 2370 tuntia. Vähimmäisopetuksen määrä säilyi samana kuin aikaisemmin, koululain liitteen 2 mukaan.

Vähimmäisopetukseen sisällytettävällä opetuksella tarkoitetaan opettajan ja opiskelijan yhdessä suunnittelemaa työtä, jonka opiskelijat tekevät opettajan johdolla (lukioasetuksen 1 luvun 2 §)

Laissa taatulla opetuksella tarkoitetaan opettajajohtaisen opetuksen vähimmäismäärää, joka on annettava opiskelijoille. Siitä, miten opetusaika jaetaan eri aineiden, kurssien ja lukuvuosien kesken päättää koulun ylläpitäjä. Ylläpitäjän on kyettävä osoittamaan paljonko kullekin opiskelijalle on tarjottu lakisääteistä opettajajohtoista opetusta (lukioasetuksen 1 luvun 11 §). Opiskelijalla on oikeus saada laissa taattu määrä opetusta, vaikka hän suorittaisi opinnot alle kolmessa vuodessa.

Hallitus tai sen määräämä muu viranomainen voi antaa erikoisohjelmien opetuksen määrää koskevia määräyksiä tai oikeuttaa poikkeamaan edellä mainitusta vähimmäisopetuksen määrästä (koululain 5 luvun 4 d §).

Koululain 5 luvun 4 d §:n muuttamisesta on annettu uusi hallituksen esitys (prop 2000/2001). Säännösmuutosesityksen mukaan vähimmäisopetuksen määrää esitetään lisättäväksi kaikissa koulutusohjelmissa 30 tunnilla (eli estetiikan, luonnontieteiden ja yhteiskuntatieteiden ohjelmissa 2 180 tuntiin ja muissa koulutusohjelmissa 2 430 tuntiin).

Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että lukiokoulutuksen tasoa pyritään edelleen nostamaan. Tarvitaan jatkuvia toimenpiteitä, jotta lukiokoulun laatua ja yhdenvertaisuutta voitaisiin parantaa. Monilla opiskelijoilla on vaikeuksia saavuttaa lukiokoulun tavoitteet, erityisesti ruotsin ja englannin kielen sekä matematiikan osalta. Lukiokoulun suorittaneiden 20-vuotiaiden määrä on alhaisempi kuin viisi vuotta sitten. Tämä johtuu osaltaan lukiokoulun vaativista tavoitteista. Hallitus on tämän huomioon ottaen ryhtynyt erilaisiin toimenpiteisiin, mm. on lisätty tukiopetusta ja mahdollisuuksia etappiopiskeluun. Hallitus on esittänyt lukiokoulun resursseja edelleen lisättäväksi. Opetustuntien määrän lisäämien parantaa opiskelijoiden mahdollisuuksia saavuttaa vaadittavat tavoitteet. Lakimuutos on esitetty tulemaan voimaan 1.8.2001 lukien.

Ruotsin ja Suomen opetustuntimäärävertailua

	Ruotsi	Suomi
koulutuksen laajuus	2500 pistettä	120 opintoviikkoa
opiskeluaika	3 vuotta	3 vuotta
opintovuoden laajuus	40 opintoviikkoa	40 opintoviikkoa
työpäivien määrä	vähintään 178	ei säädetty
viikoittainen keskimääräinen kokonaisopiskeluaika	25 pistettä	40 tuntia
opettajajohtoisen opetuksen vähimmäismäärä	2430 tuntia	ei säädetty

Voidaan katsoa, että koulutuksen laajuus Ruotsissa (3x40=120 opintoviikkoa) vastaa ammatillisen peruskoulutuksen laajuutta Suomessa. Opiskelijalle on annettava opettajajohtoista opetusta opintoviikon aikana Ruotsin koululainsäädännön mukaan keskimäärin vähintään 20, 25 tuntia opintoviikon aikana.

5.2 Toisen asteen koulutus Tanskassa

Nuorisoasteen koulutuksessa on tarjolla erilaisia vaihtoehtoja, voi valita opintoihin tai ammattiin valmistavat opinnot tai yhdistellä molempia vaihtoehtoja tai opiskella yksilöllisen opintosuunnitelman mukaan. Lähtökohtana on, että kaikilla tulee olla mahdollisuus suorittaa vähintään nuorisoasteen koulutus. Nuorisoasteen koulutus on pääsääntöisesti kolmivuotinen, mutta se voi vaihdella 2-5 vuoteen. Opiskelijat ovat 16 - 19 -vuotiaita.

Opiskeluun valmistavat lukio-opinnot (studieförberedande gymnasial utbildning)

Opiskeluun valmistavat lukio-opinnot voivat olla luonteeltaan yleissivistäviä tai ammatillisesti painottuneita. Lisäksi on mahdollista noudattaa yksilöllistä opintosuunnitelmaa.

Lukio (gymnasium) tarjoaa kolmivuotisen teoriapainotteisen koulutusohjelman, joka suoritetaan kansakoulun (folkeskole) yhdeksännen vuoden jälkeen. Kansakoulun kymmenennen vuosiluokan jälkeen voi suorittaa kaksivuotisen yleissivistävän koulutusohjelman (kursus til Højere Forberedelseksamen, HF), joka valmistaa korkea-asteen koulutukseen. Ammatillisemmin suuntautuneet kolmivuotiset ylempään teknilliseen tai kaupalliseen tutkintoon johtavat koulutusohjelmat suoritetaan kansakoulun yhdeksännen vuoden jälkeen ja ne valmistavat joko korkea-asteen koulutukseen tai työelämään.

Ammatillisessa koulutuksessa yhdistetään ammatillisessa oppilaitoksessa annettava yleissivistävä ja ammatillinen opetus työssäoppimiseen.

Ammatillinen koulutus (yrkesutbildning)

Ammatillinen koulutus (ehrværvsfaglige uddannelser) sisältää muun muassa ammatillisen peruskoulutuksen, sosiaali- ja terveystieteiden, maa- ja metsätalouden, kotitalouden sekä merenkulkualan ammatillista koulutusta. Ammatilliseen koulutukseen on sisällytetty vuodesta 1991 lukien myös oppisopimuskoulutus. Ammatillinen koulutus tuottaa ammattipätevyyden ja valmistaa jatko-opintoihin.

Ammatilliseen koulutukseen pääseminen edellyttää pääsääntöisesti, että henkilö on suorittanut kansakoulun. Nuorisoasteen ammatilliseen koulutukseen sisältyi vuoden 1999 loppuun saakka 90 erilaista ammattia, joihin sisältyi yli 300 erikoistumisvaihtoehtoa.

Ammatillista koulutusta koskevaa lainsäädäntö uudistettiin 1.1.2001 lukien. Uudistus johtui yhteiskunnassa ja työmarkkinoilla tapahtuneista muutoksista sekä pedagogisista syistä. Koulutuksen rakennetta haluttiin selkeyttää sekä lisätä joustavuutta. Ammatteja ja erikoistumisvaihtoehtoja vähennettiin olennaisesti. Uuden lainsäädännön mukaan opintosuuntauksia (**ingångar**) on seitsemän (tekniologia ja liikenne, rakennusala, käsityö ja tekniikka, matkailu-, ravitsemis- ja talousala sekä maanviljelys, mekaniikka, kuljetus ja logistiikka, palvelualat sekä kauppa) ja niihin sisältyy 90 erilaista pääkoulutusohjelmaa (**hovedforlob**). Ennen uudistusta opiskelija oli enintään 80 opintoviikkoa oppilaitoksessa ja 2/3 opiskelusta tapahtui yrityksessä.

Ammatillinen koulutus perustuu uudistuksen jälkeen vuorotteluperiaatteelle, jossa on perus- ja pääjakso, yhteensä enintään viisi vuotta (**grundforlobet ja hovedforlobet**). Perusjakso on puhtaasti kouluopetusta, kun taas pääjaksossa vaihtelee koulussa ja työpaikalla tapahtuva opetus. Pääjaksolla opiskelija on yrityksen palveluksessa ja tuolloin noudatetaan sopimukseen perustuvia ehtoja esimerkiksi työajan ja lomien suhteen.

Koulutuspituudet ja opetuksen määrä

Perusjakso kestää 10 viikosta enintään 60 viikkoon (teknisen alan koulutukset). Koulutuspituudet perustuvat opetusministeriön päätökseen (ammattiopetuslain 3 luvun 12 §). Pakollisen kouluopetuksen enimmäismäärä on 60 opintoviikkoa.

Tanskan ammatillista koulutusta koskevassa lainsäädännössä ei säädellä lainkaan lähiopetuksen/luokkaopetuksen määrää.

Ammattiopetuslain 5 luvun 27 §:n mukaan oppilaitokset päättävät paikallisessa opetussuunnitelmassaan, asetettujen tavoitteiden pohjalta, opetuksen määrästä sekä siitä, miten opetus organisoidaan perusjaksolla. Koulussa tapahtuva opetus on järjestettävä niin, että se tukee, asetetut tavoitteet huomioon ottaen, opiskelijan ammatillista ja persoonallista kehitystä, säännöksissä ei ole kuitenkaan annettu yksityiskohtaisia määräyksiä siitä, miten opetus on järjestettävä. Yksittäisen opiskelijan opetus on kuitenkin järjestettävä siten, että se soveltuu yhteen henkilökohtaisen opetussuunnitelman kanssa.

Paikallisessa opetussuunnitelmassa päätetään myös kouluopetuksen tarkemmasta sisällöstä. Opetussuunnitelman tulee sisältää kuvaus pedagogisista, didaktisista ja metodisista arvioista opetuksen toteuttamisessa, sen tulee myös sisältää kuvaus siitä, miten opiskelijat voivat vaikuttaa opetuksen toteutukseen. Opetussuunnitelmasta tulee ilmetä lisäksi opiskelijan työaika sekä kotityöaika.

5.3 Nuorisoasteen koulutus Norjassa

Yleistä

Norjassa toteutettiin nuorisoasteen koulutusta koskeva uudistus vuonna 1994. Toisen asteen koulutus muodostaa kokonaisuuden (**vidergående opplæring**). Kyseessä on peruskoulun jälkeinen koulutuskokonaisuus, joka sisältää lukion, ammatillisen koulutuksen harjoittelu/ oppisopimusjärjestelmän. Koulutuksen laajuus on pääsääntöisesti kolme vuotta, mutta se voi olla joissakin tapauksissa viisikin vuotta. Opetus tapahtuu joko koulussa tai työpaikalla.

Lukiotyyppinen koulutus tapahtuu kokonaan koulussa ja sen pohjalta saa yleisen jatko-opintokelpoisuuden (studiekompetense) Ammatillista koulutusta annetaan yleensä kaksi vuotta koulussa ja yksi vuosi työelämässä. Koulutus päättyy ammattitutkintoon ja sen suorittamisesta saa ammattikelpoisuuden eli kisällinkirjan.

Jokaisella peruskoulunsa päättävällä nuorella on oikeus esittää kolme (yhteensä 15:stä) vaihtoehtoista toiveidensa mukaista opintosuuntausta (studieretning) sekä oikeus aloittaa opinnot yhdellä näistä kolmesta. Näistä kolme opintosuuntausta, **studieförberedande program** (yleiset ja liiketaloudelliset opinnot, musiikki- teatteri- ja tanssialan opinnot sekä urheilu- ja liikuntatieteelliset opinnot) tuottaa suoraan yliopistokelpoisuuden. Muiden opintosuuntausten, **yrkesförberedande program** suorittaneet (terveys- ja sosiaaliala, taide, käsityö ja design, maatalous, kalastus ja metsätalous, hotelli- ja ruokatalous, rakennusalan opinnot, sähköalan opinnot, tekniikan alan opinnot, kemian- ja prosessiteollisuuden opinnot ja puunjalostusteollisuuden opinnot) voivat valita opintojen jälkeen neljännen vuoden, jonka aikana he täydentävät opintonsa yliopistokelpoisiksi.

Ensimmäisen vuoden aikana (**grundkurs**) opiskellaan kaikille yhteisiä aineita (30 viikkotuntia). Seuraavan kahden vuoden aikana (**vidergående kurs I ja II**) pakollisten aineiden määrä vähenee ja erikoistumisaineiden määrä lisääntyy 13 - 18 viikkotuntiin. Työpaikalla suoritettava toinen vuosi on selkeästi koulutusta, ei työtä. Toisaalta viimeisen vuoden (VK II). voi venyttää kahdeksi vuodeksi, jolloin toinen puoli ajasta on palkallista työpanosta oppisopimuksella. Jos sopivaa työpaikkaa ei löydy, voi ammatillisenkin VK II:n suorittaa koulumaisesti.

Koulutuksen järjestäminen

Koulutuksen järjestää **fylkeskommun** eli lääninkattava kuntayhtymä (joita on parikymmentä). Tämän velvollisuus on myös hankkia tarpeellinen määrä koulutuspaikkoja yrityksistä kolmannen vuoden koulutukseen. Kuntayhtymällä on lisäksi lakisääteinen velvollisuus seurata koulutuksen ulkopuolelle jääneitä ja keskeyttäneitä ja etsiä heille sopivia koulutuspaikkoja.

Opetuksen ja ohjauksen säätely

Opetussuunnitelmissa määritellään eri koulutusalojen vähimmäistuntimäärät, mutta ei sitä miten opetus pitää käytännössä järjestää. Tuntimäärät on mahdollista organisoida eri tavoin, esimerkiksi projektityöskentelynä, luokkaopetuksena, ja itsenäisenä opiskeluna, koulujen välillä on tässä suuria eroja. Vähimmäistuntimäärästä voidaan hakea ministeriöltä muutosta.

Kouluvuoden työviikkojen määrä vaihtelee lain mukaan 38- 45 viikkoon.

6 TYÖRYHMÄN KANNANOTOT JA TOIMENPIDE- EHDOTUKSET

6.1 Näytöt oppimistulosten varmistajana ja opetukseen ja ohjaukseen vaikuttajana

Työryhmä pitää ammatillisen koulutuksen tuloksellisuuden kannalta merkittävimpinä tavoitteina työllistymistä koulutusta vastaaviin tehtäviin tai jatko-opintoihin. Ammatillisen koulutuksen tulee tuottaa sellaiset tiedot, taidot ja osaaminen, jolla tutkinnon suorittanut voi siirtyä em. tavalla työelämään tai jatko-opintoihin. Tutkintojen tavoitteena on tuottaa laaja-alainen ammatillinen osaaminen alan tehtävissä ja erikoistuneempi osaaminen ja työelämän edellyttämä ammattitaito yhdellä tutkinnon osa-alueella.

Ammatillisen tutkinnon suorittajan osaamisen varmistaminen on ensiarvoisen tärkeää näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Osaamisen varmistamisella on merkitystä myös opiskelijan kannalta. Näytöillä voidaan osaltaan arvioida myös opiskelijalle annettavaa opetusta ja ohjausta. Koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että opiskelijoille annetaan heidän yksilöllisistä lähtökohdistaan arvioitu määrä opetusta ja ohjausta, jotta opiskelijoilla on edellytykset suorittaa näytöt hyväksyttyvästi. Koulutuksen järjestämistavat, opetuksen ja ohjauksen muodot sekä opetusjärjestelyt (mm. opetuksen eriyttämisen tarve) vaihtelevat mm. opiskelijoiden aiemman osaamisen ja yksilöllisten tarpeiden mukaan.

Työryhmä pitää tärkeänä, että ammatillisena peruskoulutuksena suoritettaviin tutkintoihin liitetään näyttöön perustuva osoitus ammatillisten tavoitteiden saavuttamisesta.

Näytöt tulee toteuttaa koulutuksen järjestäjän sekä elinkeino- ja muun työelämän yhteistyönä. Näytöillä varmistetaan työelämän edellyttämän ja riittävän ammattitaidon saavuttaminen, yhtenäistetään opiskelija-arviointia, lisätään koulutuksen ja työelämän vastaavuutta sekä kehitetään opetussuunnitelmia.

Työryhmä katsoo, että näyttöjärjestelmä tulee osaltaan vaikuttamaan annettavan opetuksen ja ohjauksen määrään ja opetusjärjestelyiden toteuttamiseen. Viime kädessä näyttöjen tavoitteena on koulutuksen laadun ja vaikuttavuuden varmistaminen ja parantaminen.

Työryhmä arvioi, että näyttöjen käyttöönottamisesta riippumatta ammatillisessa peruskoulutuksessa tulee ammatillisesta koulutuksesta annettuja säännöksiä ja ohjausta täsmentää jäljempänä mainittujen ehdotusten mukaisesti, jotta opiskelijoille voidaan nykyistä paremmin turvata riittävä opetuksen ja ohjauksen määrä ja laatu.

6.2 Opetuksen ja ohjauksen määrää koskevan sääntelyn täsmentäminen sekä oikeus saada tarvittaessa tukiopetusta

Valtioneuvoston tutkintojen rakenteesta ja yhteisistä opinnoista tekemän päätöksen (25.2.1999/213) mukaan ammatillinen perustutkinto on laajuudeltaan 120 opintoviikkoa. Tutkintoon kuuluu 90 opintoviikkoa ammatillisia opintoja ja niitä tukevaa työssäoppimista. Tutkinto sisältää lisäksi ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia ja ammattitaitoa täydentäviä yhteisiä opintoja 20 opintoviikkoa ja vapaasti valittavia opintoja 10 opintoviikkoa. Opintoviikon määritelmästä säädetään asetuksella.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 29 §:n mukaan opiskelijalla on oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta ja opinto-ohjausta. Lainsäädännössä ei määritellä täsmällisesti sitä, kuinka paljon ja millä tavoin järjestettyä opetusta opiskelijalla on oikeus saada. Oikeus täsmentyy koulutuksen järjestäjän vahvistamassa opetussuunnitelmassa.

Opetussuunnitelman vahvistamista ohjaavissa opetussuunnitelman perusteissa todetaan, että opiskelijalla on oikeus saada riittävästi opetusta ja ohjausta. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 13 §:n mukaan Opetushallitus päättää koulutusaloittain ja tutkinnoittain lain 12 §:n 2 momentissa tarkoitettujen opintojen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä (opetussuunnitelman perusteet). Säännös ei tarkoita sitä, että opetussuunnitelman perusteissa voitaisiin päättää annettavan opetuksen ja ohjauksen määrästä tai muista asioista kuin opintojen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä.

Vuosina 1999–2001 uudistettiin tutkintorakennemuutoksen jälkeen kaikkien ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelman perusteet. Aiemmin voimassa olleisiin tutkintoihin nähden opetussuunnitelman/tutkintojen perusteissa määrätään nykyisin huomattavasti yksityiskohtaisemmin tutkintoon kuuluvat opinnot ja niissä suoritettavaksi edellytettävä osaaminen. Perusteet on kirjoitettu määräyksen muotoon sekä aiempaa konkreettisemmin. Tutkintoon kuuluvien opintojen tavoitteet ja keskeiset sisällöt on määritelty kiitettävän tasoisena osaamisena. Tavoitteissa ilmaistaan osaamisen taso, jonka saavutettuaan opiskelija voi saada parhaan mahdollisen arvosanan (kiitettävä). Vastavasti perusteissa on määritelty arviointikriteerit alimman hyväksytyn eli tyydyttävän tasoisena osaamisena. Opiskelijan on saavutettava vähintään arvioinnissa kuvattu taso tullakseen hyväksytyksi. Uudet opetussuunnitelman/tutkinnon perusteet ohjaavat osaltaan annettavan opetuksen ja ohjauksen määrää.

Työryhmän arvion mukaan opiskelijoille annettavan opetuksen ja ohjauksen määrä on valtakunnallisesti tarkasteltuna kääntynyt vuoden 1997 jälkeen kasvuun. Valtaosa koulutuksen järjestäjistä antaa keskimäärin tarkasteltuna tavoitteiden saavuttamisen kannalta riittävästi opetusta ja ohjausta. Ongelmat opetuksen ja ohjauksen määrässä liittyvät siihen, että opetuksen ja ohjauksen määrässä on ollut kasvavaa hajontaa. Viidennes koulutuksen järjestäjistä ei katso voineensa koulutuksen järjestäjän talouden vuoksi järjestää opiskelijoille riittävästi opetusta ja ohjausta.

Riittävän opetuksen ja ohjauksen arvioimista vaikeuttaa se, että opiskelijoiden tarvitseman opetuksen ja ohjauksen määrä on eriytyvässä (opetuksen eriyttämisen tarve). Työryhmän arvion mukaan kolmannes opiskelijoista kaipaa lisää työssäoppimista ja projektitöitä, kolmannes itsenäistä opiskelua ja siihen annettavaa palautetta ja kolmannes lisää lähiopetusta ja muuta ohjausta. Osa opiskelijoista kykenee hyvin saavuttamaan tavoitteet vähäisemmällä opetuksella ja ohjauksella kuin jotkut muut opiskelijat. Tämä mahdollistaa koulutuksen järjestäjän näkökulmasta lisäresurssien kohdentamista niihin opiskelijoihin, jotka tarvitsevat opinnoissaan enemmän tukea ja ohjausta.

Koulutusalat ja tutkinnoissa määritetyn osaamisen saavuttaminen sekä opiskelijoiden aiempi osaaminen ja lähtötasot ovat erilaisia. Tutkintoja ja niiden koulutusohjelmia voidaan tutkintojen perusteiden puitteissa soveltaa paikallisesti työelämän tarpeisiin. Työssäoppimisen määrä ja toteutustapa vaihtelevat. Muun ohella edellä mainituista syistä johtuen opetuksen ja ohjauksen määrä voi perustellusta syystä vaihdella. Tämän vuoksi työryhmä katsoo, ettei ole tarkoituksenmukaista määritellä yhdenmukaista opetuksen vähimmäismäärää kaikille koulutusaloille ja opiskelijoille. Opetuksen vähimmäismäärää koskeva sääntelytapa voisi myös joissakin tapauksissa merkitä yleistä hyväksyttävää normia, joka saattaisi johtaa opetuksen vähentämiseen.

Työryhmä katsoo, että lainsäädäntöä tulisi täsmentää siten, että ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 29 §:ää muutettaisiin siten, että säännös korostaisi koulutuksen järjestäjän velvollisuutta

järjestää opiskelijoille ammatillisen perustutkinnon tavoitteiden saavuttamisen edellyttämä määrä opetusta ja muuta ohjausta sekä opinto-ohjausta ja tarvittaessa tukiopetusta.

Säännösten täsmentämisen tarvetta voidaan perustella myös opiskelijan oikeusturvan paremmalla toteutumisella. Säännöksen muotoilu parantaisi opiskelijan mahdollisuuksia arvioida sitä, että opetussuunnitelmissa määritellään tutkintovaatimusten suorittamiseksi riittävä opetuksen ja ohjauksen määrä.

Koulutuksen järjestäjä vastaa ammatillisen perustutkinnon tavoitteiden edellyttämän opetuksen ja ohjauksen järjestämisestä. Opiskelijan oikeus tulee täsmentää koulutuksen järjestäjän vahvistamassa opetussuunnitelmassa. Koulutuksen järjestäjän velvollisuutena on huolehtia siitä, että opetusta ja ohjausta on riittävästi tarjolla. Opiskelijoiden yksilöllinen tilanne saattaa opinnoissa tapahtuvan tilapäisen viivästymisen vuoksi edellyttää tarvittaessa myös tukiopetuksen järjestämistä.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen 8 §:n 4 momentin mukaan erityisopetuksena ei pidetä tukiopetusta, joka annetaan opinnoissa tilapäisesti jälkeen jääneille tai oppilaalle, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumishäiriöitä.

Tukiopetusta voidaan antaa esimerkiksi sairauden vuoksi tilapäisesti jälkeen jääneelle tai opiskelijalle, jonka äidinkieli on muu kuin oppilaitoksen opetuskieli. Tukiopetusta voidaan antaa myös opiskelijalle, jolla on lievä lukihäiriö tai lieviä sopeutumishäiriöitä. Tukiopetuksen ja erityisopetuksen rajapinnan määrittely saattaa toisinaan olla ongelmallista.

Lainsäädäntöön ei sisälly säännöksiä tukiopetukseen varattavista taloudellisista resursseista. Säännöksen perusteella ei ole selvää, onko opiskelijalla, joka on jäänyt tilapäisesti jälkeen opinnoissaan tai jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumishäiriöitä oikeus saada tukiopetusta. Koulutuksen järjestäjän tulee arvioida tukiopetuksen järjestämisen tarve oppilaitoksessa/oppilaitoksissa ja kohdentaa sen järjestämiseen resursseja. Riittävällä tukiopetukseen resursoinnilla voidaan osaltaan ehkäistä opintojen keskeyttämistä, mikä on koulutuksen järjestäjänkin näkökulmasta viime kädessä taloudellisesti edullisin vaihtoehto. Tukiopetuksen tarvetta ja toteuttamistapaa yksittäisten opiskelijoiden kohdalla arvioivat opettaja/opettajat. Tukiopetusta voidaan antaa ammatillisissa opinnoissa tai yhteisissä opinnoissa. Tukiopetusta voidaan antaa lähi- tai etäopetuksena, itsenäisenä opiskeluna tai muutoin tavalla, joka arvioidaan tarkoituksenmukaisimmaksi.

Koulutuksen järjestäjän, oppilaitoksen, opettajien ja opiskelijoiden tulee yhdessä arvioida sitä, min-kälaiset opetusjärjestelyt parhaiten mahdollistavat opintojen tavoitteiden saavuttamisen. Koulutuksen järjestäjän tulisi vahvistaa opetussuunnitelmassa (vuosittain ja tarvittaessa opetusryhmittäin) lukuvuonna järjestettävän opetuksen ja ohjauksen sekä tukiopetuksen muodot ja määrät.

Työryhmä esittää, että ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 29 §:ää täsmennetään siten, että se korostaa koulutuksen järjestäjän velvollisuutta järjestää opiskelijoille ammatillisen perustutkinnon tavoitteiden saavuttamisen edellyttämä määrä opetusta ja ohjausta sekä opinto-ohjausta ja tarvittaessa tukiopetusta.

6.3 Aikaisempien ja muualla suoritettujen opintojen hyväksilukeminen

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan ammatillinen osaaminen määritellään työ- ja toimintakokonaisuuksien hallinnaksi. Ammattitaidolla ymmärretään nykyisin laaja-alaisia työ- ja toimintakokonaisuuksia ja ammattitaito on yhä enemmän moniammatillista. Laaja-alaisen osaamisen rinnalla

edellytetään vahvaa erikoisosaamista. Ammattitaidossa keskeistä on osaaminen, jonka arvioinnin periaatteet ja -kriteerit määritellään opetussuunnitelman perusteissa.

Perusteissa korostetaan hyväksilukemisen tärkeyttä, jotta vältettäisiin päällekkäisyyttä. Opiskelijan aikaisemmin tavalla tai toisella hankittu ammatillinen osaaminen voidaan arvioida tarvittaessa erilaisin näytöin.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 10 § sisältää alueella toimivien koulutuksen järjestäjien yhteistyövelvoitteen. Yhteistyön tarkoituksena on lisätä opiskelijoiden mahdollisuuksia yksilöllisiin opintoihin heidän tutkintojensa ja opetussuunnitelman puitteissa. Koulutuksen järjestäjien yhteistyö lähtee aina paikallisista olosuhteista ja ratkaisuista. Yhteistyötä ohjaa oppilaitosten sijainti ja kulkuyhteydet. Toisaalta kehittyvä opetusteknologia ja verkko-opetusmahdollisuudet tuovat yhteistyöhön uusia mahdollisuuksia.

Opiskelijalla on oikeus lukea hyväkseen muualla suoritettut opinnot, jotka ovat tavoitteiltaan ja keskeisiltä sisällöiltään opetussuunnitelman mukaisia. Hyväksilukeminen koskee opiskelun yhteydessä toisessa oppilaitoksessa suoritettuja opintoja että aikaisempia tutkintoja.

Hyväksilukeminen ei voi olla, lain säännökset huomioon ottaen, mekaanista. Oppilaitoksessa on arvioitava, että hyväksi luettavat opinnot ovat tavoitteiltaan ja keskeisiltä sisällöiltään opetussuunnitelman mukaisia. Tarvittaessa voidaan edellyttää, että osaamisen vastaavuus osoitetaan käytännössä erilaisilla näytöillä.

Ottamalla lainsäädäntöön säännökset aikaisempien ja muualla suoritettujen opintojen hyväksi lukemisesta on haluttu välttää tarpeettomia ja päällekkäisiä opintoja ja siten tehostaa koulutusta ja siihen ohjattujen taloudellisten resurssien käyttöä. Hyväksilukemisella voidaan myös tarvittaessa lyhentää opiskeluajoja ja nopeuttaa opiskelijoiden siirtymistä työmarkkinoille ja jatko-opintoihin.

Arviointiraporttien sekä työryhmän tekemän kyselyn tulokset viittaavat siihen, että hyväksi lukemista tapahtuu, mutta opiskeluajat eivät välttämättä lyhene.

Työryhmä pitää tärkeänä, että koulutuksen järjestäjien huomiota kiinnitetään siihen, että aikaisempien opintojen hyväksilukeminen toteutuu ammatillisesta koulutuksesta koskevien säännösten mukaisesti ja opetussuunnitelman perusteissa edellytetyllä tavalla siten, että opiskeluajaa voidaan tarvittaessa lyhentää koulutuksen tavoitteista kuitenkin tinkimättä. Tämä edellyttää koulutuksen järjestäjien koulutustarjonnalta hyvää läpinäkyvyyttä, jotta muut koulutuksen järjestäjät, opiskelijat ja opiskelijaksi pyrkivät voisivat arvioida alueellisen koulutustarjonnan mahdollisuuksia mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.

Työryhmä esittää, että opintojen hyväksilukemista edistetään kehittämällä opetusjärjestelyjä koskevia käytäntöjä, jotka mahdollistavat opiskeluajan lyhentämisen. Työryhmä pitää tärkeänä, että valtakunnallisella tasolla ja koulutuksen järjestäjien toimesta seurataan opintojen hyväksilukemista ja tämän vaikutusta opiskeluajkaan.

6.4 Opetuksen ja ohjauksen suunnitteleminen ja opinnoista tiedottaminen

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 14 §:n mukaan koulutuksen järjestäjän tulee hyväksyä koulutusta varten opetussuunnitelma. Opetussuunnitelma tulee laatia siten, että se antaa mahdollisuuden yksilöllisiin opintoihin valintoihin tarvittaessa toisen koulutuksen järjestäjän tarjontaa hyväksikäyttäen.

Opetussuunnitelmien perusteet sisältävät paikallisia opetussuunnitelmia koskevia määräyksiä. Näiden määräysten mukaan opetussuunnitelman tulee sisältää muun ohella opintojen järjestämiseen (lähi-, etä- monimuoto, oppisopimuskoulutus), henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman laatimiseen sekä opintojen hyväksilukemiseen, opinto-ohjaukseen ja työssäoppimiseen liittyviä seikkoja. Lisäksi tutkinnoittain tulee tehdä selvitys mm. opintojen järjestämisestä ja jaksotuksesta.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen 3 § säättää koulutuksen järjestäjille opinnoista tiedottamista koskevia velvoitteita. Säännöksen mukaan koulutuksen järjestäjän tulee antaa opiskelijalle tieto suoritettavista tutkinnoista ja niiden muodostumisen keskeisistä perusteista ja sisällöistä, koulutuksen järjestämismuodoista ja -paikoista, työajoista, koulutuksen järjestäjän koulutustarjonnasta ja yhteistyöstä muiden koulutuksen järjestäjien kanssa. Velvoitteista huolehtiminen edellyttää koulutuksen järjestäjiltä opetuksen ja ohjauksen suunnittelua. Tällainen suunnittelu voidaan toteuttaa esimerkiksi paikallisten opetussuunnitelmien yhteydessä. Suunnitelmasta tulisi käydä ilmi, miten erilaisia opetusjärjestelyitä on tarkoitus käytännössä toteuttaa kunkin opintojakson yhteydessä. Tällöin opetussuunnitelmassa määritettäisiin vuosittain annettavan opetuksen ja ohjauksen muodot ja määrät. Opetussuunnitelman tulisi toimia opiskelijan näkökulmasta eräänlaisena ”kuluttajansuojan” määrittäjänä - opiskelijalle on annettava ne palvelut, jotka on luvattu.

Opetuksen ja ohjauksen suunnittelu ja tiedottaminen edellyttää käytännössä opetusjärjestelyjä koskevien käsitteiden määrittelemistä riittävän yhdenmukaisesti, siitä huolimatta, että keskeisten käsitteiden yksiselitteinen määrittelemine on vaikeaa. Tämä voisi tarkoittaa seuraavien opetuksen järjestämismuotojen täsmentävää määrittämistä ammatillisesta koulutuksesta annetussa asetuksessa: lähiopetus, etäopetus, itsenäinen opiskelu ja työssäoppiminen. Määrittely voisi olla seuraavanlainen: 1) Lähiopetuksella tarkoitetaan opettajan tai ohjaajan läsnä ollen tapahtuvaa opetusta. Määritelmässä ei oteta lainkaan kantaa siihen, missä opetus tapahtuu, lähiopetusta voidaan antaa yhtä hyvin oppilaitoksessa kuin sen ulkopuolellakin. Lähiopetuksessa on olennaista, että opetustilanteessa opettaja/ohjaaja ja opiskelija voivat olla välittömässä vuorovaikutuksessa, esimerkiksi videoneuvotteluna toteutettu opetus voidaan katsoa lähiopetuksiksi.

2) Etäopetuksella tarkoitetaan tavoitteellista, opettajan tai ohjaajan johdolla tapahtuvaa opetusta. Etäopetuksessa voitaisiin käyttää erilaisia opusteknologisia apuvälineitä ja myös verkko-opetusta. Etäopetuksessa opettaja/ohjaaja ei olisi fyysisesti läsnä, mutta opetus tapahtuisi hänen johdolla ja jonkin välineen avulla.

3) Itsenäisellä opiskelulla tarkoitetaan opiskelijan tavoitteellista ja ohjattua itsenäistä opiskelua. Tämä voi tapahtua esimerkiksi antamalla opiskelijalle ohjeet opintojaksoa varten. Itsenäinen opiskelu eroaisi lähi- ja etäopetuksesta siinä, että se ei tapahdu opettajan läsnä ollen tai johdolla, mutta kuitenkin ohjatusti.

4) Työssäoppimisella tarkoitetaan pääosin oppilaitoksesta työpaikalle siirrettyä tavoitteellista ja ohjattua opetusta.

Työryhmä katsoo, että ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen 3 §:ää tulee muuttaa siten, että koulutuksen järjestäjälle asetettu velvollisuus tiedottaa opiskelijoille koskee myös opetuksen ja ohjauksen muotoja ja järjestämistä.

Koulutuksen järjestäjän vahvistaman opetussuunnitelman tulee sisältää vuotuinen opetuksen ja ohjauksen järjestämistä koskeva suunnitelma.

Koulutuksen järjestäjien huomiota tulee kiinnittää tiedotusvelvollisuuden toteuttamiseen ja koulutus- ja kehittämishankkein kehittää opintoja koskevan tiedotuksen muotoja ja niiden levittämistä.

Opetuksen järjestämismuodot tulisi määritellä täsmällisesti ammatillisesta koulutuksesta annettussa asetuksessa, jotta opetuksen ja ohjauksen suunnittelu ja tiedottaminen tapahtuisivat riittävän yhtenäisin perustein.

6.5 Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma kaikille opiskelijoille

Ammatillista koulutusta koskevaan lainsäädäntöön ei sisälly henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman (HOPS) tekemiseen velvoittavia tai sen sisältöön liittyviä säännöksiä. Lainsäädännön mukaan erityisopiskelijalle tulee laatia kirjallinen ja henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS).

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan opiskelijalle tulee kuitenkin laatia henkilökohtainen opiskelusuunnitelma (HOPS) yksilöllisen valinnaisuuden toteuttamiseksi. Opetussuunnitelman liiteosassa on suosituksia sen sisällöstä. Koulutuksen järjestäjillä ei kuitenkaan voida katsoa olevan velvollisuutta laatia henkilökohtaisia opiskelusuunnitelmia, koska lainsäädännössä ei ole niiden laatimiseen velvoittavia säännöksiä.

Opintojen järjestämisen, opiskelun suunnittelun ja riittävän opetuksen ja ohjauksen turvaamisen kannalta henkilökohtaisten suunnitelmien laatimista voidaan pitää perusteltuna. Tällaisten suunnitelmien laatimista on käynnistetty jo vuoden 1995 opetussuunnitelmauudistuksen yhteydessä.

Ammatillista koulutusta koskeva uusi lainsäädäntö korostaa muun ohella yksilöllisten valintamahdollisuuksien huomioon ottamista, aikaisempien opintojen hyväksilukemista ja työssäoppimista.

Henkilökohtaiset opiskelua koskevat suunnitelmat tulisi laatia kaikille, vaikka ne voisivat olla sisällöltään samanlaisia opiskeluryhmän koostumus ja tarpeet huomioonottaen. Työryhmä katsoo, että lähtökohtana voitaisiin pitää yhteistä vuosisuunnitelmaa, joka soveltuisi valtaosalle opiskelijoista. Valinnaisuus, opintojen hyväksilukeminen ja muut opintojen järjestämiseen liittyvät erityiset seikat saattavat kuitenkin aiheuttaa erilaisia tarpeita eri opiskelijoiden kohdalla, jotka tulisi ottaa opiskelijoille laadittavassa suunnitelmassa huomioon. Suunnitelman laatimisesta sekä toteuttamistavasta päättäisi koulutuksen järjestäjä. Opettaja/t opinto-ohjaaja ja opiskelija valmistelisivat ja arvioisivat yhdessä tarkemmin suunnitelman sisältöä, seurantaa ja muuttamisen tarvetta.

Suunnitelman laatimisvelvoitetta voidaan perustella erityisesti opiskelijan näkökulmasta - toisaalta suunnittelu tukee myös opetuksen ja ohjauksen järjestämistä. Suunnitelma olisi ennen kaikkea opinto-ohjauksen ja tiedottamisen väline. Suunnitelman avulla parannettaisiin olennaisesti opiskelijan sitoutumista opintoihinsa ja niiden edellyttämään työpanokseen. Suunnitelmien laatimisesta ei saisi kuitenkaan muodostua liian raskasta prosessia, joka aiheuttaisi oppilaitoksissa olennaisia lisäkustannuksia tai merkittävää nykyisen työmäärän lisäystä.

Työryhmä esittää, että ammatillista koulutusta koskevaan lainsäädäntöön lisätään säännös, jonka mukaan koulutuksen järjestäjän tulee laatia, yhteistyössä opiskelijan kanssa, vuosisuunnitelmaan perustuva opiskelijalle henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma siten kuin asetuksella tarkemmin säädetään.

Asetuksella voitaisiin säätää, että henkilökohtaisesta opetuksen järjestämistä koskevasta suunnitelmasta tulee käydä ilmi ainakin seuraavat seikat: 1) suoritettava tutkinto ja sitä varten suoritettavat opinnot sekä tavoitteellinen opiskeluaika, 2) koulutuksen järjestämismuodot ja -paikat, 3) opetuksen ja ohjauksen muodot ja laajuus (ml. työssäoppiminen), 4) työajat, 5) hyväksi luettavat opinnot ja

niiden vaikutus opiskeluaikaan, 6) erityiset opetusjärjestelyt (esimerkiksi vapauttaminen jonkin op-
piaineen opiskelusta)

Erityisopiskelijalle asetuksen 8 §:n mukaan laadittavaa henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä
koskevaa suunnitelmaa tulisi täydentää edellä mainituilla seikoilla.

6.6 Opintoviikon määritelmän täsmentäminen

Ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen 2 §:n mukaan opintoviikolla tarkoitetaan arvioitua
opiskelijan keskimääräistä 40 tunnin työpanosta opintojen tavoitteiden saavuttamiseksi.

Ammatillista koulutusta voidaan järjestää mm. lähi-, etä- ja monimuoto-opetuksena, tai työpaikalla
käytännön työtehtävien yhteydessä. Opintoihin kuuluu myös tavoitteellista ja ohjattua itsenäistä
opiskelua ja projektitöitä. Asetuksessa tarkoitettu opiskelijan työpanos muodostuu edellä mainituis-
ta opetuksen ja ohjauksen muodoista.

***Työryhmä katsoo, että ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen 2 §:ää voitaisiin täsmen-
tää siten, että opintoviikolla tarkoitetaan opiskelijan tavoitteellista ja ohjattua keskimääräistä 40
tunnin työpanosta opintojen tavoitteiden saavuttamiseksi.***

6.7 Opetuksen ja ohjauksen seuranta ja kansallinen läpinäkyvyys

Opetuksen ja ohjauksen käytäntöjen kehittäminen on keskeisessä asemassa, jotta ammatin oppimi-
selle asetetut tavoitteet voidaan käytännössä saavuttaa. Opetusta ja ohjausta koskevien käytäntöjen
kehittämisen, seurannan ja hyvien mallien levittämisen tulee olla merkittävä osa Opetushallituksen
tehtäväkenttää.

***Työryhmä katsoo, että Opetushallituksen tulee yhdessä koulutuksen järjestäjien, työelämän ja
opettajien kanssa kehittää ja levittää hyviä opetuksen ja ohjauksen malleja ja käytäntöjä.***

Opetukseen käytettyjä tuntimääriä on seurattu nykyisin mm. valtionosuusjärjestelmän yhteydessä.
Opetusjärjestelyjen kansallista seurantaa on kuitenkin vielä kehitettävä.

***Työryhmä pitää tärkeänä, että opetusjärjestelyjen tarpeellista seurantaa varten luodaan yhdessä
koulutuksen järjestäjien kanssa kriteeristö, jolla opetusjärjestelyjen muutosta voidaan seurata
esimerkiksi nykyisin valtionosuustilastoinnin yhteydessä tapahtuvaa lähiopetustuntien kirjaamis-
ta kehittämällä.***

Kansallisten arviointien tulosten vertailukelpoisuutta vaikeuttaa se, että niissä on kysytty opetusjär-
jestelyistä eri tavoin ja eri ryhmiltä. Lisäksi käsitelmääritykset eroavat arviointiraporteista riippuen
toisistaan siten, että jakoa erilaisiin opetuksen ja ohjauksen muotoihin ei ole pidetty arvioinneissa
mittareiden laadinnan lähtökohtana. Opetusjärjestelyjä ja oppimistuloksia on arvioitu erikseen, mut-
ta niiden välisiä yhteyksiä ei ole analysoitu tarpeeksi.

***Työryhmä pitää tärkeänä, että koulutuksen kansallisissa ja koulutuksen järjestäjien suorittamis-
sa arviointihankkeissa kiinnitetään huomiota opetuksen ja ohjauksen järjestämiseen. Arviointien
vertailukelpoisuutta tulee parantaa.***

6.8 Monipuoliset opetusjärjestelyt ja opetusmenetelmät

Perinteisen luokissa ja työpajoissa tapahtuvan lähiopetuksen rinnalle ovat tulleet erilaiset opetuksen järjestämismuodot kuten etäopetus, itsenäinen työskentely, verkko-opetus ja erilaiset simulaatiot sekä edellä mainittujen monenlaiset yhdistelmät, jolloin monesti puhutaan monimuoto-opetuksesta. Simulaatio-opetusta on ammatillisessa koulutuksessa ollut jo ennen tietoverkkojen tuloa. Simulaatioita voitaisiin käyttää nykyistä enemmän ja useammassa opetustilanteissa, jolloin aidontuntuisessa ympäristössä voi vaihteittain tarkastella ja harjoitella työprosesseja ja erilaisia taitoja sekä myös harjoitella turvallisesti. Tieto- ja viestintätekniikan keinoin on mahdollista tukea ja ohjata oppimisprosessia sekä simuloida myös sellaisia työelämän toimintaympäristöjä, joihin ei muutoin päästä.

Tieto- ja viestintätekniikan ja tietoverkkojen käyttö opetuksessa on lisääntynyt huomattavasti ja tulevaisuudessa tulee lisääntymään entisestään. Modernin teknologian ja tietoverkkojen käyttöä opetusjärjestelyissä tulisi nykyisestään lisätä.

Monipuoliset opetusjärjestelyt olisi suunniteltava oppijälähtöisesti ja yksittäisen opiskelijan oppimisen kokonaisuutta ajatellen.

Työryhmän mielestä tavoitteena tulisi olla, että jokaisella ammatillista perustutkintoa suorittavalta olisi lähivuosina mahdollisuus opiskella vähintään kaksi opintoviikkoa opinnoistaan tietoverkon välityksellä, yhdessä toisten opiskelijoiden ja opettajan kanssa vuorovaikutteisesti.

Työryhmä ehdottaa, että simulaatioiden käyttöä ammatillisessa koulutuksessa lisättäisiin.

OPEMON -KYSELY

Opetusjärjestelyjen monipuolistumista koskeva kysely

1	Kyselyn tausta ja tavoitteet	2
2	Kyselyn toteuttaminen ja vastaajat	3
3	Tulosten luotettavuus	5
4	Kyselyn tulokset	7
4.1	Eri opetusjärjestelyt koulutuksen järjestäjien vastausten mukaan	7
4.2	Opetusjärjestelyt eri koulutusaloilla koulutuksen järjestäjien mukaan	8
4.3	Eri opetusjärjestelyt opiskelijoiden vastausten mukaan	9
4.4	Opetusjärjestelyt eri koulutusaloilla opiskelijoiden mukaan	10
4.5	Koulutuksen järjestäjien ja opiskelijoiden arvioiden erot	10
4.6	Eri opetusjärjestelyjen määrä koulutusaloittain opiskelijoiden arvioimana	11
4.7	Suunnitelmia uusien opiskelijoiden opetusjärjestelyiksi	16
4.8	Yhteenvetoa ja johtopäätöksiä OPEMON -kyselyn tuloksista	16

OPETUSJÄRJESTELYJEN MONIPUOLISTUMINEN AMMATIL- LISESSA KOULUTUKSESSA

Opetusjärjestelyjen monipuolistumista koskeva kysely

1 KYSELYN TAUSTA JA TAVOITTEET

Opetusministeriön työryhmä päätti tehdä kyselyn opetusjärjestelyjen monipuolistumisesta siten, että vastaukset edustaisivat alueellista, koulutusalaakohtaista ja koulutuksen järjestäjätyyppikohtaista ammatillista peruskoulutusta.

Kysely osoitettiin sekä koulutuksen järjestäjille että opiskelijoille. Molemmille vastaajaryhmille oli omat kyselylomakkeensa. Kyselyllä kartoitettiin, miten opiskelijoiden työmäärä jakautuu eri tavoin toteutettuun opetukseen ja ohjaukseen. Opiskelijakysely kohdistettiin 120 opintoviikon laajuiset opinnot keväällä 2001 päättäviin opiskelijoihin. Vastausten tuli kuvata opetussuunnitelman perusteiden mukaista ammatillista peruskoulutusta koulutuksenjärjestäjän toimialueella.

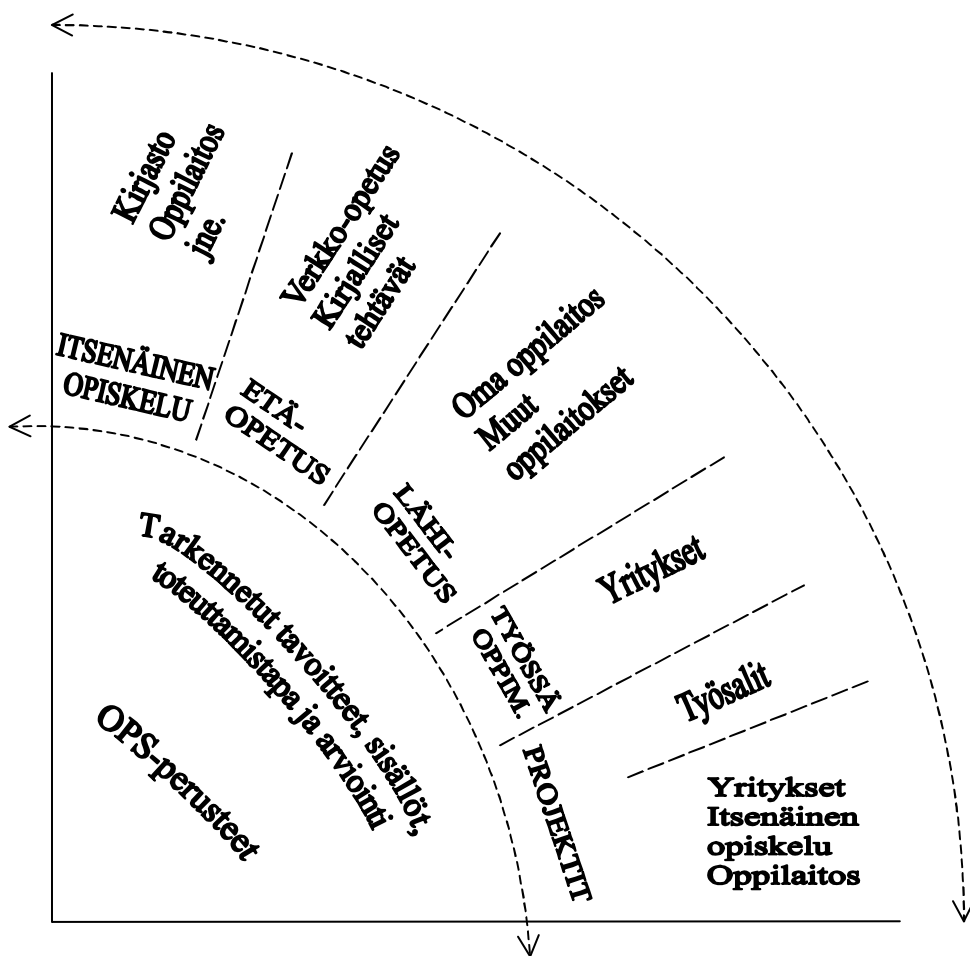
Työryhmän näkemyksen mukaan on pidettävä erillään toisistaan käsitteet opetusmenetelmät ja opetusjärjestelyt. Opetusmenetelmät ovat opettajan tai opiskelijoiden ja opettajan yhdessä tekemiä pedagogisia ratkaisuja erilaisista tavoista omaksua oppiaine ja soveltaa niitä kuhunkin opetustilanteeseen. Tällaisia opetusmenetelmällisiä ratkaisuja ovat esimerkiksi luento-opetus, ryhmätyö, parityöskentely, yksilöllinen työskentely, tietokoneavusteinen opetus, verkko-opetus jne. Eri opetusjärjestelyjen sisällä voidaan käyttää erilaisia opetusmenetelmiä. Erilaiset järjestämismuodot ja opetusmenetelmät eivät ole toisiaan poissulkevia ja käytännössä niitä voidaan käyttää ja käytetään limittäin ja vaihdellen eri opintokokonaisuuksia opiskeltaessa.

Opetusjärjestelyt määriteltiin siten, että niihin kuuluvat lähi- ja etäopetus, itsenäinen opiskelu, työssäoppiminen ja projektiopetus.

Työryhmän näkemys opetusjärjestelyistä, niiden lähtökohdista sekä sisällöistä voidaan pelkistää kuvion 1 avulla. Työryhmä otti käyttöön seuraavat käsitteet:

- **Lähiopetus**, joka tarkoittaa opetusta, jossa opettaja tai oppimistehtävän ohjaaja on läsnä ja joka voidaan toteuttaa omassa tai jossakin muussa oppilaitoksessa.
- **Etäopetus**, joka tarkoittaa verkko-opetusta ja / tai muiden viestintävälineiden avulla annettavaa suunniteltua ja ohjattua opetusta.
- **Itsenäinen opiskelu**, jolla tarkoitetaan opiskelijan tavoitteellista, itsenäistä opiskelua kirjastossa, kotona tai muissa oppimisympäristöissä.
- **Työssäoppiminen**, joka tarkoittaa yrityksissä ja työpaikoilla tapahtuvaa oppimista.
- **Projektit**, joilla tarkoitetaan eri tavoin ja erilaisissa oppimisympäristöissä opittavia suurehkoja kokonaisuuksia.

Opintoviikko (ov) tarkoittaa 40 tuntia opiskelijan työtä viikossa. **Kolmivuotinen tutkinto** koostuu 120 ov:n laajuisista opinnoista.

Kuvio 1. Opetusjärjestelyjen lähtökohdat, sisällöt ja esimerkkejä toteutumisympäristöistä.

Tämän raportin luvussa 4 on esitetty kansallisten arviointiraporttien tuloksia. Arviointien yhteydessä käytetyt opetusjärjestelyjä koskevat käsitelmääritykset vaihtelevat eri arviointiraporteissa eikä laisssa mainittuja käsitteitä kaikin osin ole pidetty mittareiden laadinnan lähtökohtana. OPEMON -työryhmän päättämä käsitelmääritys opetusjärjestelyistä ei myöskään ole yhtenevä aikaisempien arviointiraporttien kanssa. Käsitteiden määrittely osoittautui vaativaksi tehtäväksi. OPEMON -kyselyn yhteydessä kävi ilmi, että käsitteiden erottaminen toisistaan oli paikoitellen hankalaa myös osalle vastaajista. Erityisen ongelmallista oli erottaa se, millainen työskentely tulisi luokitella toisaalta etäopiskeluksi ja toisaalta itsenäiseksi opiskeluksi, vaikka työryhmän päättämät käsitelmääritykset olivat esitetty jokaisessa kyselylomakkeessa. Kyselyjen yhteydessä tuli ilmi, että ainakin osalle vastaajista oli vaikeaa erottaa opettajan ja opiskelijoiden työn osuutta toisistaan. Tutkimus muodostuu 120 opintoviikon laajuisista opiskelijoiden opinnoista.

2 KYSELYN TOTEUTTAMINEN JA VASTAAJAT

Opetushallitus lähetti 28.3.2001 kyselyn kaikkiaan 13 koulutuksenjärjestäjälle, joista 2 edusti ruotsinkielistä koulutusta. Kyselyyn vastaajat valittiin siten, että mukaan tuli edustus suurista ja pienistä koulutuksenjärjestäjistä, eri koulutusaloista ja koulutusyksiköistä eri puolilta Suomea. Kyselyn perusjoukon muodostivat keväällä 2001 tutkintonsa toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa suorittaneet opiskelijat.

Kyselylomakkeita oli kaksi erilaista: toinen osoitettu koulutuksen järjestäjille (liite 2) ja toinen opiskelijoille (liite 3). Kyselyt toimitettiin sekä postitse että sähköpostin välityksellä. Samassa yhteydessä oli ohjeet (liite 4), miten kyselyyn vastaavat opiskelijat tulisi valita. Vastaajat pyydettiin valitsemaan koulutuksenjärjestäjän edustamilta kultakin koulutusosalta keväällä 2001 kolmivuotisen tutkinnon (tai lyhyemmän ellei kolmivuotisesta vielä valmistuvia) suorittavista, joille pyydettiin järjestämään mahdollisuus vastata kyselyyn. Lisäksi toivottiin, että kyselylomakkeiden täyttö voisi tapahtua opettajan valvonnassa ja vastaamisen apuna opiskelijoilla olisi käytettävissään omat opintokorttinsa.

Kyselylomakkeet

Koulutuksenjärjestäjille ja opiskelijoille osoitetuissa kyselylomakkeissa oli osa kysymyksistä täysin samoja. Molempien vastaajaryhmien kyselylomakkeissa selvitettiin aluksi kyselyn tarkoitusta, kyselyn kohderyhmää ja vastausohjeita sekä kuvattiin, mitä tässä kyselyssä tarkoitetaan käsitteillä lähiopetus, etäopetus, itsenäinen opiskelu, työssäoppiminen ja projektit. Lisäksi oli määritelty opinto- viikon käsite sekä tutkinnon laajuus.

Molemmissa lomakkeissa pyydettiin ensin vastaajia merkitsemään edustamansa / opiskelemansa koulutusalan kohdalle, miten 120 tutkinnon laajuiset opinnot ovat opintoviikkoina jakautuneet eri opetusjärjestelyihin (lähi-, etäopetus, itsenäinen opiskelu, työssäoppiminen ja projektit). Molemmilta vastaajaryhmiltä tiedusteltiin lisäksi opetustuntien lukumäärää yhtä opintoviikkoa kohden. Tätä kysyttiin erikseen ammatillisista opinnoista ja yhteisistä opinnoista. Vastaukset tuli antaa erikseen ottaen huomioon opiskelijoiden peruskoulutus. Koulutuksenjärjestäjiltä kysyttiin yhteisten opintojen kokonaistuntimäärää erikseen kussakin yhteisessä aineessa. Järjestäjien kyselylomakkeessa pyydettiin lisäksi arvioimaan, miten eri opetusjärjestelyjen määrä tutkintoa kohden on muuttunut vuonna 1995 voimaantulleiden opetussuunnitelman perusteiden jälkeen. Vastaavasti opiskelijoita pyydettiin arvioimaan, miten paljon koulutuksesta on toteutettu erilaisia opetusjärjestelyjä soveltaen. Molemmissa kyselylomakkeissa oli lisäksi avokysymyksiä, joissa tiedusteltiin opetuksen ja ohjauksen riittävyttä oppimisen tavoitteiden saavuttamiseksi, oppilaitoksen toimenpiteitä opetusjärjestelyjen monipuolistamiseksi, työssäoppimisen resursointia ja ohjausta sekä pyydettiin palautetta kyselystä.

Vastanneet

Kaikki järjestäjät palauttivat lomakkeet, vaikka osa tuli määräajan (16.5.2001) jälkeen. Koulutuksenjärjestäjille osoitettuja lomakkeita palautettiin eri koulutusyksiköistä siten että järjestäjälomakkeita tuli yhteensä 90 kappaletta. Vastattuja opiskelijalomakkeita palautettiin 515 kappaletta samoista koulutusyksiköistä. Taulukossa 1 esitetään eri lomakkeisiin vastanneiden lukumäärät koulutusaloittain.

Koulutuksenjärjestäjien vastausprosentti oli 100 prosenttia. Opiskelijoiden vastausprosenttia ei voida tarkkaan laskea, sillä tiedossa ei ole valmistuneiden lukumääriä. Opiskelijavastauksia palautettiin kaikista muista paitsi vapaa-aika- ja liikunta-alan yksiköstä, joita yksiköitä otantaan oli tullut vain yksi kappale. Tästä huolimatta muilta osin vastausprosenttia voidaan pitää hyvänä.

Kun verrataan kyselyyn valittuja suhteessa perusjoukkoon, voidaan todeta, että parhaiten edustettuna on kulttuuriala ja huonoiten vapaa-aika- ja liikunta-ala. Vapaa-aika- ja liikunta-ala poistettiin jatkotarkasteluista, sillä koulutuksenjärjestäjille osoitettuja lomakkeita palautettiin vain yksi kappale ja opiskelijavastauksia ei yhtään.

Taulukko 1. Vastanneiden lukumäärät aloittain ja vastaajaryhmittäin sekä opiskelijamäärien alakoh-
taiset prosentuaaliset osuudet kaikista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista v. 2000

Ala	järjestäjien vastausten lkm	opiskelija- vastausten lkm	% osuus alan opis- kelijoista	opiskelijoita alalla v. 2000
Luonnonvara-ala	10	40	7,8 %	6 %
Tekniikan ja liikenteen ala	18	128	24,8 %	37 %
Kaupan ja hallinnon ala	10	67	13,0 %	22 %
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	20	114	22,1 %	12 %
Sosiaali- ja terveysala	18	93	18,1 %	15 %
Kulttuuriala	13	73	14,2 %	6 %
Vapaa-aika- ja liikunta-ala	1	ei vast.		2 %
Yhteensä	90	515	100 %	100 %

Palautettujen opiskelijavastausten koulutusaloittaisessa edustavuudessa on eroja siten, että tekniikan ja liikenteen sekä kaupan ja hallinnon koulutusalat ovat huomattavan aliedustettuina kun taas matkailu-, ravitsemis- ja talousala sekä kulttuuriala ovat reilusti yliedustettuina verrattuna perusjoukkoon.

3 TULOSTEN LUOTETTAVUUS

Tulosten luotettavuuteen liittyvät tekijät voidaan luokitella otokseen, käytettyihin aineistonhankintamenetelmiin (mittareihin), tietojen keruun ajankohtaan, tietojen analysointiin, tulosten tulkintaan ja johtopäätösten tekemiseen liittyviksi. Tässä selvityksessä keskeistä on tarkastella erityisesti kyselyn ulkoista validiutta eli sitä, kuinka yleistettävä tutkimus on sekä sisällön validiutta eli sitä, miten hyvin käytetyt käsitteet on pystytty operationalisoimaan ja kattavatko ne riittävän hyvin tutkitun ilmiön.

Otokseen liittyvät luotettavuustekijät

Kyselyyn valittiin 13 eri koulutuksenjärjestäjää siten, että heidän edustamansa koulutus kattaisi alueellisesti ja alakohtaisesti mahdollisimman hyvin ammatillisen koulutuksen eri koulutusalat. Kyseessä ei ole tilastollinen satunnaisotanta eikä myöskään tasaväliotanta. Otanta on pikemminkin harkittu näyte kuin otos ammatillisen koulutuksen eri koulutusaloista.

Opiskelijoiden valinnasta oli postitettu kirjalliset ohjeet kyselylomakkeiden mukana (ks. liite 4). Muutamista koulutusyksiköistä raportoitiin vaikeuksia saada vastauksia juuri niiltä opiskelijoilta, joita kyselyn oli tarkoitus tavoittaa. Syinä esitettiin useimmiten työssäoppimisjaksojen ajoittuminen kyseiseen ajankohtaan. Vastauksista voitiin kuitenkin todeta, että eri tutkintoa suorittavia oli onnistuttu saamaan ryhminä mukaan. Opiskelijoiden vastaukset edustavat ilmeisen hyvin niitä tutkintoja, joita suorittavat opiskelijat oli saatu mukaan. Vastaukset eivät kuitenkaan edusta kaikkia ammatillisen koulutuksen koulutusaloja. Tulosten analysoinnin jälkeen päätettiin jättää vapaa-aika- ja liikunta-ala johtopäätösten ulkopuolelle, sillä ko. alalta vastauksia saatiin vain yhdeltä koulutuksenjärjestäjältä ja opiskelijavastauksia ei ollenkaan.

Aineistonhankintamenetelmiin liittyvät luotettavuustekijät

Kyselylomakkeiden laadinnassa hyödynnettiin aikaisemmissa tutkimuksissa, seurantatietojen kokoamisessa ja arviointiraporteissa käytettyjä lomakkeita. Lomakeluonnoksia arvioitiin ja esitettiin asiantuntijoiden toimesta. Käsitelmäärityistä sovittiin OPEMON -työryhmässä.

Ennakkotoimenpiteistä huolimatta kyselylomakkeessa oli kaksi tulkinnanvaraista kysymystä. Kyselyn aikana ilmeni, että ainakin osalle vastaajista oli vaikeaa arvioida erikseen opintoviikkojen jakaumista erikseen lähiopetukseen, etäopetukseen, itsenäiseen opiskeluun, työssäoppimiseen ja projekteihin. Kyselyn aikana viidelle koulutuksenjärjestäjälle annettiin lisäselvennystä puhelimitse sekä sähköpostin avulla. Kävi ilmi, että osalle opiskelijoita tuotti vaikeuksia tehdä arviointia takautuvasti omien opintojensa kolmen vuoden jaksolta, vaikka opintokortit olivatkin käytössä lomaketta täytettäessä.

Toinen tulkinnanvaraiseksi osoittautunut kysymys käsitti arvioita opetustuntien määrästä keskimäärin opintoviikkoa kohti. Tunteja kysyttiin erikseen ammatillisista opinnoista ja yhteisistä opinnoista ottaen vielä huomioon opiskelijan pohjakoulutuksen. Näihin kysymyksiin saadut vastaukset osoittautuivat hyvin eri perusteilla annetuiksi ja saadut luvut olivat erittäin epäluotettavia. Tunteja koskevien kysymysten analysoinnista ja niiden perusteella tehtävistä johtopäätöksistä luovuttiin aineiston analysointivaiheessa. Mittauksen reliaabeliutta eli toistettavuutta ajatellen opetustuntien määrää koskeva kysymys olisi jätettävä pois kyselylomakkeesta ja tarvittava tieto hankittava muulla tavoin.

Molemmilta vastaajaryhmiltä pyydettiin palautetta kyselystä. Monet vastaajat pitivät vaikeana vastata lomakkeiden opetustuntien määriä koskeviin kahteen kysymykseen. Erityisesti opiskelijat kokivat opetustuntien ilmoittamisen mahdottomana tehtävänä. Palautteissa korostettiin tosin myös, että kysytyt asiat ovat erittäin tärkeitä tutkia ja toivottiin lisäselvitysten tekemistä esimerkiksi käymällä paikan päällä toteamassa miten asiat ovat.

Tietojen keruuseen liittyvät tekijät

Kysely tehtiin postikyselynä. Ohjeet kyselyn toteuttamiseksi oli annettu kirjallisina ja lisäksi niitä täydennettiin useilla puhelin- ja sähköpostikeskusteluilla. Kyselyn ajoittuminen kiireiseen lukauden loppuajankohtaan tuotti osalle vastaajista vaikeuksia. Kyselyn yhteydessä pyydetyn palautteen mukaan opiskelijoiden valinnassa ja vastausten kokoamisessa ei aina voitu täysin noudattaa tilastollisen edustavuuden takaamiseksi annettuja ohjeita.

Käsitevalidius

Selvityksen kohteena olleet opetusjärjestelyt: lähiopetus, etäopetus, itsenäinen opiskelu, työssäoppiminen ja projektit sekä niiden määrät oli määritelty kyselylomakkeissa. Käytetty jaottelu perustui toisaalta lainsäädäntöön ja toisaalta pedagogiseen käsitelmäärityyn. Käsitevaliditeetin arvioimiseksi kyselyssä oli opetusjärjestelyjä kysytty sekä absoluuttisina määrinä että Likert -asteikolla. Kyseisten osioiden väliset yhteydet antavat kuvan siitä, miten hyvin on onnistuttu mittaamaan eri opetusjärjestelyjen määrää.

4 KYSELYN TULOKSET

4.1 Eri opetusjärjestelyt koulutuksen järjestäjien vastausten mukaan

Koulutuksen järjestäjiltä ja myös opiskelijoilta tiedusteltiin ensimmäiseksi sitä, miten eri alojen perustutkinnoissa kokonaisopintoviikkomäärä jakautuu lähi- ja etäopetukseen, itsenäiseen opiskeluun, työssäoppimiseen ja projekteihin. Lisäksi pyydettiin lisäämään aloittain tutkinnon kokonaislaajuus. Kyselylomakkeissa oli määriteltynä kysytyt käsitteet.

Taulukossa 2 esitetään kustakin opetusjärjestelystä koulutuksen järjestäjien vastausten perusteella lasketut opintoviikkojen minimi, maksimit ja mediaanit kuten myös keskiarvot ja keskihajonnat.

Taulukko 2. Perustutkintoon kuuluvien opintoviikkojen minimi-, maksimi- ja mediaaniarvot, keskiarvot sekä keskihajonnat opetusjärjestelyittäin tarkasteltuna (koulutuksenjärjestäjien vastaukset, N = 85).

Tunnusluku	lähiopetus (ov)	etäopetus (ov)	itsenäinen (ov)	työssäopp. (ov)	projektit (ov)
Maksimi	107	5	21	20	25
Minimi	50	0	1	3	0
Mediaani	79	2	3	10	2
Keskiarvo	80	2	8	9	3
Keskihajonta	25	3	7	13	6

Tarkistusten jälkeen koulutuksen järjestäjien lomakkeista poistettiin 5 lomaketta, sillä ne koskivat näyttöihin valmistavaa koulutusta, eivätkä siten kuvanneet 120 opintoviikon perustutkintoa suorittavia opiskelijoita ja heidän opetusjärjestelyitään.

Koulutuksen järjestäjien antamat vastaukset (N = 85) vaihtelevat paljon eri opetusjärjestelyjen välillä ja sisällä. Hajonnat ovat suuria ja myös eniten ja vähiten eri tavoin järjestettyä opetusta antavien koulutusyksiköiden väliset erot opintoviikoissa ovat huomattavat. Mediaanien mukaan kaikista opetusyksiköistä 50 % antaa lähiopetusta vähemmän ja toisaalta 50 % antaa enemmän kuin 79 opintoviikkoa, vastaavasti etäopetusta 2 opintoviikkoa, itsenäistä opiskelua 3, työssäoppimista 10 ja projekteja 2 opintoviikkoa.

Käsitteiden tulkinnassa on havaittavissa eroja erityisesti siten, että osa vastaajista on laskenut työssäoppimiseen myös oppilaitoksessa tapahtuvan erilaisen harjoittelun tai vastaavan työskentelyn ja osa taas on laskenut saman toiminnan lähiopetuksen piiriin kuuluvaksi. Etäopetuksen ja itsenäisen opiskelun erottelu on myös tuottanut vaikeuksia.

Selkeästi kaikkein eniten opetusta annetaan lähiopetuksena. Enimmillään lähiopetusta annettiin 107 opintoviikkoa (tekniikan ja liikenteen ala) 120 opintoviikon tutkinnosta. Vastaavasti vähiten lähiopetusta ilmoitetaan annettavan kahdessa sosiaali- ja terveysalan yksikössä, joissa tutkinnosta puolet opinnoista toteutetaan lähiopetuksena.

Koulutuksen järjestäjien mukaan keskimäärin kaikkein vähiten opetetaan etäopetuksena (keskiarvo 2,0 ov) ja projekteina (keskiarvo 3,1 ov). Molemmista kohdista puuttui paljon vastauksia, sillä vain 50 yksikköä 85:stä oli täyttänyt ko. kohdat. Puuttuvat tiedot on korvattu keskiarvoilla. Syitä vastaamattomuuteen voi olla useita. Joko opintoja etäopetuksena ja projekteina ei todellakaan järjestetä, niitä ei osata käsitteellisesti erottaa perinteisemmistä tavoista järjestää opetusta tai seurantatiedot eivät mahdollista niiden erottelua muista opetusjärjestelyistä.

Opetusta järjestetään itsenäisenä opiskeluna ja työssäoppimisena keskimäärin lähes yhtä paljon. Vaihtelut ovat myös näissä opetusjärjestelyissä suuret eri yksiköiden ja eri alojen välillä. Itsenäisen opiskelun määrä vaihtelee alle 1 opintoviikosta 21 opintoviikkoon. Työssäoppimisessa vaihtelu on kolmesta (yksi tekniikan ja liikenteen alan koulutusyksikkö) opintoviikosta 20:en opintoviikkoon (yksi luonnonvara-alan yksikkö).

4.2 Opetusjärjestelyt eri koulutusaloilla koulutuksen järjestäjien mukaan

Koulutuksen järjestäjille osoitetun lomakkeen kysymyksessä 1 tiedusteltiin, miten keväällä 2001 tutkintonsa suorittavien opiskelijoiden 120 opintoviikon (ov), joissakin tutkinnoissa 80 ov:n (luonnonvara-ala) ja joissakin 100 ov:n (sosiaali- ja terveysala) opinnot ovat jakautuneet lähi-, etäopetukseen, itsenäiseen opiskeluun, työssäoppimiseen sekä projekteihin.

Kun tarkasteltiin koulutusaloittain opetusjärjestelyjen jakaantumista eri opetusjärjestelyihin, havaittiin, että **lähiopetus** on eniten käytetty opetusmuoto. Lähiopetuksen opintoviikkojen keskiarvo vaihtelee eri alojen välillä 68 opintoviikosta 91 opintoviikkoon. Keskimäärin kolmasosa kunkin tutkinnon laajuudesta annetaan lähiopetuksena. Suhteessa eniten lähiopetusta annetaan tekniikan ja liikenteen alalla sekä kulttuurialalla, joilla molemmilla tutkinnon laajuudesta (120 ov) annetaan lähiopetuksena keskimäärin 91 opintoviikkoa.

Tutkinnon laajuudesta **etäopetuksena** toteutettava osuus vaihtelee keskimäärin alle kahden ja yli kolmen opintoviikon välillä koulutusaloittain tarkasteltuna. Keskimäärin eniten etäopetusta on kaupan ja hallinnon alalla ja vähiten kulttuurialalla.

Itsenäistä opiskelua tutkinnon kokonaislaajuudesta on keskimääräisesti eniten sosiaali- ja terveysalalla (19 ov) ja vähiten luonnonvara-alalla (10 ov). Alojen välillä, mutta myös saman alan sisällä eri koulutusyksiköiden välillä havaittiin suuria eroja itsenäisen opiskelun määrissä.

Työssäoppiminen vaihtelee eri alojen välillä kulttuurialan keskimäärin vajaasta 9 opintoviikosta sosiaali- ja terveysalan 28 opintoviikkoon. Kaupan ja hallinnon alalla on koulutuksenjärjestäjien ilmoituksen mukaan ollut työssäoppimista varsin paljon eli 20 opintoviikkoa. Vastaavasti varsin vähän työssäoppimista tulosten mukaan on ollut myös tekniikan ja liikenteen alalla, keskimäärin 11 opintoviikkoa.

Projekteja on tulosten mukaan kaikilla aloilla hyvin vähän. Opintoviikkomäärät vaihtelevat keskimäärin yhdestä opintoviikosta (tekniikan ja liikenteen ala) luonnonvara-alan ja kulttuurialan neljään opintoviikkoon.

Opetusjärjestelyjen muutosta vuoden 1995 jälkeen tiedusteltiin koulutuksen järjestäjien lomakkeen kysymyksessä 3. Taulukossa 2 esitetään koulutuksenjärjestäjien mielipiteiden jakautuminen siitä, ovatko eri opetusjärjestelyt lisääntyneet pysyneet ennallaan vai vähentyneet.

Taulukko 3. Muutokset opetusjärjestelyjen määrissä vuoden 1995 jälkeen koulutuksen järjestäjien mukaan.

Opetusjärjestely	Lisäant. Huomatt	Lisäant. Jnkv	Pysynyt ennall.	Vähent. Jnkv.	Vähent. Huomatt	Yht.
Lähiopetus	0	1	10	31	4	46
Etäopetus	0	13	29	1	0	43
Itsenäinen opisk.	2	21	19	0	1	43
Työssäopp.	30	17	1	0	0	48
Projektit	4	24	16	0	0	44
Yhteensä	36	76	75	32	5	224

Kaikki eivät olleet vastanneet tähän kysymykseen ja vastanneistakaan eivät kaikki olleet ottaneet kantaa jokaiseen kohtaan. Kannanottoja esitettiin yhteensä 224 kappaletta. Useimmat vastanneista olivat sitä mieltä, että lähiopetus oli vähentynyt tai pysynyt ennallaan ja vastaavasti työssäoppiminen lisääntynyt eniten. Myös etäopetuksen, itsenäisen opiskelun ja projektien ilmoitettiin ainakin jonkin verran lisääntyneen ja ainoastaan yksi vastaaja oli sitä mieltä, että etäopetus olisi vähentynyt jonkin verran.

4.3 Eri opetusjärjestelyt opiskelijoiden vastausten mukaan

Opiskelijoilta tiedusteltiin, miten heidän opintojensa aikana opinnot ovat jakautuneet eri opetusjärjestelyjen kesken. Taulukosta 3 ilmenee kaikkien opiskelijoiden (N = 505) vastausten jakaumat seuraavasti: tutkinnon sisältämien opintoviikkojen minimi, maksimit, keskiarvot, keskihajonnat ja mediaanit kussakin eri opetusjärjestelyssä.

Taulukko 3. Opintoviikkojen jakaantuminen eri opetusjärjestelyihin opintoviikkoina: minimi-, maksimi- ja mediaaniarvot sekä keskiarvot ja keskihajonnat / opiskelijavastaukset (N = 505)

Tunnusluku	lähiopetus (ov)	etäopetus (ov)	itsenäinen (ov)	työssäopp. (ov)	projektit (ov)
Maksimi	115	20	30	30	15
Minimi	44	0	0	1	0
Mediaani	87	1	7	4	3
Keskiarvo	77	5	8	6	4
Keskihajonta	29	6	11	9	6

Taulukosta 3 nähdään, että vaihtelut eri opetusjärjestelyissä ovat opiskelijoiden arvioiden perusteella eri koulutusyksiköiden välillä suuria. Opiskelijoiden (N = 505) mukaan keskimäärin noin kaksi kolmasosaa (77 ov) koko tutkinnon laajuudesta (120 ov) suoritetaan lähiopintoina.

4.4 Opetusjärjestelyt eri koulutusaloilla opiskelijoiden mukaan

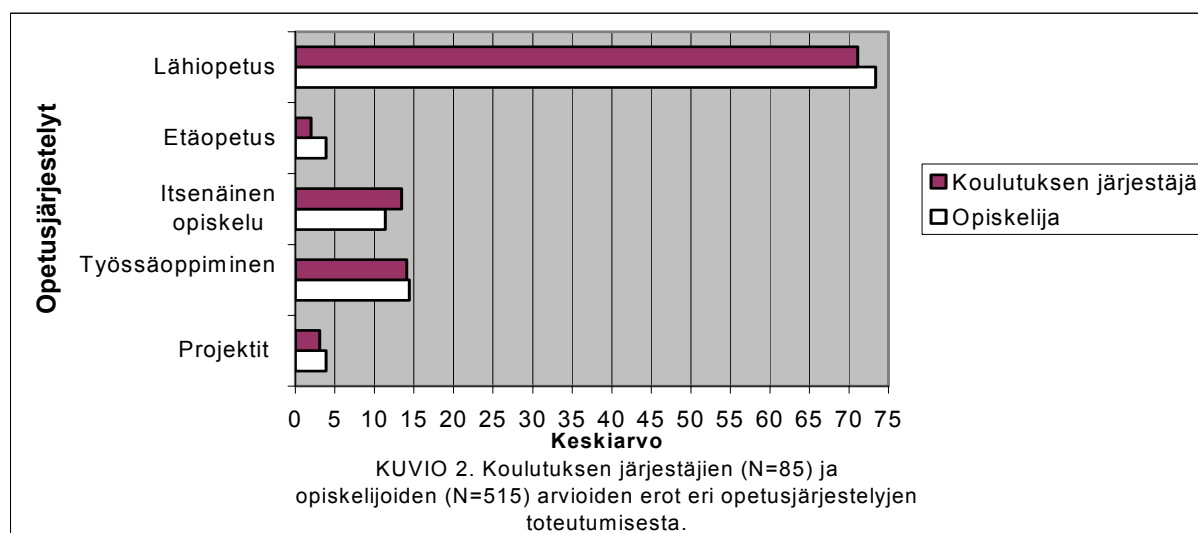
Opiskelijoiden (N = 505) arvioita opintoviikkojen jakautumisesta lähiopetukseen, etäopetukseen, itsenäiseen opiskeluun, työssäoppimiseen ja projekteihin tarkasteltiin eri koulutusaloilla. Koulutusaloista on poistettu vapaa-aika- ja liikunta-ala siitä syystä, että sen alan opiskelijoiden vastauksia aineistossa ei esiintynyt ollenkaan.

Opiskelijoiden mielestä koko tutkinnon laajuudesta lähiopetusta on eniten. Lähiopetuksen keskiarvot vaihtelevat sosiaali- ja terveystieteiden 49 opintoviikosta tekniikan ja liikenteen alan 87 opintoviikkoon. Kulttuurialan keskimääräinen lähiopetuksen opintoviikkomäärä on 85 opintoviikkoa. Kaikkein vähiten opetusta on järjestetty projekteina, jossa opintoviikkojen keskiarvo vaihtelee kolmesta opintoviikosta kymmeneen opintoviikkoon.

Etäopetuksen opintoviikkomäärien keskiarvot vaihtelevat 3 ov:n ja 8 ov:n välillä. Eniten etäopetusta järjestetään opiskelijoiden mukaan tekniikan ja liikenteen (11 ov) sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla (11 ov) sekä vähiten sosiaali- ja terveystieteiden alalla (6 ov) tutkinnon laajuudesta. Itsenäistä opiskelua on eniten sosiaali- ja terveystieteiden alalla (21 ov) kuten myös kulttuurialalla (21 ov) ja vähiten matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla (10 ov). Työssäoppimisen osuus tutkinnon laajuudesta on keskimääräisesti suurin kaupan- ja hallinnon alalla (20 ov) ja vähäisintä kulttuurialalla (10 ov). Projekteina toteutetun opiskelun osuus on opiskelijoiden antamien vastausten mukaan laajinta kulttuurialalla (10 ov) ja vähäisintä tekniikan ja liikenteen alalla (6 ov) sekä sosiaali- ja terveystieteiden alalla (7 ov).

4.5 Koulutuksen järjestäjien ja opiskelijoiden arvioiden erot

Sekä koulutuksen järjestäjiltä että opiskelijoilta kysyttiin samalla tavalla eri opetusjärjestelyjen toteutumisesta. Kuviossa 2 esitetään järjestäjien ja opiskelijoiden arvioiden keskiarvot kussakin opetusjärjestelyssä.

Molempien vastaajaryhmien näkemykset eri opetusjärjestelyjen toteutumisesta ovat hyvin samansuuntaisia. Vastauksia vertaamalla nähdään, että lähiopetusta on opiskelijoiden mielestä enemmän kuin koulutuksenjärjestäjät ovat ilmoittaneet. Havaittu keskiarvojen ero on tilastollisesti merkitsevä. Sen sijaan itsenäistä opiskelua on koulutuksen järjestäjien mukaan enemmän kuin opiskelijoiden

mielestä. Ero on tilastollisesti melkein merkitsevä. Muiden opetusjärjestelyjen osalta näkemysten erot ovat pieniä, eivätkä ole tilastollisesti merkitseviä.

Tämän kyselyn tulos siitä, että lähiopetusta annetaan opiskelijoiden mielestä jopa enemmän kuin koulutuksen järjestäjät ilmoittavat voi kuvata useampaakin asiaa. Havaittu ero voi johtua esimerkiksi eri vastaajaryhmien erilaisesta käsitteiden tulkinnasta, opiskelijoiden kokemasta opettajajohtoisesta opetuksesta tai koulutuksen järjestäjien seurantajärjestelmiin liittyvistä seikoista. Pelkästään tämän tuloksen perusteella ei vielä voida tehdä johtopäätöksiä opetuksen ja ohjauksen riittävydestä.

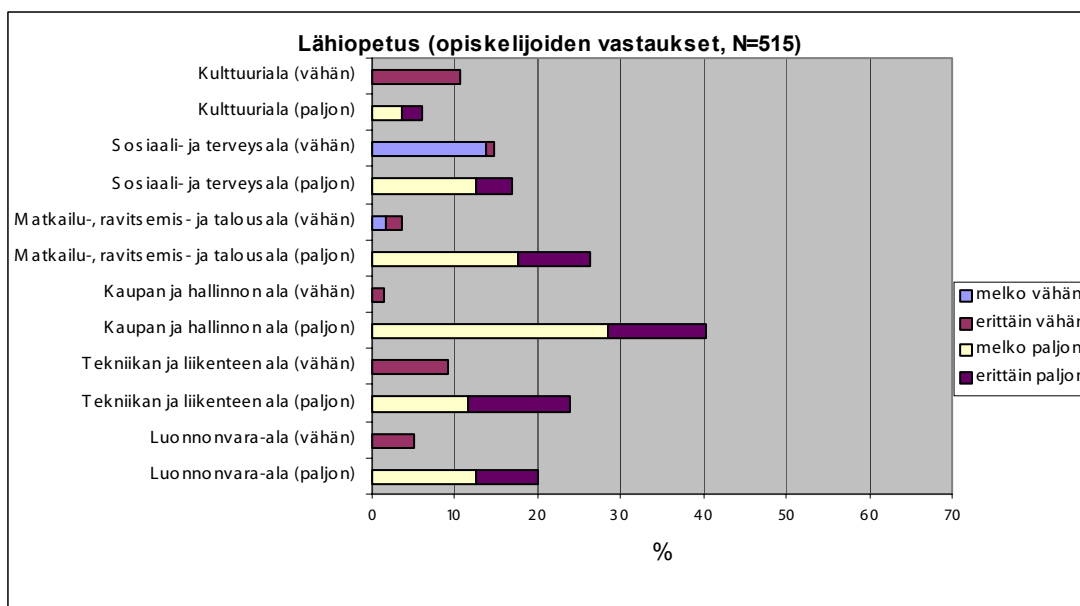
4.6 Eri opetusjärjestelyjen määrä koulutusaloittain opiskelijoiden arvioimana

Opiskelijalomakkeen kysymyksessä 3 tiedusteltiin, miten paljon koulutuksesta on toteutettu erilaisia opetusjärjestelyjä soveltaen. Lomakkeen vastausvaihtoehdot olivat Likert -asteikolla annettuna seuraavat:

Kyseistä opetusjärjestelyä on sovellettu

1 = erittäin vähän, 2 = melko vähän, 3 = sopivasti, 4 = melko paljon, 5 = erittäin paljon

Seuraavassa tarkastellaan eri koulutusalojen opiskelijoiden (N = 515) antamia vastauksia aloittain. Kuvioissa 3 - 6 esitetään kunkin alan opiskelijoiden antamista "erittäin vähän", "melko vähän", "melko paljon" ja "erittäin paljon" vastauksista lasketut prosentuaaliset osuudet omina pylväinään kussakin opetusjärjestelyssä erikseen. Kuvioista on siis poistettu vaihtoehto "sopivasti".

Kuvio 3. Lähiopetuksen määrä eri koulutusaloilla opiskelijoiden (N = 515) mukaan.

Sosiaali- ja terveystieteiden alalla 15 % opiskelijoista vastaa saavansa lähiopetusta vähän, heistä muutama henkilö erittäin vähän. Noin joka kymmenes tekniikan ja liikenteen sekä kulttuurialan opiskelija sanoo lähiopetusta olevan vähän. Luonnonvara-alan opiskelijoista tätä mieltä on 5 % opiskelijoista. Muilla aloilla vain muutama prosentti kokee saavansa lähiopetusta erittäin vähän. Muilla aloilla tähän vaihtoehtoon ei ole vastattu juuri lainkaan.

Erittäin paljon lähiopetusta kokee saavansa hieman yli 10 % tekniikan ja liikenteen alan sekä kaupan ja hallinnon alan opiskelijoista. Matkailu-, ravitsemis- ja talousalan opiskelijoista lähes joka kymmenes on samaa mieltä. Muiden alojen opiskelijoista vain muutama prosentti vastaa saavansa erittäin paljon lähiopetusta.

Melko paljon lähiopetusta kokee saavansa 27 % kaupan ja hallinnon alan opiskelijoista. Lähes joka viides (18 %) matkailu-, ravitsemis- ja talousalan opiskelija on samaa mieltä. Yli 10 % luonnonvara-alan, tekniikan ja liikenteen sekä sosiaali- ja terveysalan opiskelija vastaa saavansa hieman liikaa lähiopetusta. Ainoastaan kulttuurialalla vain muutama prosentti opiskelijoista ilmoittaa saavansa erittäin paljon tai hieman liikaa lähiopetusta.

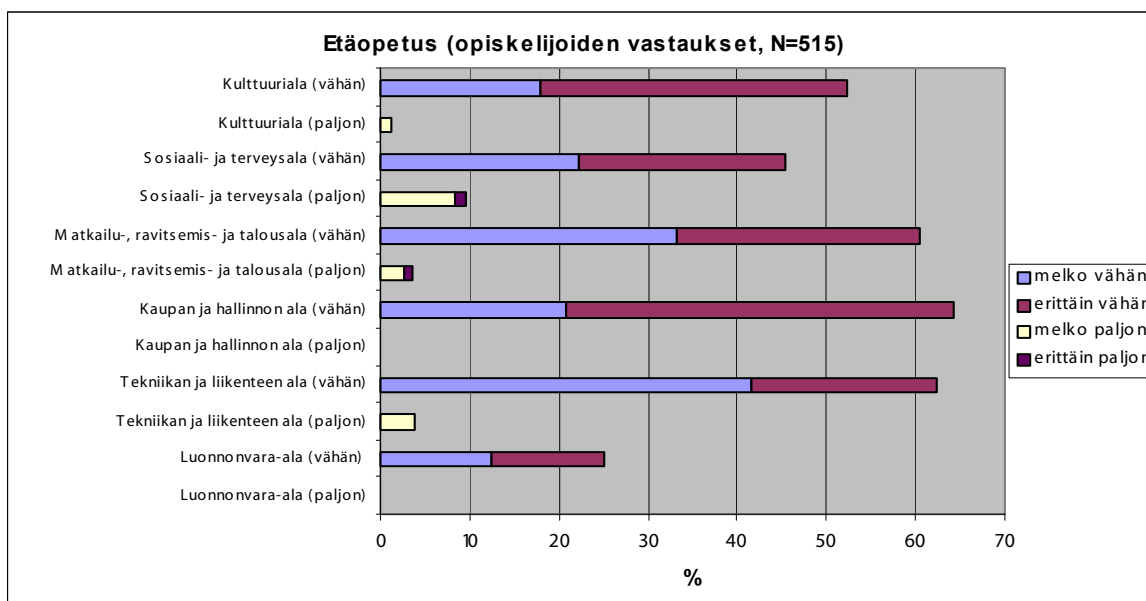
Yhteenvedon voidaan todeta, että opiskelijoiden mielipiteet lähiopetuksen määrästä vaihtelevat koulutusalojen välillä. Eniten lähiopetusta on tämän tuloksen mukaan kaupan ja hallinnon alalla, jossa 40 % opiskelijoista vastaa lähiopetusta olevan erittäin tai melko paljon. Myös joka neljäs matkailu-, ravitsemis- ja talousalan opiskelija sekä joka viides luonnonvara-alan ja tekniikan ja liikenteen alan opiskelija kokee saavansa erittäin paljon tai hieman liikaa lähiopetusta. Sopivimmillaan lähiopetuksen määrä on kulttuurialan opiskelijoiden mielestä, sillä heidän joukossaan on prosentuaalisesti vähiten niitä, jotka kokevat saavansa liian vähän tai liian paljon lähiopetusta.

Tulosten mukaan kaikilla aloilla, lukuun ottamatta kaupan ja hallinnon alaa, opiskelijoista 10 - 30 % on sellaisia opiskelijoita, jotka tarvitsevat joko enemmän tai vähemmän lähiopetusta.

Sekä opiskelijoilta että koulutuksen järjestäjiltä tiedusteltiin myös avokysymyksillä sitä, onko opetuksen ja ohjauksen määrä riittävä oppimisen tavoitteiden saavuttamiseksi. Opiskelijoiden antamat avovastaukset tukevat Likert -asteikolla saatua tulosta. "Hyvät pärjäävät vähemmälläkin paapomisella ja tekisivät enemmän itsenäisesti, mutta heikommat kyllä tarvitsisivat enemmän opettajan ohjausta. Jos opettaja ei ole neuvomassa, niin heikommat putoo kursseilta."

Myös koulutuksenjärjestäjien mielipiteet olivat opiskelijoiden mielipiteiden kanssa samansuuntaisia. "Lähiopetuksen tuntimäärä on riittävä hyvälle ja motivoituneille opiskelijoille. Heikot tarvitsevat lisää ohjausta."

Kuviossa 4 tarkastellaan etäopetuksen määrää samoin kuin edellä.

Kaikkien alojen opiskelijat ovat sitä mieltä, että etäopetusta on huomattavan vähän verrattuna siihen, että sitä olisi paljon. Etäopetusta on opiskelijoiden mielestä vähiten kaupan- ja hallinnon alalla, jossa kaksi kolmesta opiskelijasta sanoo sitä olevan erittäin tai melko vähän. Luonnonvara-alan opiskelijoista noin joka neljäs on samaa mieltä. Muilla aloilla erittäin tai melko vähän etäopetusta saavien opiskelijoiden osuus vaihtelee 48 - 60 prosentin välillä.

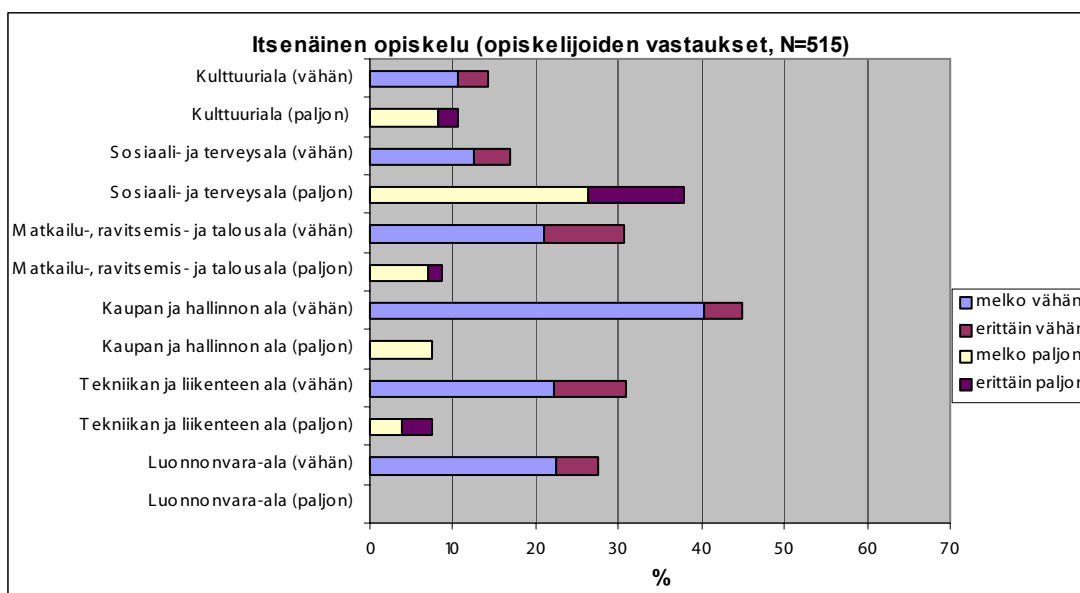
Opiskelijoista ei juuri kukaan ole sitä mieltä, että etäopetusta olisi erittäin paljon. Melko vähän etäopetusta vastanneiden opiskelijoiden määrä on myös hyvin pieni. Opiskelijoiden avokysymysten vastaukset tukevat näitä tuloksia.

"Etäopetusta lisää, kursseja voisi tenttiä suoraan."

"Kaikkea mukavaa verkkoon, jossa voisi tehdä töitä etänä."

Koulutuksenjärjestäjistä sen sijaan yksikään ei tuo vastauksessaan esille etäopetuksen lisäämistarvetta.

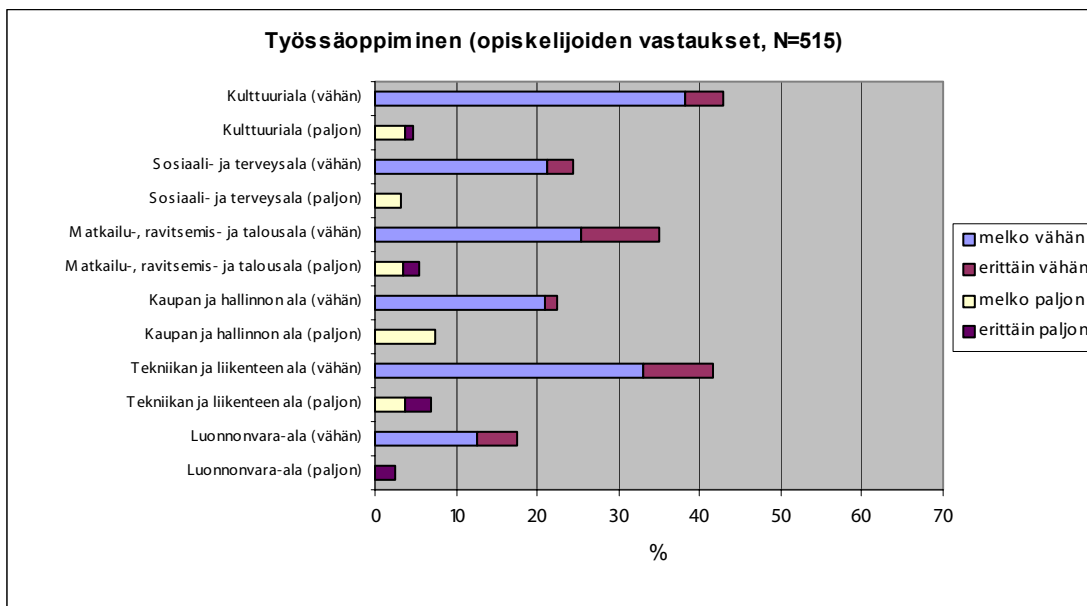
Kuviossa 5 esitetään itsenäisen opiskelun määrä eri koulutusaloilla opiskelijoiden (N = 515) mukaan.

Kuviosta 5 nähdään, että itsenäistä opiskelua on opiskelijoiden mielestä pikemminkin vähän kuin paljon. Poikkeuksena on sosiaali- ja terveysala, jossa opiskelijoista joka neljäs kokee itsenäistä opiskelua olevan melko paljon ja joka kymmenes erittäin paljon.

Vastauksissaan avokysymyksiin monet opiskelijat korostavat itsenäisen opiskelun lisäämistarvetta. "Itsenäistä opiskelua voisi olla enemmän."

Opiskelijat arvioivat myös työssäoppimisen määrää omissa opinnoissaan. Kuviossa 6 esitetään koulutusaloittain tarkasteltuna vastausten jakautuminen vähän - paljon vaihtoehtoihin.

Yleishuomio on se, että kaikilla aloilla työssäoppimista koetaan olleen vähän. Kulttuurialan sekä tekniikan ja liikenteen alan opiskelijoista yli 40 % on sitä mieltä, että työssäoppimista on ollut joko melko tai erittäin vähän. Matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla joka kolmas, sosiaali- ja terveysalalla joka neljäs, kaupan ja hallinnon alalla sekä luonnonvara-alalla noin joka viides opiskelija on sitä mieltä, että työssäoppimista on ollut melko tai erittäin vähän.

Keskimäärin viisi prosenttia eri alojen opiskelijoista kokee, että työssäoppimista on ollut melko tai erittäin paljon.

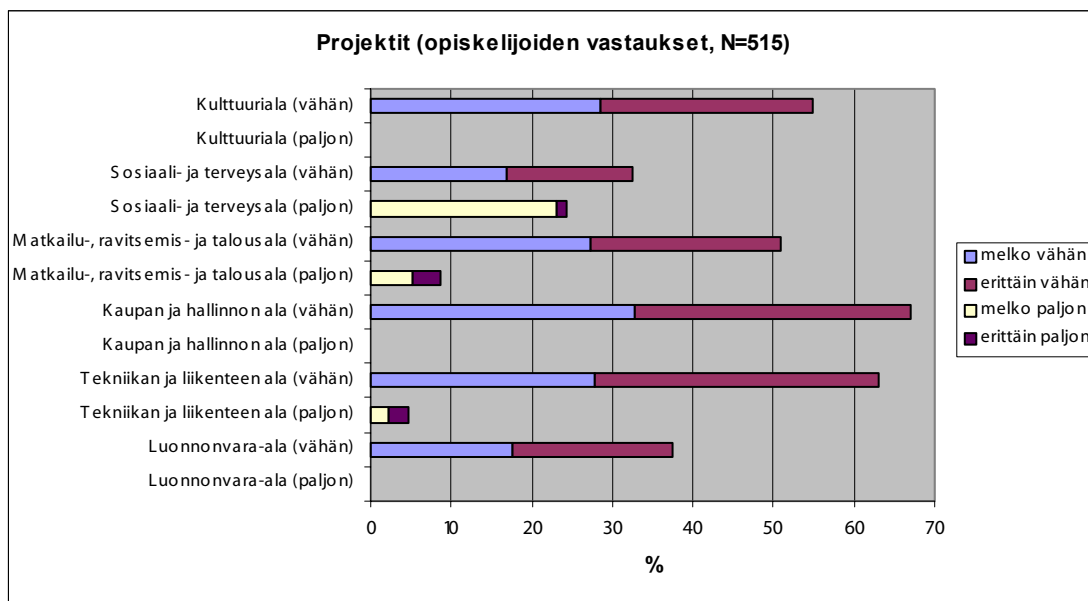
On huomattava, että kyselyyn vastanneet opiskelijat ovat suorittaneet opintonsa ns. vanhojen opetussuunnitelman perusteiden mukaan, jolloin heidän opintoihinsa ei ole kuulunut uusien vaatimusten mukaista vähintään kuuden kuukauden laajuista työssäoppimista. Tulos antaa kuitenkin viitteitä siitä, että opinnot on suoritettu melko oppilaitoskeskeisesti. Tätä tulosta tukevat myös opiskelijoiden avokysymyksiin antamat vastaukset.

"Enemmän työssäoppimista -> niin oppii parhaiten!"

"Työharjoittelun määrää voisi vaikka tuplata -> jolloin oppisi enemmän."

"Lisää työssäoppimista, vähemmän lähiopetusta ja itsenäistä lisää."

Opiskelijoiden käsitykset siitä, onko opinnoissa ollut vähän vai paljon projekteina järjestettyä opetusta käyvät ilmi kuvioista 7.

Suurin osa opiskelijoista on sitä mieltä, että opetusta toteutetaan projekteina joko melko tai erittäin vähän. Kaupan ja hallinnon alan opiskelijoista joka kolmas ja tekniikan ja liikenteen alan opiskelijoista yli 60 % pitää projektiopintojen määrää vähäisenä. Kulttuurialan opiskelijoista 55 % on sitä mieltä, että projekteja on vähän ja kukaan heistä ei vastaa, että projekteja olisi paljon. Noin puolet matkailu-, ravitsemis- ja talousalan opiskelijoista katsoo, että projektiopintoja on melko tai erittäin vähän.

Joka neljäs sosiaali- ja terveystieteiden alan opiskelija on kuitenkin sitä mieltä, että projektiopetusta on melko paljon tai joidenkin mielestä erittäin paljon. Em. alan lisäksi ainoastaan vähäinen osa matkailu-, ravitsemis- ja talousalan (9 %) sekä tekniikan ja liikenteen alan (5 %) opiskelijoista esittää mielipiteenään projektiopetusta olevan melko tai erittäin paljon.

Opiskelijoiden avovastausten perusteella voidaan myös havaita, että projektiopetusta voisi olla enemmän. Avovastauksissa on lisäksi esitetty erilaisia kehittämisideoita ja nykykäytäntöjen ongelmia.

"Projekteja voisi lisätä. Oppilaiden yhteistyötä ja kontakteja esim. kuntaan, yrityksiin. Eli esim. kunta tilaa ympäristötaiteen teoksen puistoon."

"Projekteja ja työssäoppimista enemmän. Teoriaa vähemmän."

"Mera projektarbete."

"Olika grupparbeten och projekt har inte fungerat i vår klass."

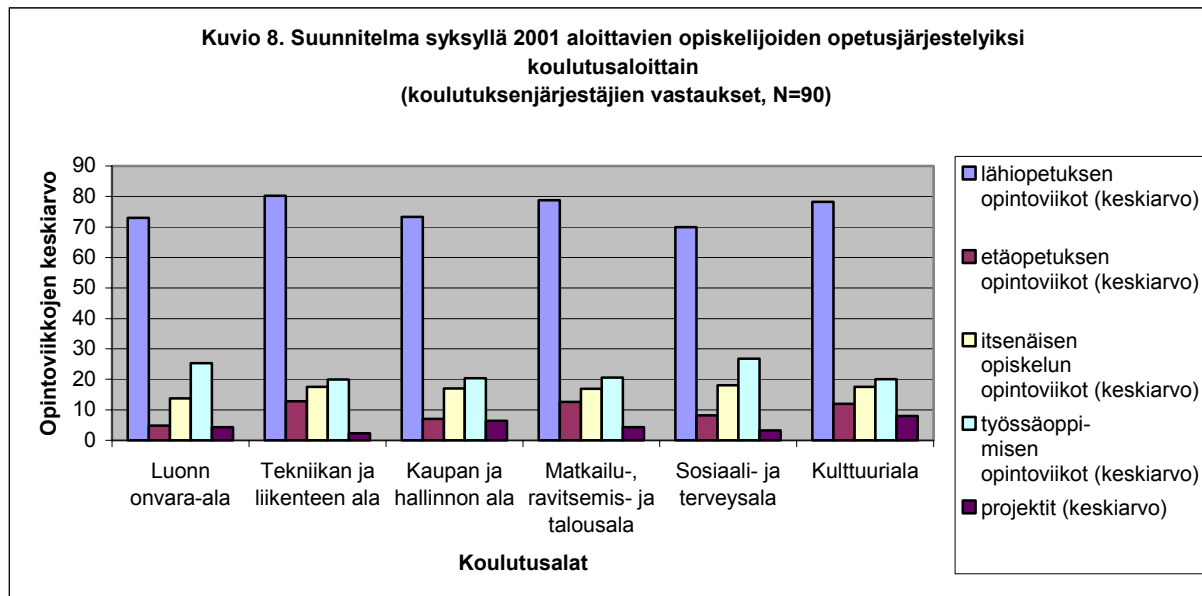
"Ehkä joillekin yrityksille voitaisiin tehdä projekteja."

"Mielestäni opetusta tulisi monipuolistaa, niin että vähennettäisiin lähiopetuksen määrää ja lisättäisiin etäopetusta, itsenäistä opiskelua ja projekteja. Näitä opetusmenetelmiä voisi olla erityisesti valinnaisina kursseina, jolloin niitä voisivat ottaa ne opiskelijat, joita kiinnostaa opiskella eritavoin."

"Projekteja liikaa, koulu ottaa paljon projekteja firmoilta rahan saamiseksi, ei ole aina ollut niitä kursseja joita olisi pitänyt olla. Liikaa soveltamista."

4.7 Suunnitelmia uusien opiskelijoiden opetusjärjestelyiksi

Koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin seuraavan lukukauden suunnitelmia opetusjärjestelyiksi. Vastaukset esitetään kuviossa 8 koulutusaloittain.

Koulutuksenjärjestäjät ovat suunnitelleet syksyn 2001 opintoja toteutettavaksi siten, että lähiopetusta on keskimäärin 75 opintoviikkoa 120 opintoviikon tutkinnosta arvioituna yli kaikkien koulutusalojen. Kuvioista 8 voidaan todeta, että työssäoppiminen tulee muodostamaan entistä suuremman osan opinnoista verrattuna keväällä 2001 toteutuneeseen tilanteeseen. Sen sijaan etäopetuksen ja projektien osuus opinnoista ei suunnitelmien mukaan näyttäisi juurikaan kasvavan aikaisempaan tilanteeseen verrattuna. Itsenäisen opiskelun määrä näyttäisi myös pysyvän jokseenkin aikaisemman tilanteen tasolla.

Suunnitelmien mukaan lähiopetuksessa tulisi olemaan jonkin verran laskua, joka osuus siirtyisi työssäoppimisena toteutuvaan opiskeluun. Koulutusalojen välillä esiintyy myös tulevien opetusjärjestelyjen suhteen eroja siten, että eniten lähiopetusta näyttäisi olevan tekniikan ja liikenteen alalla ja vähiten sosiaali- ja terveysalalla.

4.8 Yhteenvetoa ja johtopäätöksiä OPEMON -kyselyn tuloksista

Keväällä 2001 tutkintonsa suorittaneiden erilaisia opetusjärjestelyjä verrattaessa voidaan todeta, että lähiopetus on kaikilla aloilla ollut suosituin tapa järjestää opetusta. Työssäoppimisen osuus vaihtelee n. 10 - 20 %:n välillä tutkinnon kokonaislaajuudesta. Itsenäisen opiskelun ja toisaalta työssäoppimisen laajuudet ovat melko samansuuruisia, joskin alojen välillä esiintyy eroja. Kaikilla aloilla opetuksen järjestäminen etäopetuksena ja projekteina on harvinaista.

Kyselyyn osallistuneista koulutuksenjärjestäjistä yli puolet eivät järjestä oman ilmoituksensa mukaan lainkaan opetusta etä- tai projektiopintoina. Järjestäjät toivat vastauksissaan esille sen, että työssäoppiminen tulee varmasti vaikuttamaan myös erilaisten opetusjärjestelyjen määrään. Opiske-

lijoiden vastauksissa tuli erittäin selvästi esille tarve opiskella enemmän sekä projektimuotoisesti että työpaikoilla.

- Sekä koulutuksen järjestäjien että opiskelijoiden vastausten perusteella voidaan todeta, että lähiopetuksen määrissä on vaihteluita koulutusalojen ja koulutuksen järjestäjien välillä ja eräissä tapauksissa saman koulutuksen järjestäjän eri opetusyksiköiden välillä.
- Molempien vastaajaryhmien mukaan keskimäärin kaksi kolmasosaa opinnoista on lähiopetusta.
- Kaupan ja hallinnon alan opiskelijoista 40 % kokee, että lähiopetusta on erittäin tai melko paljon kun samalla tavalla lähiopetuksen määrää arvioi vain 6 % kulttuurialan opiskelijoista. Muiden alojen opiskelijoiden vastausprosentit asettuvat mainittujen prosenttilukujen väliin.
- Molempien vastaajaryhmien mukaan itsenäinen opiskelu on lisääntynyt, mutta sen määrä vaihtelee paljon eri alojen ja koulutuksenjärjestäjien välillä.
- Opiskelijat kokevat, että itsenäistä opiskelua ei tueta riittävästi.
- Koulutuksen järjestäjien sekä opiskelijoiden mielestä koulutusta järjestetään etäopetuksena ja projekteina vähäisessä määrin.
- Opiskelijoiden mielestä opetusjärjestelyt ja opetusmenetelmät eivät ole riittävän monipuolisia ja oppimista tukevia.
- Opiskelijat kokevat, että opetuksen eriyttäminen on vähäistä; joka neljäs kaipaa lisäohjausta, joka neljäs enemmän itsenäistä opiskelua ja projekteja.
- Koulutuksen järjestäjien suunnitelmien mukaan seuraavalla lukukaudella (syksyllä 2001) lähiopetuksessa tulisi olemaan jonkin verran laskua, joka osuus siirtyisi työssäoppimisena toteutuvaan opiskeluun, sen sijaan muissa etäopetuksessa, itsenäisessä opiskelussa ja projekteina toteutettavan opiskelun määrissä ei tapahtuisi merkittäviä muutoksia.

OPETUSMINISTERIÖ

OPETUSHALLITUS

28.3.2001

*Kyselylomake
koulutuksenjärjestäjille*

KYSELY OPETUSJÄRJESTELYISTÄ JA NIIDEN MONIPUOLISTUMISESTA

Ammatillinen peruskoulutus

Koulutuksen järjestäjän nimi _____

Vastaajan nimi ja asema _____

puhelin, sähköposti _____

KYSELYN TARKOITUS

Tämän kyselyn toteuttaa opetusministeriön asettama työryhmä, jonka tehtävänä on selvittää opetusjärjestelyjen monipuolistumista ja tämän vaikutusta ammatillisen koulutuksen järjestämiseen ja ammatin oppimiseen. Tavoitteena on arvioida, onko opetus ja ohjaus opintojen tavoitteiden saavuttamisen kannalta riittävää.

Kyselyllä kartoitetaan, miten opiskelijoiden työmäärä jakautuu eri tavoin toteutettuun opetukseen ja ohjaukseen. Vastausten tulisi kuvata opetussuunnitelman perusteiden mukaista ammatillista peruskoulutusta koulutuksen järjestäjän toimialueella.

KYSELYYN VASTAAVAT

- Koulutuksen järjestäjän edustaja, joka kokoaa yhteenvedon kaikista oppilaitoksista
- Opiskelijat vastaavat omalla lomakkeellaan

VASTAUSOHJEET JA LOMAKKEIDEN PALAUTUS

Kysymyksiin vastataan valitsemalla lomakkeessa esitetyistä vaihtoehdoista tai kirjoittamalla vastaus vapaana olevaan tilaan. Kyselylomakkeet on toimitettu myös sähköpostilla liitetiedostona.

Lomakkeet palautetaan Pirjo Väyrykselle **viimeistään 16.5.2001**.

- sähköpostilla pirjo.vayrynen@oph.fi tai
- osoitteella Pirjo Väyrynen, Opetushallitus, PL 380, 00531 Helsinki tai
- faksilla (09) 7747 7715.

OPETUSJÄRJESTELYJEN KUVAUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET

Työryhmän näkemys **opetusjärjestelyistä, niiden lähtökohdista ja sisällöistä** voidaan pelkistää kuvion avulla (LIITE 1 - ei mukana sähköpostilla toimitetussa muodossa).

Kuvio on mukaeltu Heljä Hätösen kuviosta teoksessa Eläköön opetussuunnitelma, Opetushallitus 2000, s. 124. Sen mukaan **opetusjärjestelyt** voidaan jakaa:

- a) **lähiopetus**, joka tarkoittaa opetusta, jossa opettaja tai oppimistehtävän ohjaaja on läsnä ja joka voidaan toteuttaa omassa tai jossakin muussa oppilaitoksessa
 - b) **etäopetus**, joka tarkoittaa verkko-opetusta ja / tai muiden viestintävälineiden avulla annettavaa suunniteltua ja ohjattua opetusta
 - c) **itsenäinen opiskelu**, jolla tarkoitetaan opiskelijan tavoitteellista, itsenäistä opiskelua kirjastossa, kotona tai muissa oppimisympäristöissä
 - d) **työssäoppiminen**, joka tarkoittaa yrityksissä ja työpaikoilla tapahtuvaa oppimista
 - e) **projektit**, joilla tarkoitetaan eri tavoin ja erilaisissa oppimisympäristöissä opittavia suurehkoja kokonaisuuksia
- (ks. kuvio, liite 1).

Opintoviikko (ov) tarkoittaa 40 tuntia opiskelijan työtä viikossa. **Kolmivuotinen tutkinto** koostuu 120 ov:n laajuisista opinnoista.

KYSYMYKSET

1. Arvioikaa, miten **ammattillisessa peruskoulutuksessa** keväällä 2001 **valmistuvien**, 120 ov:n laajuiset opinnot suoritaneiden opiskelijoiden opinnot **ovat jakautuneet** erilaisiin opetusjärjestelyihin kullakin alalla. Jakautumista kuvataan **opintoviikkoina (ov)** siten, että yhteissumma kullakin alalla on sama kuin tutkinnon laajuus, 120 ov. Lisätkää oikeanpuoleiseen sarakkeeseen myös kullakin alalla valmistuvien opiskelijoiden lukumäärät. Mikäli teillä ei ole jotakin alaa, merkitkää viiva (-). (Ks. liite 1, kuvio).

Ala	a	b	c	d	e	yhteensä (ov)
	lähiopetus (ov)	etäopetus (ov)	Itsenäinen opiskelu (ov)	Työssäoppiminen (ov)	Projektit (ov)	
Luonnonvara-ala						120
Tekniikan ja liikenteen ala						120
Kaupan ja hallinnon ala						120
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala						120
Sosiaali- ja Terveysala						120
Kulttuuriala						120
Vapaa-aika- ja liikunta-ala						120

2. Arvioikaa, miten on **suunniteltu** syksyllä 2001 **aloittavien** opiskelijoiden opintojen (ammattilliset perusopinnot, 120 ov) jakautuminen erilaisiin opetusjärjestelyihin. Jakautumista kuvataan **opintoviikkoina (ov)** siten, että yhteissumma kullakin alalla on sama kuin tutkinnon laajuus, 120 ov. Lisätkää oikeanpuoleiseen sarakkeeseen kunkin koulutusalan syksyn 2001 aloituspaikkojen lukumäärä. Mikäli teillä ei ole jotakin alaa, merkitkää viiva (-). (Ks. liite 1, kuvio).

Ala	a	b	c	D	e	yhteensä (ov)
	lähiopetus (ov)	etäopetus (ov)	Itsenäinen opiskelu (ov)	Työssäoppiminen (ov)	Projektit (ov)	
Luonnonvara-ala						120
Tekniikan ja liikenteen ala						120
Kaupan ja hallinnon ala						120
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala						120
Sosiaali- ja Terveysala						120
Kulttuuriala						120
Vapaa-aika- ja liikunta-ala						120

3. Miten eri opetusjärjestelyjen määrä tutkintoa kohden (120 ov) on muuttunut vuonna 1995 voimaantulleiden opetussuunnitelman perusteiden jälkeen Ympyröikää sopivat vaihtoehdot. Sähköpostilla vastaavat **tummentakaa vastausvaihtoehtonne**.

Opetusjärjestely	lisääntynyt huomattavasti	lisääntynyt jonkin verran	pysynyt ennallaan	vähentynyt jonkin verran	vähentynyt huomattavasti
Lähiopetus	1	2	3	4	5
Etäopetus	1	2	3	4	5
Itsenäinen opiskelu	1	2	3	4	5
Työssäoppiminen	1	2	3	4	5
Projektit	1	2	3	4	5

4. Kuvailkaa **miten** ja **miksi** opetusjärjestelyt ovat muuttuneet vuoden 1995 jälkeen? Onko tapahtunut erityisiä muutoksia uuden koulutusta koskevan lainsäädännön tultua voimaan vuoden 1999 alusta lukien?

- 5 a. Kuinka suuri on **opetuksen kokonaistuntimäärä (h)** lukuvuoden 2000 - 2001 aikana **ammattillisissa opinnoissa** kullakin koulutusallalla 1) peruskoulupohjaisessa 2) yo-pohjaisessa koulutuksessa ja niillä, joilla on 3) aikaisempi ammatillinen koulutus?

Ala	kokonaistuntimäärä (h) ammattillisissa opinnoissa		
	1) pk-pohjainen	2) yo-pohjainen	3) aik. ammatillinen koulutus
Luonnon-vara-ala			
Tekniikan ja liikenteen ala			
Kaupan ja hallinnon ala			
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala			
Sosiaali- ja terveysala			
Kulttuuriala			
Vapaa-aika- ja liikunta-ala			

- 5 b. Kuinka suuri on **opetuksen kokonaistuntimäärä (h)** lukuvuoden 2000 - 2001 aikana **yhteisissä opinnoissa** kullakin koulutusallalla **peruskoulupohjaisessa** koulutuksessa?

Ala	kokonaistuntimäärä (h) yhteisissä opinnoissa (pk-pohjainen)							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	äidink.	2.kotim.	vieras k.	matem.	fys.kem	yhteisk.	Liikunta	taide
Luonnon-vara-ala								
Tekniikan ja liikenteen ala								
Kaupan ja hallinnon ala								
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala								
Sosiaali- ja terveysala								
Kulttuuriala								
Vapaa-aika- ja liikunta-ala								

- 1) Äidinkieli, 2) Toinen kotimainen kieli, 3) Vieras kieli, 4) Matematiikka, 5) Fysiikka ja kemia, 6) Yhteiskunta-, yritys- ja työelämä-tieto, 7) Liikunta ja terveystieto, 8) Taide ja kulttuuri

6. Onko opetuksen ja ohjauksen määrä mielestänne riittävää oppimisen tavoitteiden saavuttamiseksi? Kommentoikaa erikseen ammatillisia ja yhteisiä opintoja.

7. Mitä toimenpiteitä oppilaitoksessanne on tehty opetusjärjestelyjen monipuolistamiseksi (esim. verkko-opetuksen kehittäminen, kirjaston kehittäminen jne.)?

8. Miten työssäoppimista työpaikoilla on koulutuksen järjestäjän toimesta ohjattu ja resursoitu? Millaisia mittareita resurssien määrittelemisessä käytätte?

9. Kommentteja ja palautetta tästä kyselystä.

Parhaat kiitokset vastauksistanne!

OPETUSMINISTERIÖ
OPETUSHALLITUS
28.3.2001

Kyselylomake 3. vuoden opiskelijoille

KYSELY OPETUSJÄRJESTELYISTÄ JA NIIDEN MONIPUOLISTUMISESTA
Ammatillinen peruskoulutus

Tähän kyselyyn vastaavat ne kolmannen vuoden opiskelijat, jotka valmistuvat kolmivuotisesta tutkinnosta tänä keväänä. Opettajat valitsevat annettujen ohjeiden mukaan eri alojen opiskelijoita. Opiskelijat palauttavat vastauksensa heille annettujen ohjeiden mukaan.

Oppilaitoksen nimi

Tutkinnon nimi,
jota vastaaja opiskelee

KYSELYN TARKOITUS

Tämän kyselyn toteuttaa opetusministeriön asettama työryhmä, jonka tehtävänä on selvittää opetusjärjestelyjen monipuolistumista ja tämän vaikutusta ammatillisen koulutuksen järjestämiseen ja ammatin oppimiseen. Tavoitteena on arvioida, onko opetus ja ohjaus opintojen tavoitteiden saavuttamisen kannalta riittävää.

Kyselyllä kartoitetaan, miten opiskelijoiden työmäärä jakautuu eri tavoin toteutettuun opetukseen ja ohjaukseen.

KYSELYYN VASTAAVAT

Keväällä 2001 valmistuvista 120 ov:n opinnot suorittaneista opiskelijoista ne, jotka on valittu oppilaitokselle annettujen ohjeiden mukaisesti.

VASTAUSOHJEET JA LOMAKKEIDEN PALAUTUS

Opiskelijat täyttävät lomakkeet opetustuntien aikana opettajan avustuksella. Opettajat toimittavat opiskelijoille kyselyyn vastaamista varten opintokortit.

Kysymyksiin vastataan valitsemalla lomakkeessa esitetyistä vaihtoehtoista tai kirjoittamalla vastaus vapaana olevaan tilaan.

Lomakkeet palautetaan oppilaitoksessa sovitulla tavalla yhteyshenkilölle, joka toimittaa kaikki opiskelijoiden vastaukset Opetushallitukseen Pirjo Väyrykselle viimeistään **16.5.2001**.

Osoite: Opetushallitus, Pirjo Väyrynen
PL 380
00531 HELSINKI

KÄSITEMÄÄRITTELYJÄ

Työryhmän tarkoittaa erilaisilla **opetusjärjestelyillä** seuraavaa:

- f) **lähiopetus**, joka tarkoittaa opetusta, jossa opettaja ja/tai oppimistehtävän ohjaaja on läsnä
- g) **etäopetus** (etäopetusjaksoon voi sisältyä myös vähäisessä määrin lähiopetusta), joka tarkoittaa verkko-opetusta ja/tai muiden viestintävälineiden avulla opettajan suunnittelemaa ja ohjaamaa opetusta
- h) **itsenäinen opiskelu**, jolla tarkoitetaan opiskelijan itsenäistä, tavoitteellista, suunniteltua ja arvioitua opiskelua kotona, kirjastossa tai muissa oppimisympäristöissä
- i) **työssäoppiminen**, joka tarkoittaa yrityksissä ja työpaikoilla tapahtuvaa oppimista
- j) **projektit**, joilla tarkoitetaan eri tavoin ja erilaisissa oppimisympäristöissä opittavia suurehkoja kokonaisuuksia.

Opintoviikko tarkoittaa opiskelijan 40:n tunnin työtä yhdessä viikossa.

KYSYMYKSET

1. Arvioi, miten omat opintosi ovat jakautuneet erilaisiin opetusjärjestelyihin. Jakautumista kuvataan **opintoviikkoina (ov)** siten, että yhteissumma kullakin alalla on sama kuin tutkinnon laajuus, 120 ov. Vastaa vain sitä koulutusala koskien, mitä opiskelet.

Ala	A	B	C	D	E	yhteensä (ov)
	lähiopetus (ov)	etäopetus (ov)	itsenäinen opiskelu (ov)	työssäoppi- minen (ov)	Projektit (ov)	
Luonnonvara-ala						120
Tekniikan ja liikenteen ala						120
Kaupan ja hallinnon ala						120
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala						120
Sosiaali- ja Terveysala						120
Kulttuuriala						120
Vapaa-aika- ja liikunta-ala						120

2. Paljonko aikaisempia tai muualla suoritettuja opintoja on luettu tutkintoosi hyväksi?

(määrä) _____ opintoviikkoa

3. Arvioi, miten paljon koulutuksesta on toteutettu erilaisia opetusjärjestelyjä soveltaen? Ympyröi sopivat vaihtoehdot.

Opetusjärjestely	erittäin vähän	melko vähän	sopivasti	melko paljon	erittäin paljon
Lähiopetus	1	2	3	4	5
Etäopetus	1	2	3	4	5
Itsenäinen opiskelu	1	2	3	4	5
Työssäoppiminen	1	2	3	4	5
Projektit	1	2	3	4	5

4. **Miten** Sinun mielestäsi eri opetusjärjestelyjä tulisi kehittää? (vrt. edellä kuvatut tavat järjestää opetus)?

- 5 a. Arvioi, kuinka monta **tuntia (h) opetusta** olet saanut keskimäärin yhtä opintoviikkoa kohti **ammattillisissa opinnoissa** omalla koulutuslallasi? Vastaa sen mukaan, onko Sinulla pohjakoulutuksena 1) peruskoulututkinto, 2) ylioppilastutkinto tai 3) aikaisemmin suoritettu ammatillinen koulutus.

Ala	opetus/opintoviikko (h) ammattillisissa opinnoissa		
	1) pk-tutkinto	2) yo-tutkinto	3) aik. ammatillinen koulutus
Luonnon-vara-ala			
Tekniikan ja liikenteen ala			
Kauppan ja hallinnon ala			
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala			
Sosiaali- ja terveysala			
Kulttuuriala			
Vapaa-aika- ja liikunta-ala			

5 b. **TÄHÄN KYSYMYKSEEN VASTAAVAT VAIN NE**, joilla on pohjakoulutuksena **PERUSKOULUTUTKINTO**

Arvioi, kuinka monta **tuntia (h) opetusta** olet saanut yhtä opintoviikkoa kohti pakollisissa **yhteisissä opinnoissa**? Merkitse ruudukkoon arvioimasi tuntimäärä kunkin oppiaineen kohdalle.

Ala	opetus/opintoviikko (h) yhteisissä opinnoissa (pk-pohjainen)							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	äidink.	2.kotim.	vieras k.	matem.	fys.kem	yhteisk.	liikunta	taide
Luonnon-Vara-ala								
Tekniikan ja liikenteen ala								
Kaupan ja hallinnon ala								
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala								
Sosiaali- ja terveystieteiden ala								
Kulttuuriala								
Vapaa-aika- ja liikunta-ala								

1) Äidinkieli, 2) Toinen kotimainen kieli, 3) Vieras kieli, 4) Matematiikka, 5) Fysiikka ja kemia, 6) Yhteiskunta-, yritys- ja työelämäntieto, 7) Liikunta ja terveystieto, 8) Taide ja kulttuuri

6. Saavatko opiskelijat mielestäsi riittävästi opetusta ja ohjausta opintojen eri vaiheissa? (ympyröi ja täydennä)

- 1 Ohjausta on riittävästi opintojen kaikissa vaiheissa
- 2 Ohjaus on riittämätöntä. Täydennä, missä opintojen vaiheessa?

7. Mitä toimenpiteitä oppilaitoksessanne on tehty opetusjärjestelyjen monipuolistamiseksi (esim. verkko-opetuksen kehittäminen, kirjaston kehittäminen jne.)?

8. Seuraavat väittämät liittyvät työssäoppimisjaksojen aikana tapahtuvaan ohjaukseen?
Vastaa ympyröimällä sopiva vaihtoehto.

	täysin eri mieltä	hieman eri mieltä	en osaa sanoa	melkein samaa	täysin samaa
Opettajat antavat ohjausta riittävästi.	1	2	3	4	5
Työpaikkaohjaajat antavat ohjausta riittävästi.	1	2	3	4	5
Opettajien ja työpaikkaohjaa- jien antamat ohjeet ovat sa- mansuuntaisia.	1	2	3	4	5
Ohjeita on helppo ymmärtää.	1	2	3	4	5

Miten ohjausta tulisi mielestäsi kehittää?

9. Kommentteja ja palautetta tästä kyselystä.

Parhaat kiitokset vastauksistasi!

LIITE 4

OPETUSMINISTERIÖ

OPETUSHALLITUS

28.3.2001

Opetusjärjestelyjen monipuolistumista koskeva kysely / OHJEET OPISKELIJOIDEN EDUSTAJIEN VALIT- SEMISEKSI

Arvoisa vastaanottaja

Opetusministeriön työryhmä toteuttaa kyselyn siten, että vastaukset edustavat alueellista, koulutusalaakohtaista ja koulutuksen järjestäjätyyppikohtaista ammatillista peruskoulutusta. Kyselyyn vastaavat sekä koulutuksen järjestäjät että opiskelijoiden edustajat. Molemmille vastaajaryhmille on ohessa omat kyselylomakkeensa.

Kyselyllä kartoitetaan, miten opiskelijoiden työmäärä jakautuu eri tavoin toteutettuun opetukseen ja ohjaukseen. Opiskelijakysely kohdistetaan 120 opintoviikon laajuiset opinnot keväällä 2001 päättäviin opiskelijoihin. Vastausten tulisi kuvata opetussuunnitelman perusteiden mukaista ammatillista peruskoulutusta koulutuksen järjestäjän toimialueella.

Pyydämme, että koulutuksen järjestäjän edustamilta **kultakin koulutusosalta** valitaan **10 keväällä 2001 kolmivuotisen tutkinnon suorittavaa opiskelijaa**, joille järjestetään mahdollisuus vastata kyselyyn. Olisi hyvä, jos kyselylomakkeiden täyttö voisi tapahtua opettajan valvonnassa ja vastaamisen apuna opiskelijoilla olisi käytettävissään omat opintokorttinsa.

Tässä lähetyksessä on **50 kaksipuoleista opiskelijalomaketta**. Mikäli Teidän edustamiltanne koulutusaloilta tulee vastauksia enemmän, pyydämme ystävällisesti monistamaan lomakkeita lisää.

Vastaukset pyydetään **palauttamaan 16.5.2001 mennessä** lähetekirjeen mukaisesti **Opetushallitukseen: Pirjo Väyrynen, PL 380, 00531 HELSINKI**.

LIITE 5

Taulukko 1. Oppilasmäärien ja opetustuntien määrän kehitys vuosina 1996 - 2000.

OPISKELIJOITA	1996	1997	1998	1999	2000	Muutos 96-2000	
						Lkm	%
Yksityiset	22545	23384	21094	22794	17647	-4898	-21,7
Valtio	11976	781	810	803	831	-11144	-93,1
Kunta	62127	57099	51693	48125	38228	-23900	-38,5
Kuntayhtymä	92028	88883	82664	78468	77227	-14801	-16,1
Yhteensä	188676	170149	156260	150190	133933	-54743	-29,0

LÄHIOPETUS- TUNTEJA	1996	1997	1998	1999	2000	Muutos 96-2000	
						Lkm	%
Yksityiset	1367057	1333275	1331699	1595595	1536854	169797	12,4
Valtio	1014619	136643	140184	147450	156754	-857865	-84,6
Kunta	4121503	3879101	3564827	3325271	2704841	-1416662	-34,4
Kuntayhtymä	6574658	6336060	6060769	5922793	5762676	-811982	-12,4
Yhteensä	13077837	11685079	11097479	10991109	10161125	-2916712	-22,3

Taulukko 2. Opetustuntien määrän kehitys koulutusaloittain vuosina 1997-2000.

Ala	1997	1998	1999	2000	97-98	98-99	99-2000	97-2000	Opiske- lija- määrän muutos 97-2000, %
Luonnonvara-ala	742325	732207	693525	709198	-1	-5	2	-4	-10
Tekniikka ja lii- kenne	4545337	4392165	4284757	3955197	-3	-2	-8	-13	-22
Kauppa ja hallinto	1442289	1223600	1219926	1282263	-15	0	5	-11	-26
Matkailu-, ravit- semis- ja talous	1648653	1609554	1591061	1524890	-2	-1	-4	-8	-10
Sosiaali- ja terveys	2477151	2335141	2032588	1655803	-6	-13	-19	-33	-37
Kulttuuri	798181	780417	1035752	903325	-2	33	-13	13	10
Vapaa-aika ja lii- kunta	7329	2818	133500	130449	-62	4637	-2	1680	1271
Yhteensä	1166126	1107590	1099110	1016112	-5	-1	-8	-13	-21
	5	2	9	5					

(Marja-Leena Pernu 2001)